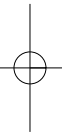
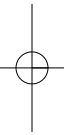

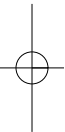
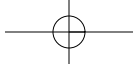
Соња Атанасијевић

ВАЗДУШНИ ЉУДИ

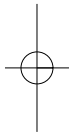
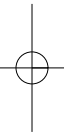
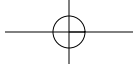

Илустрација на корицама
Пјер Огист Реноар: „Девојчица с кантицом за заливање“,
уље на платну, 1876.

ПРОСВЕТА

Сени моје мајке

„Живот који почиње са благословом
и губи се у висинама, и гаси у светлости.“

Иво Андрић

Стојим на тераси, налакћена на металну ограду, док ми поглед лута преко нашег парка, уличних светиљки, врхова јела, прелеће преко кровова двеју трафика, затим пекаре, месаре, ресторана, потом се мало воза кровом трамваја који се управо зауставља на станици. Врата се отварају и излазе људи, као на позорницу. Топло мајско вече. До ноздрва ми допире опојнослаткасти мирис колача. Неко пече колач, уобличавам мисао у речи. Неосетан рад мозга. Мама, хоћеш да направиш неки колач? чујем Јану из дневне собе. Из њеног правца допире мирис парфема. Спрема се да изађе. Могла бих, Јаночка, да знаш да бих могла, одговарам. Нисам дуго. Исти мирис, потпуно исти мирис ширио се нашом кухињом док гледам маму како из рерне вади плех с колачима. Златножутим, лоптастим, поруменелим одозго. Спушта их на шпорет и прекрива кухињском крпом на којој се по средини оштро оцртава ивица од пегле. Крпа је крута од итирка, тако да остаје мало непопуњеног простора између ње и колача. Таман да могу да дишу, вре-

ли. Вода ми креће на уста. Имам можда осам или девет, или десет година, сећање је непрецизно. Бескрајна радост ме обузима због извесности да ме свега неколико минута дели од слатког загривања.

Између два мириса, оне и ове вечери, стало је доста времена, помислих. Дobar део живота. Мама, отишла сам! чујем Јану.

Кључ, мобилни, паре? чујем своје речи.

Понела! одговара Јана.

Тишина. Топла тишина из које су тек извађени гласови и речи. Наше обичне мале речи.

1.

– Опет заливаш цвеће – каже Марија.

– Није цвеће – исправљам је – то је зачинско биље.

Марија клима главом, стиснутих усана, док се ди у углу терасе, на столочици од јеловине офарбане у жуту боју. Ту столочицу сам купила специјално за њу, највише воли да ту седи. Посматрам је сада тако скотурену, малу, дланова приљубљених један уз други, између колена. Ситне, бледе шаке. Нокти који јој никада не расту. И она не расте. Има шест година и можемо о свему да разговарамо. На себи има светлосмеђу хаљиницу с тамнозеленим туфнама, без рукава, помало старинску. Топло је, баш је нагло отоплило овог пролећа, мада би ипак било боље да има кратке рукаве, размишљам. Али, не морам да бринем да ће се прехладити. Не морам уопште да бринем о њој. Коса јој личи на свилу кукуруза. У издуженим локнама, танушних власи, спушта јој се на рамени зглоб, мален, није крупнији од кокошјег јајета. Коса јој је увек чиста. Има дугуљасто, одважно лице, светлу пут, мало дужи нос, али потпуно прав, Дејанов. Тај нос даје јој из-

раз лица какав имају они који остављају утисак да увек имају нешто важно да саопште. И да их ваља саслушати. Јагодице су јој високе, на образима има по неколико пега. Те пеге, не знам чије су, тек, и оне постоје. Усне су јој танке, често стиснуте, као да је у неком грчу, а чело мало намрешкано, што претпостављам да јој је остало из фетусне фазе.

Марија заправо и јесте фетус, да се не лажемо. Обична мрвица мяса дужине 6-7 центиметара, од темена до тртице – тако они њих мере – колика је била када је доктор оштрим инструментом одвојио од мог ендометрија где је живела свега два ипо месеца, затим ју је, тако крваву, одбацио. Шта је знам где, у неку канту – заиста понижавајуће – где се придружила скупини одбачених, а онда су их изручили тамо где бацају људски отпад, или хумани, ваљда се тако назива. Питам се с којим правом то зовемо отпадом. А онда придодамо лепу реч *хумани*. И не знам да ли ју је у комаду одвојио од мог тела, или ју је повредио. Да ли се копрцала или се одмах предала. Много тога не знам.

Док је живела у мом телу имала сам страшне мучнине, што сам једва прикрила од Дејана. Ујутру бих скоро трчећи одлазила до купатила и повраћала. Пустила бих воду из славине како ме не би чуо, клекнула на плочице и обухватила wc-шољу шакама. Наша шоља је увек била блиставо чиста, сваки дан орибана алкохолом, и у том часу ми је чак пружала освежење, нимало је се нисам гадила, напротив, оно што је расло у мом стомаку, нека зверчица – тако сам доживљавала Марију на почетку – тера-

ло ме је на повраћање, јер је ту вршила нужду и плуцкала када би се прејела моје хране. Наравно, до трећег месеца, колико је провела у мом стомаку, нисам могла да осетим ниједан њен покрет, како и пише у популарним и сладуњавим књигама за будуће маме, у којима је све идеално, али сам ипак сасвим јасно осећала њено присуство негде испод пупка. Тада, шака спуштених на даску клозетске шоље, покушавала сам несвесно да је повратим, и о томе пишу сладуњаве књиге, додуше, мој случај је био тежи, јер сам то и свесно желела. Затим бих уклонила трагове за собом, умила се и вратила у спаваћу собу, и увукла натраг у постељу. Лакнуло би ми пошто бих повратила, али сам тада још оштрије постајала свесна њеног даха у мом стомаку. Њен живот је тврдоглаво трајао, закачен за мој. *Бледа си*, рекао би Дејан, промешкољивши се. Онда би наступило моје правдање, нешто сам лоше спавала, или, пробудила сам се са главобољом, или нешто слично, отрцано, а долазило ми је да заурлам, да кажем како се његов одвратни сперматозоид залепио за моју утробу, против моје воље, да му то буде јасно, услед нетачно заокруженог датума на календару где сам водила евиденцију циклуса, тренутак расејаности и један једини погрешан импулс разуму који покреће руку с оловком – Марија је једна погрешна мисао – и настала је звер која расте, макар то била и обична беба, ја је не желим, јер не желим да проведем живот с њим. Желим да је се решим, што пре, али морам, каже доктор, да сачекам да напуни два ипо месеца живота, онда ће јој одрубити главицу, и решићу је се.

Такве ружне ствари сам знала да помислим о Марији, тада када би Дејан рекао *бледа си*.

Ипак, ништа није посумњао, вероватно полазећи од логичне претпоставке да бих му трудноћу пријавила, ми обоје волимо децу, *хумана* смо бића, ионако сам при завршетку студија, а он већ ради, прошло је било месец дана откако је био примљен у неком пројектном бироу, срећан је, има девојку коју воли, којом ће се ускоро оженити, што и његови и њени родитељи очекују, већ су се упознали и зготивили, све иде како треба, његов живот се развија као један добар филм.

2.

Дејан у слободно време свира флауту, завршио је нижу музичку школу. Не знам да ли би неговао ту своју вештину да није било мене, мислим да сам му ја обновила љубав према класичној музици. Волео је да свира и да га пратим на клавиру, што сам прилично избегавала, јер ми је личио на великог дечака кога управо учим вођењу љубави, и док је он уживао, ја сам се осећала прљаво. И једва чекала да завршимо.

Флаута се пресијава на комоди у спаваћој соби, има још једну, држи је у дневној соби, на регалу. Обе имају своја тачно одређена места. Кад год прођем поред њих, осећам да их мрзим. Иначе, немам ништа против инструмента. Ово је мржња према предмету. Али, не обичном предмету. Оне су Дејанов продужетак. Сувишан. Ниједна друга његова лична ствар ми не смета, односно, не примећујем их,

ствари као ствари, одећа, обућа, четкица за зубе... Али, те две флауте... Оне нешто покушавају. Нешто што ме иритира. Ваљда желе да продру у свет моје музике који волим више од себе. Дејан може да продре у моје тело и спари се с њим, то је у реду, али то је само тело. Материјални оквир бића. Обична посуда. Моја музика извире из најбољег дела мог бића. Или јединог који заиста вреди.

Једном је случајно ставио флауту на мој пијанино. Рекла сам му, готово вичући, да то више никада не ради, пруживши му је са гађењем. Погледао ме је збуњено. Знала сам да мисли како сам љута из неког другог разлога.

Редовно их брише, ниједна не заудара на плувачку. Повремено их оњушим у пролазу, проверавајући да ли смрде. Ако смрде, кажем, оставићу га. Коцкам се. Али нису смрделе, тако да тада нисам имала разлога да га оставим.

3.

Дали су ми пластичне папуче какве се сада више не производе, у невероватно ружној браон боји, лакирани нокти на ногама изгледали су ми тужно, моја негована стопала сувише нежно. Скоро дирљиво. Помислила сам да је сада све узалуд, бадава сам их неговала кад су доспела у овакве папуче. Рекла сам себи да сам дотакла дно, тамо у чекаоници, на гинекологији, смештеној у подруму, ту нам је и место, помислила сам гледајући у невесела лица око себе. *Дотакла сам дно*. Први пут сам изговорила ту глупу фразу, јер човек, када је очајан, зачас прибегне опш-

тим местима, ваљда тако проналази утеху, постајући део неког великог унесрећеног заједништва.

Била сам нестрпљива да се то што пре заврши, да поново почнем да живим нормално, да се полако, као вода, пробијам кроз нашу везу, да пронађем пукотину и кроз њу исцурим, казавши му: ето, видиш, није све идеално, како ти замишљаш, и како твоји и моји мисле, једноставно, не волим те, или бар мислим да те не волим, можда те чак и волим, али не желим да живим више с тобом. Гушиш моје биће, негде га гњечиш, не знам где, из дана у дан све више. Да ми није клавира, полудела бих. Једино кад седнем да свирам, дишем пуним плућима. Добро је да се нисмо венчали, сада бисмо морали на суд, да говоримо пред непознатим људима о нама.

Марија све то зна. Много пута сам јој о томе причала. Обично сагне главу и ћути.

Гледам је сада, на тераси, како раздваја дланове, мучи ме мисао да ли су влажни од зноја, али не смем да питам, никада претерано не удовољавам својој радозналости када је Марија у питању. Гледам је како пружа руку ка жалфији и кида један листић. Затим га трља међу прстима и приноси га носу. Ово обично не ради, односно, углавном не ради ништа, стоји, седи или хода поред мене и причамо. И то је све. Понаша се као једна пристојна утвара. Прилазим јој сада, претходно проверивши да ли би неко могао да ме види, добро је да је зграда преко пута довољно далеко, једино би неки лудак могао да ме посматра двогледом, али за лудак, баш ме брига, они би, у ствари, и најприродније

могли да прихвате и разумеју мене која прилазим жутој сточици и померајем руком кроз ваздух као да неког милујем. Да, управо милујем Маријину косу, што ретко чиним, проверавам да се неким чудом није материјализовала. Мазим њену косу од ваздуха преиспитујући се да ли нешто осећам, и понекад ми се учини да ми нека топлота проструји дланом, чак осетим и извесно пецкање. Она се смеши, воли те тренутке, наше, али црте лица јој више нису сасвим јасне, што се дешава увек када јој се приближим, јер се обрем у чудном светлу. Баш као да је светло њен чувар. Неће ми дозволити да јој будем дуже у близини, чак и да то обе пожелимо, заслепеће ме потпуно. Још ми се и чини да интензивније осећам мирис жалфије, од листића који је протрљала међу прстима. Уколико наравно не уображавам. – Да ти помиршем прсте? – обраћам јој се опрезно, да ипак проверим.

– Слободно – рече она – читајући ми мисли, наравно. Пружа своје танушне, ружичасте прсте, помало провидне, у том трену видим јој само руке негде до лактова, надаље је дрхтурава, магличаста светлост кроз коју јој једва назирем контуре. Као да је заробљена у облаку светлости из којег управо протура руке и пружа их ка мени. Сагињем се, опет проверивши на брзину да ли ме неко посматра (осим лудака са двогледом који ми у том часу делује сасвим пријатељски) и миришем.

Да, мирише, дођавола, мирише!

Е, сад! Могао је, наравно, ветар да ми направи ту подвалу, начинивши малу кривину у свом сме-

ру. Могао је то ветар, да се не лажемо, обичан сув ветрић, ма није ни вредан помене, али враголаст, какав је тада струјао ваздухом, залазећи и на моју терасу. Могао је да лизне листић жалфије, па играјући се, хукне ми у лице, кад већ потурам нос, као луда, не треба њих убеђивати да су луди, размишља ветрић, напротив, треба им дати за право, па, изволи, каже, носећи ми на свом ваздушном језичку мирис жалфије.

Погледах Марију. Сада када сам се удаљила од ње неколико метара, вратила је свој јасан облик. Светло је избледело. Тек тада приметих да на стопалима има чудне балетанке. Управо их је и она загледала. Изгледају као ручни рад, плетене, или хеклане, од можда неке вуне, или конопље. И ружне су и смешне у исто време, али ми изазивају и благу језу. Као да неко управо, баш уз помоћ њих, збија шалу са мном.

- Откуд ти то? – питам је
- Шта? – пита, подижући главицу. Лепа је.
- Па, те балетанке, патофне, шта ли су?
- Добила сам их на поклон.
- Од кога?
- Од баба-Смиљане.
- Та баба не постоји.
- Али исплела ми их је.
- Мислиш исхеклала.
- То.
- Откуд јој игле?
- Шта?
- Ништа, ништа... – мрмљам, гледајући у нео-

бичне балетанке у боји песка, на ободу је провучена нит у истој боји и везана у машну, како би учврстила облик. Чини ми се да је прилепљен и ђон од гуме, али не усуђујем се да је замолим да подигне стопало. Све ми већ постаје мучно.

4.

Има тренутака када ме неки детаљ с Маријом жацне, да истог часа пожелим да нестане, али јој то не кажем. Као да наша сцена коју заједно играмо, изненада проври од ситница, на први поглед баналних, али животних, од чега осетим физичку мучнину. Лако ми је док чаврљамо, филозофирамо, тада је све још увек довољно апстрактно, баш како треба, али онда нешто измакне контроли, наш ваздух који заједно дишемо изненада се узбурка и навру детаљи... Као мехурићи. Као сада те балетанке. Међутим, не прође много, можда свега неколико минута, ја ћутим, трпећи нелагодност у стомаку, она устане, не гледајући ме, ћао, мама, каже, нисам ти ја мама! добаћим мргудно. Она махне и попне се на ограду, вешто, као мачка. Откако је први пут то урадила, више се не штрецам. Затим изводи покрет који ми је дубоко урезан у свест, од кога ми додатно припада зло. Забацује главу уназад, помало театрално, као да се спрема да нешто изведе, а затим је оштрим покретом истура напред описујући кроз ваздух лук, као да ће загњурити, или се управо преображава у неко друго биће, али које, неће ми се дати да видим, јер истог трена нестаје. Гледам у небо, као у завесу која се управо спустила.

До тог часа нисам ни била свесна неба. Све је савршено мирно и плаво.

Сваки пут кад на тај начин оде, као да жели да ми покаже да није биће попут мене, већ нешто што никада нећу сасвим разумети. Нешто више од приказе, још више од маште, и у исто време толико мање од праве девојчице, какве трчкарају парком, док ми делимо наше тренутке на тераси.

Некада се занесем и прихватим је ободом свести као праву, настојећи да остатак свести привремено ћушнем у страну. Смешим јој се више него обично. Чак ми се учини и да осећам љубав према њој, баш праву мајчинску. Пијана си, говорим себи, пијана! Знам, одговарам, али не могу да одолим. Дођи, кажем јој опрезно, она крене ка мени, кроз косу јој све снажније допире она светлост – коса највише одаје да је фетус, делује недовршено, сувише је ретка. Сада је на мање од метра удаљена од мене, видим јој руке које се пружају ка мом врату, али остатак фигуре ми је замућен. Загрлила ме је, некако знам да је то учинила. Обухватим је око танушног струка и стегнем. Шкиљим од светлости. Слатко је.

Ма, ђавола је слатко! кажем себи, отржењено. Умишљаш, све умишљаш, ништа не осећаш! Ајде, мала, врати се на ту столицу, превише сам ти дозволила, кажем јој, у том часу је једва и назирем. И она ми заиста окрене леђа, и погнуте главе, као да је нешто скривила, одлази до стожичице, учвршћујући своје контуре. И сада. Неко време ме не гледа у очи што ми сасвим одговара. Удахнем дубоко и кажем себи: Ирина, не претеруј с овим глупостима. Она гледа кроз ограду терасе. Онда се правим да

нешто сређујем, премештам старе новине са полице на сто, па опет на полицу. Отварам фиоке пластичног ормарића, сређујем штипаљке по бојама, лудост, наравно, померам празне тегле. Стакло одзвања, сувише гласно. Као звона. Кајем се што сам је звала да ми приђе. Као да сам управо урадила нешто нечасно.

– Ко је била баба Смиљана? – пита ме.

– Која баба Смиљана?

– Она што ми је исхеклала балетанке.

– Ах, да, не знам, не знам заиста, мораћу да се распитам. Можда нека моја или Дејанова прабаба, чукумбаба... – казах, па зажалих гледајући њено искрено и наивно децје лице.

– Видиш с ким се ја дружим – рече она кроз осмех.

– Да, заиста – потврдох смејући се – и није ти баш неко друштво.

Затим ћутимо и, нагло се уозбиљивши, утоне мо једна другој у очи. На трен ме косне мисао како пиљим у властите очи – сивкастоплаве, па брзо скренем поглед преко ограде у безбедну, сигурну представу стварности. Крошње дрвећа које се њишу под благим ветром, деца, гласови, људски гласови. Неколико керова. Голубови на платоу испред зграде кљуцају мрве. Проста, уобичајена слика света. Али, у том часу, тако пожељна. Неко време се не усуђујем да погледам Марију. И онда ми изненада нестаје из видног поља. Окрећем главу и видим празну стожичицу. Прилазим журно, помало са зебњом, и гледам своју руку како се пружа ка стожичици. Спуштам длан. Топло је.

5.

Видим своју шаку, промрзлу, тек извађену из рукавице, како се пружа ка свесци наранџастих тврдих корица. Књига утисака. У чекаоници нема никога осим мене, што ми сасвим одговара. Пријатно је топло. Под је чист, блиста, неке плочице, или ламинат, не сећам се. Зидови су светлоплави, ту је још и самостојећи чивилук, на коме је осим мог капута и једна мушка јакна, мало влажног оковратника и рукава. Дипломе на зидовима. Сточић и неколико фотеља. У Америци сам обишла многе психијатре, али узалуд, читам из свеске, са стране окренуте насумице. Захваљујући вама, докторе, поново волим живот. Вера из Чикага. Датум.

Да ли ја волим живот?

Долази ред на мене. Ситна фигура сестре, куртозан осмех. У ходнику се мимоилазим са старијим мушкарцем који као да ме није ни приметио. Мој први сусрет са доктором Филиповићем.

Чујем своје речи: реците ми одмах, да ли човек може имати халуцинације и бити нормалан, у исто време?

У међувремену, пошто смо се руковали, доктор се вратио за свој сто и сео. Ја већ седим. Изгарам од нестрпљења да чујем његов одговор. Иза докторових леђа је прозор, завеса је мало размакнута, снег интензивно веје, као по неком задатку.

– Да, да – каже доктор – Ако је човек јако маштовит... Да ли ви имате нека привиђења?

– Имам једну девојчицу – рекох.

6.

– Лепо ти је цвеће – каже ми Марија.

– Рекла сам ти да то није цвеће – одговарам помало нервозно.

Да се разумемо, не разговарамо ми заиста, односно, не разговарамо гласно, а ни шапатам, таман посла, помислили би људи да сам луда, надам се да ипак нисам. Доктор Филиповић је на моје питање да ли човек може имати визије а бити нормалан, дакле, теоретско питање, одговорио да је то ретко, али ипак могуће. Ми смо редак случај, али могућ, Марија може да постоји, ја не морам бити луда. Тако је одлично. Дакле, шта сам почела, не разговарамо гласно, ни шапатам, што би било можда и горе, чак ни лудаци не шапућу, ко зна каква би била категорија људи који шапатам причају с утварама, трудећи се да их нико не чује – напола лудаци, можда најгора врста, како би тек они могли да манипулишу својом болешћу! Чекају мрак, да их нико не би препознао и онда изводе у шетњу своје утваре, као псе, друже се с њима и разговарају, шапатам. То би морале да буду неке јако важне ствари. Марија и ја не разговарамо ни о чему посебно важном.

И никако да кажем како разговарамо. Размењујемо мисли. То не значи да у себи вавољим речи, нечујно, и тако јој се обраћам. Не, уопште не правим речи. Не бавим се тиме. Чисте мисли право из главе лансирам ка њој. Само такве је у стању да разуме. Понекад ми је потребна концентрација да

то успем. Ако ми пажња попусти и мисли ми сиђу у уста распоређујући се у речи, готово је. Само ме посматра с неразумевањем, чудно укрупњена. Као да се одједном претворила у слику.

Постоји још једна важна ствар, кад је у питању размена мисли. Марија и ја размењујемо једино оне мисли за које желимо да буду размењене. То ми сасвим одговара, јер не бих волела да нико, па чак ни мој одбачени фетус, вршља сасвим слободно, нецензурирано, по мојој *мислионици* – нека се то тако зове. Ја одатле погурам оно што желим да Марија прочита, она узме тачно оно што је у понуди. Као на пијаци. Нас две смо заправо на једној ваздушној пијаци на којој ја, материјална, размењујем нематеријалне мисли са нематеријалном, ваздушном Маријом. И, зашто је онда тешко доказати Маријино постојање? Математички је то врло лако. Као што постоји неопипљива мисао, тако постоји и она. Нема ту никакве мистерије.

Ех, моји ваздушни људи... Какав би мој живот био да није било њих?

7.

Понекад, додуше, ипак осећам Маријино присуство у својој глави, како залази дубље у моју мислионицу, прелазећи ону пијачну црту. Унервозим се, јер је не видим, а да се појави, рекла бих јој свашта, да је претерала, да не може баш толико да буде присутна у мом животу, ипак је она само фетус, и да јој то што сам је одстранила из свог стомака, не даје за право да ми се засвагда усели у разум. Званично, по закону,

нисам учинила никакво кривичино дело, јесам је убила, да се не лажемо, али не ја лично, већ доктор својим инструментом. Мада је он био само егзекутор, ја наручилац. И то је јасно. Али, свеједно, не може ово да ми ради. Она се у тим тренуцима никако не појављује, баш као да осећа моје непријатељство. Нема је на стоварици, нигде, данима, док ја трпим све већу тежину њених мисли. Као да лагано одваја део мог мозга за себе, гнезди се.

Онда, из беса који почне да заудару на мржњу, нагло утонем у тугу, чак у очај, и однекуд са свих страна, кроз ткање мог бића зацакле се капљице чежње. Осетим да ми недостаје. Недостаје ми да је *видим*. Питам се шта ако више не дође?

Али, дошла је, и поново, као што рекох, за моје биље каже да је цвеће. Подсећа ме, у том часу, на једну малу из музичке коју три године нисам могла да научим да каже композиција, а не песма.

– Зар не можеш да запамтиш, зар си глупа, Марија, зар си глупа? – кажем љутито, а заправо задовољна што се коначно појавила – сто пута сам ти рекла да је то зачинско биље, уосталом, ја мрзим балконско цвеће и цвеће у саксијама, у вазама, делује ми ретардирано. Маколико било лепо, његова лепота је доведена у питање, баш као и лепота малоумних људи. Је л` знаш шта је једна докторка у емисији посвећеној деци с манама, рекла критикујући родитеље који се стиде оштећене деце? Рекла је да и сама има *једног лепог дауна* код куће, баш као да каза једног лепог кокер-шпанијела. Питаш се да ли је свесна колико је, заправо, увредила свог

сина, из силне жеље да покаже како није малограђанка и како се не стиди свог детета. Има једног лепог дауна! Бар да није рекла ово *једног!* Марија се смешка кривећи главу час на једну, час на другу страну. Као куца. Паметна куца која све разуме, а не говори. Барем не људским гласом.

– Да ли стварно, Марија – настављам – не можеш то да запамтиш, или си тврдоглава, или се инатиш, или си глупа. Замисли: кренеш у школу и ништа не можеш да запамтиш, учим заједно с тобом, данима само то радим, а ти доносиш јединице, двојке, тек понеку тројку, то би био мој пакао, а тек, ако не волиш да переш зубе, па ти смрди из уста... Не переш ни руке, па ти се појави црно испод ноктију. Можда је овако боље – кажем јој – што се ниси родила.

– Зашто кажеш *што се ниси родила?* Нисам то могла сама да урадим. Зашто не кажеш *можда је боље што те нисам родила?*

– Опет ми пребацујеш. Рекла сам ти да немаш права на то. Мада, ето, кажу да припадаш потенцијалу људских ресурса. Они који осуђују абортус. То кажу. Звучи као да баш и имате нека права, ви, из тог потенцијала. А има вас, заиста, доста, прочитала сам негде, годишње 40 милиона побачених! Одстрањених. Читав народ... Твој народ, Марија. Ко зна, можда бисте били бољи од нас којима је пружена шанса.

Али, кад си се зачела, ниси за мене била никакав потенцијал. Била си мали, незгодан терет у мом стомаку који ми је изазивао мучнину, грозну мучнину.

– Гадиласи ме се.

– Да. Гадиласам се тебе као мрве меса, као Дејанове честице, а не тебе као будуће девојчице, ето, такве каква си сада – додајем.

Нестала је.

Доћи ће поново, кажем себи, доћи ће. Што ми се и допада и не.

8.

Има исту хаљиницу као и прошли пут, без рукава, у боји бајате чоколаде. Док држи руку на оградџи, посматрам јој пазух, нежно удубљење, видим два-три набора на кожи, нема зноја, Марија се никада не зноји, наравно, гледам у месташце предвиђено за маље које јој неће израсти. Кад би се појавиле, кад би то могло, Марија би их насапуњала, обријала, ситне длацице у мехуру сапунице, удављене као мрави, одлазиле би у сливник. Тако се Марија ослобађа малих издајника који нарушавају женску лепоту. Све док је тело живо. Када га закопају, можда ће још неко време цикљати, глупе, не разумејући шта се догодило, баш као и нокти, а онда ће стати, да би унижавању тела приступио неко други – војска црва, када ће наступити лагано, бешумно труљење. Можда и има неког звука, али је затрпан земљом. Како понижавајуће и срамно, да их се решимо – затрпамо их. Уместо да сандуци буду изложени, са балсамованим телима, у великим достојанственим гробницама. Ожалошћени долази у посету покојнику, бира на монитору име и презиме, евентуално и неки број, или датум рође-

ња, смрти, и компјутер га пропушта. Прилази сандуку и седа на предвиђену столицу. Гледа кроз витрину као у излог – уместо да као помахнута жури градом од излога до излога продавница и буљи у мртве ствари – посматра лице покојника. Општи, истински општи са својим претком. И јада се на свој живот. Није важно што је од покојника остао само Облик. Облик наравно неће проговорити, али је веза успостављена, веза с кореном. И све се одвија с мером, достојанствено. У позадини тиха музика. И она би могла да се бира. Изабереш претка и адекватну музику, оно што иде уз њега, или бар мислиш да иде, етида, кантата, ноктурно, војнички марш, није важно, седнеш и гледаш у Облик. Облик не понижава власника. Напротив, Облик му на симболичан начин додељује вечност, барем као утеху живима, ето, каже Облик, видиш како сам вечан. Чак, уколико је покојник био склон бесу, неуротичним испадима, баксуз прави, што је изобличавало његово лице рушећи му добар глас у породици, код родбине, пријатеља, сада је све то избрисано као сувишно. Бес и јесте сувишан, увек. Ожалосићени, сада, гледајући у Облик, успева да продре у суштину бића упокојеног. Дакле, оно су све били слаби живци, закључује. И лагано, креће да из Облика чита праве, а за живота затрпане особине. Ето могућности да се сада чак и заволи омражени предак.

Закопамо их у рупу, а онда им се клањамо, клекемо, љубимо слике, а они доле, дубоко под нама, труну – трајно губећи Облик, и заударују на трулеж. Прљави. Лицемерно, с наше стране.

9.

– Да ли често размишљате о смрти? – пита доктор.

– Да.

– Колико дуго већ?

– Откако се виђам с Маријом.

10.

Да се разумемо, нисам могла потпуно сама да измислим Марију. Неко ми је у том послу сигурно помогао. Или нешто. Из моје надубље подсвести, оне коју доктор Јунг зове колективним несвесним. Сигурно је одатле промолила свој носић, можда јој моја машта није доделила лик, можда машта и не постоји, већ се читава та, много хваљена активност разума, своди на пуко препознавање из несвесног. Нисам је уосталом ни замишљала, тек, појавила се и никада није ни променила лице – шта ако је позајмила лик неког мог претка, или Дејановог? тек тада све постаје још замршеније, а то је наравно могуће, моје колективно несвесно и Дејаново колективно несвесно се додирују, тамо се граница прелази без докумената, потпуно слободно, ко зна колико далеко сам зашла тражећи лик за Марију и ко зна чији сам изабрала, ако је уопште и било тако. Помогле би фотографије-којих-нема предака, када су били деца. Све у свему, јалов посао. Марија ипак остаје као Могућност, како год окренеш. Ко зна чији лик носи, мораћу с тим да се помирим. Можда и ничији, већ свој сопствени. Можда управо представља прецизну пројекцију лика одстра-

њеног фетуса. Можда је људски мозак способан за такве пројекције, на основу конкретног материјала, није важно што материјал тежи тек 20-30 грама. Али, причвршћен за моје тело, сигурно да је општио с мојим разумом више и дубље него што је то моја свест бележила. И онда је управо тај део, мени недоступног разума, начинио Маријин портрет. Врло једноставно, таква мрвичаста Марија му је била модел. Имала је пуних десет недеља, њено лице је већ било добило људски изглед, очи су јој се са бочних страна већ преместиле на предњу страну главе, створили су јој се капци, на крајевима обрва чак и прве длачице. То је могло бити сасвим довољно мом разуму да јој наслика пројекцију у времену, изабравши да се пружи шест година унапред, зашто баш шест, не знам. Много тога не знам.

И увек је било тако с мојим ваздушним људима. Било ми је дато да много тога више *видим*, него што разумем.

11.

– Записујте своје визије, то ће бити део терапије, не бежите од њих.

– Ја и не бежим, прихватам их.

– Али им и реците јасно да желите да вас оставе на миру.

– Нисам сигурна да то желим.

– Зашто сте онда овде?

Ћутим.

– Писаћу – кажем – писаћу.

12.

У мом сећању, мала улица оивичена низом ниских кућа од којих је једна наша, била је сва жута, тада. Вероватно због светлости. Сва обасјана сунцем, као да плута у властитој равни, мало изнад земље, пуна деце која галаме. Неасфалтирана уличица у провинцијском граду. После ће јој прилепити асфалт, а као да ће јој притиснути душу. Дечији гласови теку кроз пенушаво жуто. Понеко игра кликера. Мрвице блата под ноктима. Ја не играм кликера. Бојим се да се и мени блато не завуче под нокте. Од тога бих сигурно повратила. Кликери се котрљају ка рупицама на земљаном путу. Неко се добацује лоптом, ударац лопте о земљу подиже облачак прашине. Марку су уста умрљана златним џемом. Он увек излази мусав на улицу. Ја сам чиста, опране косе, миришем. Имам белу кожу, најсветлију од свих, светлосмеђу косу и плаве очи. Најлепша сам на свету, тако ми је мама говорила. Савршена, немам ниједну ману. И ја чврсто верујем у то. Али себе најтеже видим у својим сећањима. Много лакше видим чак и Дулета, дечака који никоме није био важан, кога су сви помало кињили, нарочито старији дечаци, а који је увек ту негде у близини. Дуле без једног ока, тако се родио, што му провинција никада неће опростити. Дуле с фалинком, онај ћорави, Дуле Ћора, на шта ће се сводити цело његово биће, тако да ће га и моје сећање покупити у тој јединој мери.

Затим се у златножуто ткиво дана, топлог, безбрижног, изненада заривају гласни, ужасно гласни

звучи плехане музике. Трагично озбиљне, злослутне. Сви прекидамо игру, умирујемо се, укочени смо, лопте остају на земљи, и оне су непомичне, још покоји закотрљани кликер наставља свој пут до рупе, а онда се и он примирује. Неко је умро, каже Ирена. Увек је волела да прва устврди оно што је било свима очигледно. Нисам је волела, а ни она мене. Понекад ми је сметало и што су нам имена слична. Ирена и Ирина. Размењујемо погледе тражећи једно од другог објашњење, добро би дошао неко старији да нам нешто каже у том часу, било шта, не мора ни да се односи на оно што се догађа, али нема никога на улици од одраслих. Не знамо шта да чинимо са смрћу која галами, не видимо је, али је и сувише јасно чујемо. Урла, ено је тамо на главном путу који води ка гробљу, тамо где људи у колони лагано ходају, једни уз друге, стиснути, ено је: као дугачак црни змај над њиховим главама, путује с њима и крешти да је чују сви мештани малог места. Да се подсети да је ту, да *живи* с њима, никуда не иде из котлине, тумара наоколо и вреба кога би следећег шчепала и понела ка гробљу, терајући људе да се шћућорени и уплакани, послушно упуте за њом. Тако то ми деца схватамо – да смрт воли да уплаши, да воли гробље, црну одећу, свеће и сузе. Стојимо и чекамо да утихне, та смрт.

13.

Нешто ће да пролети! вичем, нешто ће црно да пролети сада поред нас! додајем узбуђено. Често

ми се дешавало да предвидим догађај. Не догађај, то је превише, већ исечак, сличицу, приказ. Нешто црно, велико, успела сам да изговорим, деца су ме гледала збуњено, а онда погледаше некуд иза мене, престашено. Склањајте се, децо! чух плачно крештав женски глас иза себе и осетих руку на рамену како ме одгурује у страну. Умало не падох. Једна висока, мршава жена, забрађена, у дугачкој црној сукњи протрча поред нас. Као огроман црни лептир пролете кроз жутило дана. Зашкиљих, као и увек у таквим приликама, кад осетим познати титрај у стомаку праћен благом вртоглавицом и *видим* је како се вешто, као огромна црна мачка вере уз бетонску ограду куће, тамо на крају улице, затим неколико секунди стоји на огради, раширених руку, где узима замах и скаче на кров, а одатле се узвину ка небу. *Видим* је како се хвата за облак, како јој шаке нестају у белој пени, затим и како је облак целу усисава у себе, од главе наниже, још неко време гледам њена стопала, боса, прљава, како вире из облака, а затим и она нестадоше. Зажмурих.

Није пролетела, протрчала је, исправи ме Ирена, тек да би ме исправила. Није волела када се обистине моја предвиђања. И онда клекну како би наставила игру кликера с Марком. Дуле им притрча, Марко га грубо одгурну. Убрзо чух и Иренин звиждук. Стално је звиждала. Ваљда из потребе да демонстрира безбрижност, али сам ја била убеђена да то није била истинска лежерност и опуштеност, већ поза. Касније, у гимназији, и на студијама, прешла је на цоктање, ситно, тихо, благо напућивши и заокругливши усне. То ме је страшно нервирало.

Мени засузише очи, као и често у таквим ситуацијама, када би се остварило оно што сам предосетила. Кад год, после много година, будем свирала један Шопенов валцер – врцав од лепоте и светлости, али и оне благе, неизбежне шопенске туге, или бар сете – на увек истом месту, на коме се чује низ узлазних, брзих, лепршавих тонова који као да ће полетети и истргнути се из композиције да би наставили пут неба, чујни можда још једино Богу, сетићу се жене у лелујавој црној сукњи која протрчава поред мене, кроз блештаво белило дана. Или жутило, свеједно. А у ствари, моје сећање је вероватно морало да истисне прегласну музику која је заударала на смрт и уместо ње, у приказ смести нешто друго. Тако се ту и нашао тај диван валцер бр. 7 оп 64, бр. 3, који ће ми променити живот. Тачније, који ће ми *одредити* живот.

14.

Блештавобео био је и снег. Дубок до колена. Мада је то фраза коју лепим уз сећање, а да ли је баш био до колена, не знам. Тужно је што велики део сећања због несавршености разума бива прикрпљен усвојеним обрасцима, те ти се учини, ако мало попусти пажња, да је баш и било онако како си изговорио. Тако сви себе помало лажемо, читавог живота. Јадна тежња за заједништвом – да говоримо исто, да мислимо исто – која открива слабост. Ја сам некако увек била на опрезу, можда и претераном, чак и од физичког припадања насулице створеном заједништву. И препуне биоско-

пске и позоришне сале знале су да ме узнемире, управо због зебње да нас можда није саставио случај, већ да нека скривена веза постоји. Као она између путника у авиону. Која се открије тек када се авион сруши.

Шта је било са снегом? Било га је много, свуда око мене, а ја сам себи деловала још ситније, и потпуно изгубљено. Нас неколико деце као играчке разбацане по белини. Моје нове санке су биле баш велике за мене, као кочије. Марко је предложио да се заједно спустимо низ дугачку падину. Негде у близини Дуле је плакао, али не знам због чега, додуше, он је често плакао, или га је неко задиркивао, или су га избацивали из игре, а он је, ето, баш очајнички желео да припадне нашем друштванцету. Болеле су ме очи од белине снега. Велике су те санке за тебе, рекао је Марко, одмеривши мене, па санке. Мало сам оклевала, била ми је непријатна помисао да ће се његово дебелушкасто тело прилепити уз моја леђа. И био је важан кад је то изговорио, као да ми нуди услугу, и подразумева се да ћу је прихватити. Тада ми је било тешко да се одупрем нечему што се *подразумевало*. И много ће ми времена требати да се усудим, без обзира на своје чуло. Зато што је у мом животу од почетка било неког реда, и превише реда, мислим, у кући. Како је то Марко изговорио, осетила сам око пупка грч, ноге су ми се укочиле, али натерах их да се помере, приморах своје тело, тада сићушно, старо осам или девет година, да седне. Седне и Марко и залепи ми се за леђа, и кренусмо. Помислих да је добро што између наших тела постоји слој перја његове

и моје јакне. Ледени ветар ми се кроз сунчев сноп сјури у лице. Зажмурила сам. Санке су летеле. На тренутак ми је било свеједно шта ће се догодити, а знала сам да ће се нешто страшно десити. Потпуно обамрла, предајући се сили која ме носила, изненада осетих снажне убоде свуда по лицу. Знала сам! повиках. Знала сам! Као две животиње које су упале у замку, обресмо се у густом, трновитом жбуну. Са мог лица и шака капнуло је неколико капи крви на снег. Видим и сада, јасно видим црвене тачке на снегу. Са брда је неко викао и парао заглашујућу снежну тишину. Вероватно нас је дозивао, нисмо могли јасно да чујемо. Марко ми је пружио руку да устанем, шмркћући. Али, био је много мање изгребан од мене.

Десетак година касније, на прослави матуре, пружио ми је своју меснату шаку замоливши ме за плес, и сетила сам се санкања. Извинила сам се и одбила га. Знао да су ми сви замерили, увек су и мислили да сам надмена, али опет сам замислила његово тело како се лепи уз мене. А још десет година касније, на прослави годишњице матуре, он је мене гледао са висине, није ми се ни јавио. Чух да је успешан у свом послу, власник двеју апотека, иначе је био један од лошијих ђака у разреду.

15.

Моје сећање на црвене тачке на снегу спојиће их убрзо са кончићима од црвене вуне који су видели из наших пробушених ушију. Боје су често показивале смар мом памћењу, да ми се којим чу-

дом прошлост обезбојила, моје сећање би се сигурно дезоријентисало.

Уши нам је пробушила комшиница Мира, иначе мајка једне девојчице, Зоране, из нашег друштва. Та жена је снажно заокупљивала моју детињу пажњу, али, о томе касније. На столу поред којег је седела, бочно окренута, стајала је крпа о коју је с времена на време брисала иглу. Једна по једна од нас, девојчица из улице, седала је на столицу, окренута лицем ка Мири. Са десне стране био је прозор. Кроз жућкасту, чини ми се, хеклану завесу, продирало је бледо сунце. Зид иза њених леђа био је начичкан иконама и иконицама са лицима која су ми изгледала врло несрећно. Са леве стране стола за којим смо седеле, стајао је стари креденац, сав изгуљен. Ниједна девојчица није заплакала. Било је нас пет, или шест. Затражила сам да будем последња. Све време док је то радила, исти снажан отпор, као пред оно санкање, осећала сам у стомаку. Неки глас ми је говорио да то не чиним, али ја ипак седох када је дошао ред на мене. Није много болено, све смо добиле кончиће и седам дана смо њима биле обележене.

Моја мајка је била на ивици плача када је видела шта сам урадила. Чело јој се збрчкало, није могла да верује да сам могла да пристанем на тако нешто. Али, није ме тукла, никада ме нису ни ошамарили. Били су благи према мени, увек. Отац је рекао: сад си се стварно обрукала, мислио сам да се издвајаш од те деце, како ниси размишљала, зар тој жени да дозволиш да ти буши уши? Шта ако се

загноји? додала је мама. Да то више никад ниси урадила! рекао је отац. Па и немам више ушију, одговорих. Насмејао се, и то што кажеш, рекао је, и пољубио ме у теме. Хтео сам да кажем да *тако нешто* више ниси урадила... Ипак, било му је драго што сам испала духовита. Увек су били поносни на мене, на моје петице, на музицирање, на награде са такмичења, из клавира, математике, рецитовања... Али сам тог пута, ипак, једина од девојчица зарадила инфекцију, ране су ми загнојиле, примила сам много инјекција, и преплакала, заиста добро преплакала могућност да на исте уши једног дана закачим наушнице. А баш ми и није било стало до минђуша, дуго их и нисам ставила. Моје сећање на тај догађај прилепиће оној крпи о коју је Мира брисала иглу, мноштво крвавих мрља, а можда крви није ни било. Чак, тренутно нисам сигурна ни у постојање крпе. Зашто се онда сећање тиме бавило? Да би моја згроженост над призором била што већа?

Ниједну једину погрешну ствар никада нисам знала себи да опростим. Није да нисам желела. Нисам *умела*. Није то самокритичност, да се не лажемо. То је грешка у ткању бића. Испуштен бод.

16.

Не умем себи да објасним сасвим добро зашто сам уопште и пристала да ми Мира пробуши уши. Да ли због типичне дечије поводљивости, урадиле су све па ћу и ја, или ипак из потребе да друштваницету до краја припадам. Негде подсвесно, мора

да сам осећала да су деца имала благи отпор према мени зато што смо ту једини били дошљаци, што се вероватно могло дуговати њиховим родитељима, *ма, пусти, бугарска посла*, могли су рећи родитељи, ако би се неко дете пожалило на мене. Врло рано схватила сам да Бугари нису били омиљени у том крају, али никада ми нико ништа у вези с пореклом није приговорио. Нисам чак ни знала шта значе речи *бугарска посла*, а што сам чула баш од својих родитеља који су то изговарали кроз осмех – онда када су били самокритични. Ни сада не знам шта то тачно значи. Једину мало већу непријатност поводом моје националне различитости доживљавала сам када смо ми, рецитатори из школе, односно, рецитаторске секције, одлазили у оближњи градић где су Бугари, а моји су говорили *бугарски фашисти*, током Другог светског рата, стрелили велики број становника места, међу њима, како се увек на крају каже, много деце и жена. То што су Бугаре моји родитељи „прерађивали“ у бугарске фашисте, доживљавала сам као инсистирање на тачности која је нама ишла наруку, а њихову непрецизност више као немар, као језичку лежерност зато што им то није било важно, а мање као тежњу да окриве читав народ. Сваке године, на дан када је стрељање извршено, одлазили смо тамо, и на централном тргу, са импровизоване бине, након интониране химне, пред окупљеним мештанима, надахнуто и узбуђено – рецитовали. Да сам могла, све бих то избегла, да се не лажемо. Али, нисам се усудила да од своје наставнице српског

затражим да не учествујем, мада сам се понекад припремала за такво питање. У мојој машти она би разрогачила очи и упитала: али зашто, Ирина, ти си нам најбољи рецитатор! Надаље ја ћутим, и између нас две, у ваздуху, виси кристално јасно објашњење, клати се и голица нас по носевима, ћути и она чекајући мој одговор, али га ја не изговарам. И све се завршава врло глупо по мене. Понекад ми се чинило да ме намерно стављају у редовну поставку за рецитовање, да се праве луди, и да сигурно знају да осећам непријатност док спомињем Бугаре, крвнике, децу, све у једној реченици. Касније, када сам већ била у гимназији, од својих рођака из Софије сазнала сам верзију догађаја из њихових уџбеника. Да је стрељање извршено као одмазда за злочин који су српски војници учинили бугарским војницима извадивши им очи, при чему су поштедели само једног војника како би их вратио кућама. Нисам се усудила да питам рођаке шта су бугарски војници уопште тражили у Србији, схвативши да свако жели да се осећа угодно са властитом верзијом историје.

17.

Мој пак осећај припадања бугарском народу сводио се на благу стрепњу коју сам упијала од мојих да би неко од комшија могао да загледа регистарске таблице аутомобила којим је код нас стизао мој ујак из Софије, једном годишње. Све док га мој отац није замолио да убудуће ипак долази аутобусом, управо због радозналих суседа. Отац, чини

ми се, више и није долазио, мада се не сећам да се наљутио. Моји су родитељи крили да уопште имају рођаке у Бугарској, што сам, касније, сматрала непотребним, чак и глупим, с обзиром да су сви добро знали за њихову родбину у Софији. Али, ето, они то нису волели да кажу. По њима, сва наша родбина живела је у Србији, тачно до црте, у неколико градова уз границу, неколико села, у Београду, Новом Саду и Загребу, и то је било све. Имали смо врло мало родбине. С годинама сам откривала да их и није било баш тако мало и, с времена на време, сазнавала за неког новог рођака из Бугарске, не само из Софије, већ и из других градова. Испоставило се да су се прилично разбашкарили по читавој тој земљи, чак до приморја.

На шта се још сводио мој осећај припадности Бугарима? Када смо одлазили у ту земљу, код родбине, или на море, мој отац и мајка су проговарали течно и сигурно бугарским језиком. И то би било све. У ствари, још и ово. Кисело млеко. Нико у улици није јео тако много киселог млека као ми, што је била навика коју су моји родитељи донели из свог краја. Даље, нико као ми није јео толико качамака, поготову не – припремљеног на начин како је то моја мајка чинила. У прокључалу воду сипала би кукурузно брашно, и што би ме увек задивило, купаста гомила брашна остала би неко време на површини воде. Неколико минута није јој радила ништа. Затим би узимала варјачу и дуго, дуго мешала. Мој отац је уживао у тим тренуцима. Онда би преврнула шерпу и истресла на тањир качамак

koji se pušio, a miris se širio celom kuhinjom. Uzimala bi konaц и секла качамак на шните. Јели смо га уз свеже млеко, овчје или кравље, у које смо додавали мало соли, или уз сос направљен од сира, путера и свежих паприка. Ређе, правила је и нешто што је личило на прави специјалитет, шопски специјалитет – што ћу ја изговорити много касније, они никада. Нису спомињали ни Шопе ни Бугаре, пред пријатељима, колегама, комшијама. А када су били сами, зашто би тако говорили, за њих то није био никакав специјалитет, већ њихова храна, сасвим обична, коју су јели често као деца. Иначе, храна или специјалитет, називао се *посипан качамак*. Поређала би шните у тепсију, па ред сира и пропржене сланине, и запекла на рингли. Тада за мене није постојало ништа укусније од хрскаве, тамножуте коре која се хватала уз дно тепсије и која је мирисала на кукуруз.

Када би нам свраћао мој професор српског из гимназије, који је потицао из истог, пограничног дела Србије са Бугарском, атмосфера је била посебно топла. Тада су понекад и певали, пили вино или ракију, ако је била зима, онда кувану ракију, јели качамак... На часу је мој професор био строг, додуше и праведан, али када би дошао код нас, постајао је други човек, нарочито када би попио мало ракије, зацрвеневши се у лицу од задовољства. Слутила сам да то није пуко хедонистичко задовољство због добре ракије и хране, већ да су они, тада, он са својом женом, и моји родитељи, делили неке посебне тренутке блискости у којима нисам

могла да учествујем, размењујући тиху чежњу коју раније никада код мојих нисам ни препознавала – за завичајем. Никада нисам ни помислила да су се покајали што су отишли из свог краја.

И то би било све од мог осећаја припадности том национу.

18.

Заправо, и једна прича коју је мој отац више пута испричао, једна минијатура. Давно је то било, има можда двадесет година, тако би мој отац започео причу, што је за мене која у том тренутку можда имам 13, 15, или 17 година, читав живот, наравно. Тада ми је отац изгледао врло стар. Дакле, у тој давној прошлости догодило му се да му неко пробуши гуму на точку аутомобила, у по бела дана, рекао би, тамо, у близини пијаце. Случај је објаснио, наравно, својим националним обележјем за које је знао читав градић у коме је живело свега неколико бугарских породица. А онда, ма није прошло ни два или три месеца, обрео се он у Софији, паркирао негде у близини њиховог тржног центра ЦУМ и када се вратио из куповине затекао је пробушену гуму. Овога пута објашњење је било у српској регистрацији. Ето, у тој минијатури, ја ћу касније видети снажну алегорију, трагикомичну. Тако бива значи с онима који су се одважили да пусте корак и оду у свет, да промене пребивалиште, државу. Е, не може баш тако, кажу двојица која буше. Не може. Марш тамо одакле си дошао! Ово је моја територија. Запишана! Али, мене лично при-

ча тада није погађала, била је то ипак само прича, једна од многобројних какве је мој отац распредао ведрим тоном, с осмехом, мада би некад додао и псовку, тако да је ту минијатуру чинио лако сварљивом, тежину ћу јој сама додати, касније, у сећањима.

19.

Да, још нешто, у ствари, постојало је још нешто што је малчице хранило моје национално осећање. Нека фина, недефинисана пријатност у стомаку, увек иста, коју бих осетила приликом посета мом ујаку у Софији. Најпре прелажење границе, некакве важне линије, чинили смо оно о чему није смело да се говори – одлазили смо код рођака који су ипак живели са оне стране црте, а не поређани строго са ове стране. Одлазили смо као да нешто слатко крадемо. Обично је било лето, па је сунце моју пријатност додатно увећавало. Затим широк пут који води ка том великом граду, за мене је био тада баш велики, а на који гледам са задњег седишта, испред мене је мамина глава, натапиране косе, запахњује ме мирис лака којим је фризуру брижно учврстила. За сусрет са братом, након што је прошла једна година, или више времена. Мама мотри када је тренутак да скренемо, јер је дужна да оца о томе обавести, његово је да вози, њено да гледа куда он треба да вози, увек су улоге биле јасно подељене, њено је да кува, његово да баца ђубре и одлази у продавницу, и на пијацу. Затим отац скреће ка насељу у којем живе наши рођаци, пут нас води поред трамвајских шина, мимоилазимо се с

мноштвом аутомобила са црним регистарским таблицама и белим словима, управо супротно од наших, као да смо зашли са оне стране света, тако ми се чинило, јер била су то моја прва дужа путовања. Све је некако другачије и мени се допада. Затим стижемо у њихов крај, паркирамо на прашњавом, неасфалтираном паркингу испред зграде, пењемо се на четврти спрат сивим степеништем, лифта нема, већ при уласку у зграду дочекује нас познати мирис. За добродошлицу, увек исти – мирис дезинфекционог средства. Оштар, али мени необјашњиво пријатан. Дубок хлад и тишина, као да нема људи, увек је фалило живости, осећала се у ваздуху дисциплина и строгаћа. Звонимо, пољупци, загрљаји, мама и ујак увек пуне по коју сузу. Купатило без каде и без плочица, без прозора, без икакве вентилације. Устајали ваздух и влажни пешкири који висе омлитавело. Мала кухиња и Стаљинова слика изнад стола.

То је оно о чему се поготову ћути, оно што штрчи, што напада моје стечено знање из историје, боцкајући га и изазивајући, али остајем прилично хладна. Мене заправо историја тада и није занимала. Моје знање било је за оцену, знање о нечему што пише у књизи, а не о нечему што се догађало, некада. Та слика, пак, била је стварна. Слика, за нас, омраженог вође далеке Русије. Зашто је мој ујак волео некога кога су моји уџбеници жигосали као негативца?

Укратко, до своје двадесет и неке године, ујак је живео у Србији, завршио је гимназију, запослио

се у општини, а онда се, те 48, десио чувени раскол. Тито или Стаљин. Неко је откуцао мог ујака, тако су причали, мада ми није било јасно шта је он учинио, па га је неко пријавио, да ли је јавно изјављивао: ја волим Стаљина, ја сам за Стаљина, Стаљин је добар, Тито је лош, или Стаљин је бољи од Тита? Или није рекао ништа, већ је јавно ћутао и баш зато био сумњив, што је могло бити довољно да га неко пријави, или се пак некоме поверио изолова и стидљиво, какав је био и сам, тих и повучен, а онда га је тај неко издао. И мој ујак је завршио на Голом отоку. Никома, ни породици, ни мојој мајци, није ни реч проговорио о томе шта је преживео. Наравно да сам била радознала, тада са својих једанаест, тринаест година, шта је радио на Голом отоку који и звучи ужасно, чак ми је и хрватска реч *оток* деловала страшно, да ли су и затвореници морали да буду голи? питала сам се, некакав шљунак се спомињао, који су морали лопатама да ваде из мора, истресају на обалу, а затим враћају у воду, под сунцем које пржи... Добро, и то је прошло, вратио се у свој родни град, са ове стране границе. Оженио се, добио ћерку, али посао му нису давали. У почетку су га сумњичили да одржава везу са емигрантима. Касније без објашњења. И онда је мој ујак с породицом пребегао у Бугарску, једном приликом када се отварала граница и правила тзв. срешта, и када су људи, с ове и оне стране границе, могли да се сусретну и мало друже. Тамо је, преко црте, добио све, и посао и плату и стан. Убрзо и још једну ћерку. Све је заправо било сасвим једноставно. Борба за опстанак, мало идеологије, нешто

сматраш, мислиш, кажу криво мислиш, казне те, добро, у реду, било је криво, признаш, мада у себи не мислиш тако, али признаш да би преживео, кад оно, они наставе с казном. Игноришу те, не праштају ти. Глад ти запрети и ти заборавиш на идеологију, не мислиш ништа, кренеш куда те води тело које би да преживи. Зато је ујак увек био жртва у мојим очима. И пуно сам га волела. И жртва и херој. А слика, због које је његова старија ћерка слегала раменима дајући нам очима знакове да не коментаришемо, при чему она сама није била за то да виси на зиду – мени је ипак некако ишла уз мог ујака. Он је веровао да је Стаљин био добар, тако сам себи објаснила, зато је и закачио његову слику на зид. Сви су, с времена на време, спомињали како је ујак у заблуди, али искључиво у његовом одсуству. Чак и његова жена, моја ујна – с наочарима дебелих стакала, са широким, пластичним оквиром, тиха, болешљива, стално је кашљуцала, држећи платнену марамицу на устима коју је вадила из цепа кућне хаљине – и она је превртала очима због слике, и моји родитељи, и они су наравно сматрали да је ујак у тешкој заблуди, али су му праштали, те сам тако и ја усвојила став: ујак још увек верује да је Стаљин добар, да је био користан за читав словенски народ, али се историја већ давно одредила према Стаљину, па се тако одредила и према ујаку. Ујак греша, то је оно што каже историја, а породица, сложивши се са судом историје, додаје: тачно је да греша, али треба му опростити слику која виси на зиду. Пустите га, каже породица. Пустите га. У таквом контексту мени је Стаљин деловао као неко

ко њему помаже, ко му осмишљава две страшне године на острву. Овако, ако би се и он одрекао Стаљина, испало би да је био с правом кажњен, с правом је носио камен из тачке А у тачку Б, док му је сунце пржило теме.

20.

Касније, много касније, разумела сам ујака. Морао је да покаже пркос, да године понижења уздигне до жртве. Он се жртвовао за свог идола, тачније због властите идеје, и у томе нема ничег понижавајућег. О Стаљиновим злочинима наравно нико није смео ни реч да проговори. Заправо, сви су углавном избегавали да њега и спомињу, али је ујак сам понекад започињао причу о томе како је све то лаж, знајући добро шта сви око њега мисле, што га је сигурно погађало, мада, када би легао да спава и заклопио очи, можда је и сам малчице сумњао у оно што је говорио. Ипак, већ сутрадан, кад би се пробудио и сео за сто, тачно испод слике – где је иначе увек седео, вероватно несвесно бранећи Стаљина од осталих – био је спреман да поново каже коју реч у његову одбрану, док остали упорно ћуте, или скрећу тему разговора.

Слутила сам да је и физички бол који је тамо доживео, и глад, све могао да заборави, али понижење не, што би га, током сећања, потоњих, сигурно убило – јер био је јако поносан човек – да није смислио одбрану. Била је то управо слика, и још прича о Стаљину као хероју и Стаљину као жртви лажи.

21.

Ујакова млађа ћерка била је најведрије створење које сам тада познавала. Увек би нас ставили у исти кревет да спавамо, покриле бисмо се истим прекривачем, дисале смо једна другој у лице, мешале су нам се косе, и чаврљале тихо, да не пробудимо ујну и ујака који су спавали у другом, брачном кревету. Перетале смо до дубоко у ноћ, свака на свом језику, а савршено се разумеле. О чему смо причале до три, четири ујутру, о чему ли смо могле да причамо, не знам. Виђале смо се свега једном годишње. Повремено смо се пригушено кикотале, а ако би се ујна промешкољила, или кашљуцнула, пребацивале бисмо прекривач преко глава, али бисмо тада добијале још већи напад смеха. Ујак је пак спавао сасвим мирно, потпуно непомичан.

Тада, ноћу, под месечином, волела сам да посматрам његово лице – спавао је на леђима – округло лице без бора, јаким образа, високог, широког чела, проређена плава коса, без иједне седе власи, спуштени капци преко бистрих плавих очију. Док је моја сестра спавала слатким сном, тик мени уз уво, и праменови њене дугачке риђе косе прелазили преко мојих груди и врата, пажљиво бих подизала главу како ништа не бих пореметила – уживала сам у нашој ноћној симбиози, откривајући неочекивану блискост какву нисам осећала ни према коме другом – и посматрала ујаково лице како сјапти на месечини. Или на уличном светлу. Лице које ће ми касније у сећањима на те ноћи личити на симбол. Страдања и отпора.

22.

Прамен косе. Једном се Марија појавила док сам горела од температуре. Имала је смеђу хаљину од сомота и први пут тада – кикице. Нешто смо чаврљале, не сећам се шта, мислим да сам јој рекла да је љубазно од ње што ме је посетила, и смејале смо се, затим се окренула да изађе из собе. Лепо, кроз врата, као прави гост. И тада, угледах на њеном нежном потиљку један већи прамен косе, испао из кикица. То несавршенство је тако снажно увећало њену стварност да осетих бол око пупка, подигох руку у ваздух ка њој, али је нестала. Пожелех да је питам: како је могуће да ниси права?

23.

– Да ли имате и слушне халуцинације? – упитао је једном доктор, а ја осетих опрез у његовом гласу.

– Немам.

– Добро је – рече он, обореног погледа. – Зато што су оне много озбиљније.

– Мислите опасније?

– Озбиљније – понови он, са упадљивом задршком.

Схватих да сам погодила, да су управо много опасније, али доктор није хтео унапред да ме плаши, за случај да Марија реши да проговори.

24.

Онда, ноћу, гледајући у ујаково лице, некако дубље него по дану, осећала сам његову трагедију,

схватајући да је преживео ужас због којег су криви људи, обични људи, не они чија се имена спомињу у уџбеницима. Тада ми је Стаљин чија слика виси на зиду, у кухињи која још увек мирише на ђуфте у парадајз-сосу које смо вечерали – а што је био ујнин омиљени специјалитет – изгледао мање зао, мање крив. Од других људи чија имена не знам.

Сутрадан ујутру, знала сам да се пробудим врло рано, много пре Лиле, моје сестре која је и даље спокојно спавала, носа пегавог и дивно извајаног урођеног у јастук. Ујака и ујну не бих затекла у кревету, уредно намештеном. Ишуњала бих се сасвим тихо, да не пробудим Лилу, и упутила ка тераси. То је и био смисао мог ранијег буђења. На узан, дугачак балкон, са бетонском оградом, излазиле су све просторије, и спаваћа, и кухиња с малом трпезаријом, и дневна, све осим купатила. Бацила бих на брзину поглед да проверим да ли је неко на тераси, али не би било никога, што ми је одговарало. Моји вероватно још увек спавају, ујна спрема доручак, чујем звуке у кухињи, ујак је сишао у продавницу, Берта, Лилина старија сестра је код другарице, тамо спава. Тако је било увек када смо им долазили у госте. Дочекује ме свеж летњи ваздух, можда је 6, или 7 ујутру. Гледам на широку улицу, већ очишћену, нигде ни папирџија, све је чисто, али и некако сиво. Нема живих боја. Оно због чега сам поранила је призор људи који журе на посао, али нико не трчи за трамвајем, ужурбани су, али сви су кренули на време. Допада ми се ужурбаност с мером, уређеност њихових живота, то што журе, а не

трче, што знају куда су се запутили, што су кренули да зараде за живот, што ће зарадити довољно, ни премало, ни претерано – та скромност. Свима помало, не превише, али свима. Нема просјака, нико није много ни срећан ни несрећан. Допадало ми се као нешто различито од онога што сам виђала у својој земљи, али у исто време нисам желела да будем део тога. Свиђало ми се као призор, као варијанта живота, на известан начин сам им завидела, и дивила им се. Помишљала сам да можда баш тако и треба да изгледа живот: дрворед, сеновит булевар, трамваји који клизе шинама, сунце које се лагано пење ка хоризонту, уредни људи, умивени, мушкарци свеже избријани, сви редом одишу истим сладуњавим мирисом јефтине колоњске воде која се куповала на литар, сви скромни, слично одевени, брзим кораком иду тамо где морају. Знају тачно свој распоред. Своју улогу. Сведене мисли, сведен живот, али чист, известен, сигуран.

Много година касније, када смо Лила и ја имале скоро по тридесет година, на свадби наше заједничке сестре, у једном ресторану, у Београду, седећемо једна поред друге, дотеране, нашминкане, свака већ с богатим животним искуством иза себе о коме би се могло причати. Она је тада већ била верена, а ја управо раскинула с Дејаном, ипак, причале смо сасвим мало, поготову сам ја била ћутљива. Памтим њене речи, у једном тренутку када је музика утихнула, окренула ми је своје лепо дугуљасто лице, и погледала ме оним топлим очима боје ораха. Разкажи ми нешто, Ирине, рекла је.

25.

Како сам упознала Марију?

Пробудила сам се из анестезије, након абортуса, придигла се на кревету и спустила ноге на под. Поново сам се згрозила над папучама које су чувале трагове ко зна чијег све зноја. Остала сам да седим, стопала тек овлаш ослоњених на папуче. Потпуно празна, без иједне мисли, зурила сам у две младе жене које су спавале на креветима преко пута мог. Изнад њихових глава, кроз правоугаоник прозорског окна повремено је допирао блесак неког светла. Дувао је ветар, ту и тамо промакао би и лист са дрвета. Ваздух у соби је био непомичан, и вероватно устајао. Тамо иза прозора као да се налазила позорница, али на њој се одвијао прави живот. Болничка соба и цела зграда заличи ми на велику материцу из које су излазили нови људски примерци и прелазили на ону страну. Нас три, међутим, размишљам гледајући у лица тих жена, нећемо дати допринос животу споља, мада нам се прилика пружила. Ми смо дале допринос смрти. Ми смо њене слуге. Али, шта да се ради, изгледа да неко мора и то да буде. Тако се смрт можда мало нахрани, подмири младим месом, па не дира неко време живахне примерке напољу што ходају, трче, циче, причају, смеју се...

Једна од жена с којима сам делила собу била је јако бледа, имала је црну косу, мало масну. Личила је на мртвака, помало и на моје ваздушне људе, али сам знала да је стварна, још једна која није желела да роди. Никада нисам ни имала дилему око мојих

ваздушних људи. Да ли то јесу или нису. Пошто би искрсли, након првог осећања благе језе, које је с временом постало чак и пријатно, тек фини надражај, нешто као еротика ума – увек би ме обузело притајено задовољство што задржавам самоконтролу и што сам у стању да им одмах успоставим дијагнозу како их угледам. Не постојите, кажем им у себи. Направљени сте од ваздуха и моје енергије, можда има још нечега, неке прашинице мога ума, и ко зна чијег још, али то ме не занима. Важно је да ми не можете ништа, кажем и то, понекад, гледајући их у лице.

На кревету поред девојке која је личила на мртвака, спавала је жена црвених образа, и косе оштре као четка. Изгледа тупаво, помислих. И дебела је, као да је у шестом месецу трудноће. Можда у себи има десетак фетуса, па су јој засад одстранили један, сутра ће други, и тако ће их водити редом, као зубе. Размишљам тек да нешто претурам по мозгу, из пуког задовољства нижем безвезне мисли. Срећна сам, кажем себи, слободна, растерећена. Онда осећам одједном нечији поглед на мој профил. Накратко се не усуђујем да померим главу, слутим да поред мене седи неко од мојих ваздушних људи, па, добро, лепо од њега, дошао је да ме обиђе, размишљам, покушавајући да уклоним непријатност у стомаку. Окрећем главу и видим Марију. Седи на кревету поред мене. Гледа испред себе, правећи се да ме не примећује. Има машну у коси. Тада сам волела да видим девојчице с машнама у коси. Сада ми је то потпуно демодје. Више

Марија не долази с глупом, великом, кичастом машном у коси. Тада ју је имала. Жуту као сунце, и сјајну. Изненада, окренула је главу и погледала ме питомо, мало кривећи главу, упитно. Одмах је хтела нешто да зна. Одмах сам знала ко је. Још један ваздушни човек. Овога пута девојчица коју сам одбацила у облику мрве меса. Има жуту мајицу на брателе, топло је доста, почетак септембра, бермуде од белог платна, испегланих ивица. На ногама жуте сандалице од пластике. Сматрам да је јако лоше обучена, али нећу да јој кажем, то ћемо лако мењати, размишљам. Не усуђујем се да је питам да ли ће ми стално долазити, стрепим од тога, ћутим и гледам је. Са тупим болом у доњем стомаку, то је од ње, кажем себи, и још с неподношљивом мучнином. Дишем дубоко, да не бих повратила. Узалуд све ово, кажем себи, узалуд. Појавила се. Тог часа се пак појављује доктор на вратима, како сте ви? пита ме. Делује забринуто. Добро, одговарам. Таман посла да споменем Марију, наравно да би ме одмах пребацили на психијатрију. Нисмо тада ништа казале једна другој, само смо се гледале. Нисам јој сасвим јасно могла видети лице од сивкастог светла које је попут измаглице обавијало целу њену фигуру. Клатила је ногама ударајући о шипку кревета ружним пластичним сандалама које као да су биле произведене на истом месту као браон папуче које сам добила. Имале су идентичан распоред и облик рупица. Блесну ми слика себе саме како у тим папучама ходам ка сали где ће Марија бити одстрањена, док моја свест на брзину копира

модел и дезен са папуча, и прави Марији сандалице.

Гледам је сада, док ми се очи пуне сузама, како удара о кревет, али се ништа не чује, добро је што је тако, размишљам, таман посла да се чује, слушне халуцинације су много опасније од визуелних, подсетих се, повративши своје самопоуздање, на тренутак. Не, нећеш ми покварити задовољство, размишљам, ти, мала, нећеш ми га покварити! У реду, мало сам згранута, заправо доста сам згранута, јежим се од темена до табана, тако брзо си се појавила, слутила сам да ће се то десити, али баш си пожурила, могла си да ме пустиш да се мало опоравим, још увек ми је рана у трбуху, од тебе, из које цури крв и слива се на уложак, не сећам се кад сам га ставила, то је неко други учинио. Баш понижавајуће! Али, добро је да постоје улошци. Добро је да је ово други миленијум, и то већ крај. Добро је да пролази време, добро је да се живот брзо одмотава, кад већ нема бог зна шта да понуди.

26.

Године 1942, моја тетка је имала дванаест година и добила је прву менструацију. Причала ми је како су тада шиле улошке правећи некакве јастучиће са ластихом – њих су стављале у гаће, а затим, пошто би се натопили крвљу, испрале би их и откувале на шпорету. Замишљам лонац пун крви, клобуке црвене воде, ружичасту пару која заудара и пење се ка плафону лажући неравне зидове, жутоцрвени пламен петролејске лампе који дрхтури,

стидљиве погледе укућана, свако се свакога стиди због тога, бол у доњем стомаку девојчице. Моје тетке. Кажу да више личим на њу него на мајку или оца. Вероватно је исто с улошцима чинила и моја мајка, али није хтела о томе да прича, рекла је да се не сећа, не знам да ли се стидела, увек је била јако стидљива, или је тако бранила своје достојанство.

27.

Сада седим на болничком кревету, имам обичан мрежаста уложак, какве стављају породиље, удобан је, додуше набуцен, али нема везе, само да више нисам трудна, размишљам, гледајући Марију. Доста година касније том улошку ће неко додати и крилца, те ће тако освојити свет, наћи ће се у безброј реклама, производ новог миленијума, уложак с крилцима, цео свет је ваш ако га имате међу ногама, права је срећа имати менструацију и уложак с крилцима, хендикепиран је свако ко нема менструацију, мушкарци, бабе, цркните од зависти, и ви жене којима касни месечница, ви, труднице, чезните да што пре дође тренутак када ћете се пробудити с познатим слатким болом у крстима, у доњем стомаку, када ћете танак, миришљи уложак ослободити сувишне пластике и прилепити га за гаћице. Како мекано, савршено пријања уз тело. Осећај потпуне сигурности. Осећам како ми глава расте од ових мисли које мислим на силу, гледајући Марију. Не знам шта да чиним с њом.

Има шест година, помишљам, тачно толико, што није моја процена, већ једноставно *знам*. Она

ништа не каже док ме гледа. Устадох са кревета, удаљих се неколико корака и погледах је одатле. Контуре лица постадоше јој много јасније. Жена која је изгледала тупаво мало се промешкољи и чудно ме погледа. Како тек ја њој изгледам док тако помно посматрам свој кревет. Лепа је. Мислим, Марија је лепа. Личи на Дејана, али лепа је. Вратих се на кревет и седох на други крај, да бисмо биле што даље, како бих је видела јасније. Приметих да има мало опуштене капке, што јој даје меланхолични израз лица. Чело јој је високо и повијено. Личи на девојчицу из деветнестог века, са неког уметничког портрета, помислила сам. Па, добро, не могу да кажем да Дејан није леп, враћам се оној мисли одмало пре – осећам да сам у вртлогу сопствених мисли, једних истих, и да одатле не умам а можда и не смем да изађем. Дејан је леп, то морам да признам, али није шармантан, изузев кад пева, међутим, тога је превише свестан, тако да се убрзо његов шарм изобличи, шармантан је само током прве, евентуално и друге строфе, и то је све од његовог шарма. После више не волим да га гледам, само га слушам. Марија ме посматра и даље, мало шкиљи, није ваљда кратковида, на Дејана? запитах се, а онда се насмејах у себи, мада не могу да се закунем да ми се усне нису развукле у смешак. Она истог трена престаде да шкиљи, баш као да каже: не, нисам кратковида, нисам, немам ниједну ману, знам да би ти то волела, да ми нешто фали, рука, нога, да ми цуре бале док те гледам блентаво, безумно, да тресем главом неконтролисано, да кажеш хвала богу што је нисам родила, као што видиш ништа

од тога, увидећеш убрзо и да сам паметна, натераћу те кад-тад да кажеш штета, ту једну реч, то ће бити смисао мог постојања, смисао мог јављања, то да кажеш: штета. И онда ћу нестати.

Бацила сам се на јастук и заплакала, говорећи у себи: не кајем се, не кајем се, ни трунчицу се не кајем и никада се нећу покајати!

Затим је ушла сестра белог лица и косих црних очију, гурајући колица, баш као да ју је неко позвао. Пришла ми је не рекавши ништа. Марија се подиже са кревета и протежући се на прстима, истежући танушан врат, разрогачених очију у којима је било бриге, пратила је шта ће ми косоока девојка урадити. Гледала сам мало у њу, мало у Марију, било ме је срамота што сам плакала. Не треба ми то, рекох сестри, када видех да спрема инјекцију, смирила сам се. Али, она ме ипак убоде. Погледах Марију строго, молећи је у исти мах да оде. И она ме послуша. У видном пољу су ми биле и две главе оних жена које су гледале у мом правцу, лежећи и даље. Моја публика. Марија је изашла заједно са сестром. Лепо је сачекала да отвори врата и ишунјала се одатле. Одахнух, те убрзо и заспах.

28.

Мој седми рођендан славили смо у башти. Био је сумрак, крај јуна. Упалиле су се светиљке дуж бетонске стазе. Било је топло и спарно. Сви су нагађали да ли ће пљуснути, одакле и када. Облаци су се спуштали све ниже, до саме ивице брда које се надносило над котлином, а на које је гледао гор-

њи део баште. Одатле су мотрили на наше двориште. Повремено је грмело. Снажно је мирисао багрем из суседног дворишта, ниже од нашег, које је гледало на реку. Да ли би требало да већ уђемо у кућу? питао је неко. Под вењаком на столу стајала је рођенданска торта са свећицама. Пришла сам, у розе хаљини и са розе машном на глави. Неко рече: зажмури и пожели жељу. Не сећам се жеље. Сећам се звука, непријатног звука неког инсекта који се појачавао, чула сам и комешање људи, и гласове, али сам упорно жмурила. Нек' буде шта буде. Нисам се тада још увек тако много плашила буба, а хтела сам и да испаднем храбра. Кад ми се звук сасвим приближио, тргнух се и отворих очи, а та буба, огромна црна – ваљда је био бумбар – окрзну ми нос и одлете даље. Након тога имам рупу у сећању. Равна линија. Једно Ништа које ме је накратко прогутало. Причали су ми да сам остала без ваздуха и да су ме попрскали водом. Када сам дошла себи, угледала сам мамино лице. Држала ме је у наручју, чело јој је било збрчкано, што ме је увек нервирало – њена претерана брига, односно, неспособност да је преда мном прикрије – схватих да ми се догодило нешто страшно, али се ипак уздржах од плача, због људи околу. Стид је увек имао апсолутну власт над мојим бићем. Шапнула сам мајци да желим да гости оду кући. Ирена се кикотала. Шта ти је, шта си се препала, ја их хватам, хоћеш да сад ухватим неког *бунбара*, хоћеш? викала је. Увек је говорила *бунбар*, исправљала сам је, али није вредело. Знам, што си досадна, тако сам навикла, одговорила би Ирена. Окренух главу од ње мислећи и

даље на црна крила тог инсекта која су се тамноплаво пресијавала на вештачком светлу, као лакирана.

Лакирана као црне ципеле које ћу добити за свој први клавирски концерт. Када ми их мајка буде показала, помислићу на ту бубу, у ствари, не баш тада када их је извадила из кутије, већ на бини. Под рефлекторима црни пијанино, моје лаковане ципеле које су блеснуле као хитин тог инсекта, доспевши ми у видно поље пошто сам села за клавир, и још мрак у дубини сале у коме су дисала лица људи, мртвачки бледа, све то учинило је да се већ тада у мене увуче страх подстакнут и речима професорице упућеним мојој мајци. „Она је заиста, када вам кажем, ужасно надарена. Ужасно!“, рекла је једном, на ходнику музичке школе, пригушеним гласом, поред одшкринutih врата учионице, у којој сам, седећи за клавиром, припремала ноте.

29.

Тада у дворишту, док сам седела у мамином крилу, главе наслоњене на њене груди, док ми је прелазила руком по коси и нешто говорила смирујући ме, видех непознату жену у дугачкој црној сукњи која је падала низ њене ноге чудно укрупњена, као уштиркана, и још је светлела тамнозеленим сјајем, као крила муве. Водила је за руку малу девојчицу жућкасте косе. Прошла је стазом кроз наше двориште, начас окренула главу у мом правцу и окрзнула ме погледом, можда сам осетила дрхтај у стомаку, можда и не, не сећам се, али сам знала да није права, као ни то дете, једноставно сам зна-

ла. Није права, као сви ми. Више је као нацртана, мада сасвим верно, и покреће се као ми, могла би и да проговори, и то сам знала. Оно што тада нисам знала је да их нико осим мене не види. Прошле су као слика, тродимензионална, тек, прошетале нашим двориштем, трајало је сасвим кратко, као блесак, свега две-три секунде, али су ипак кроз тај блесак ходале сасвим споро. Желим да кажем да је трајало и кратко и дуго, у исти мах, као пукотина у времену, кроз коју сам провирила и видела њих две како мирним корацима пролазе поред мене, нигде не журе, видела много више него што се да видети за две-три секунде, у уобичајеној стварности. Нисам се уплашила. Као да је то било још нешто што свет има да ми понуди. *Ваздушни људи*, убрзо ћу их тако назвати. За мене су постојали једнако као и прави. Ништа тада нисам ни рекла мајци, а што ћу себи разјаснити много касније. Била сам заправо у кратком заносу, опијена призором који пошто прође, потоне дубље него уобичајене слике из стварности, тако да се сећање прилично мучи да их врати у свест. Памтим само делиће призора, тренутак када је жена спустила руку на капију и отворила је, као и дугачку црну лакирану сукњу, да, баш тако, као да је била премазана зеленим лаком, видим сукњу како напушта наше двориште. И још пар белих доколеница на ногама девојчице. Изашле су на улицу и нестале, као избрисане гумицом, али пре него што ће нестати, девојчица се осврнула и погледала ме. Сећам се сићушне округле главе, али не и лица, замагљено је.

30.

Хоћеш ли нешто да нам рецитијеш или певаш? упитао ме је неко. Често су ме терали да певам пред гостима, а касније углавном да свирам. Некада ме је то баш гњавило. Одмахнула сам главом и пришла торти да ипак одувам свећице. Нека мала деца, од наших пријатеља, брат и сестра, непрекидно су се свађали око лопте коју сам им дала, претрчавајући, времена на време, кроз мој кадар, попут рефрена композиције коју су заједно изводили – људи окупљени око торте пљескајући рукама и галамећи, ја која бучно, помало љутито настојим да одувам пламен свеће у облику броја седам, небо које се оглашавало басовима најављујући кишу која до краја вечери ипак није пала, затим жена из суседног дворишта која је тресла тепих, и она се ритмичним тупим ударцима укључила у прославу мог рођендана. Све *јесте* била музика, у ткању свих догађаја и призора постоји музика, то знам, а ја сам, тада, бежећи од нечега за шта нисам ни била свесна колико ме је узнемирило – мислим на моје прве ваздушне људе – допрла својим чулима до мелодије која ме је додатно раздражила. Запушила сам уши и потрчала, напуштајући малу позорницу, пробијајући се између гостију. Надаље се више ничега не сећам. Кажу да сам утрчала у кућу, улетела у купатило и закључала се. После тог догађаја, који више нисмо спомињали, моји су склонили кључ из браве и више се ту никада није вратио.

Све те слике, заједно с ваздушном женом у лакираној сукњи, вући ћу са собом сваки пут када сам излазила на бину нашег градског Дома културе, који

је некако посебно мирисао. Током читаве основне школе, стално сам морала да се пењем на бину, углавном сам рецитовала, или свирала на клавиру, било је много приредби поводом Дана школе и разних празника. Читаво детињство ми је протекло у свечаностима, што је можда била потпуно погрешна припрема за живот, јер су оне, те прославе и приредбе, јубилеји, годишњице, уз много људи, уз химну, свечану одећу, неизбежно узбуђење и влажне дланове, грандиозне припреме пре тога – најављивале оно што живот заправо и није: нешто врло велико и озбиљно, добро уређено, унапред осмишљено, где случајности готово и нема, проћи ћеш добро ако се добро припремиш, то је све што је потребно, шеташ се по соби и припремиш се за наступ, или лепо увежбаш програм на клавиру, седнеш и засвираш. То је живот, наступ, само се добро спреми. Е, није. Није тако! Наступ јесте, али тек за сасвим мали број улога добијеш текст, за остале се снађи, истог часа, на лицу места, ако одмах не искористиш своју шансу, тешко да ће ти се иста улога понудити поново. Е, то је живот.

31.

Непосредно пре мог првог јавног наступа, загледала сам се у групу девојчица, нешто старијих од мене, које су певале у хору. Узбуђено, полушпатом, разговарале су о нечему, изгледало ми је стравно важно то о чему су причале. Имале су беле кошуље, лица истачкана бубуљицама, и дугачке црне сукње, ваљда од плиша, које су стајале укрупњено. Наравно, подсетиле су ме на моју ваздушну

жену из баште, чиме ћу се касније позабавити, поготову откако ми је доктор рекао: морате да се присећате када су се први пут појавили, ти, како их зовете, *ваздушни људи*, да тражите узрок, смисао, позабавите се собом, својом прошлошћу, казао је, пишите и донесите ми све чега се сећате. Да ли је жена из баште била моје сликовито предвиђање да ће ме ускоро чекати бина, чести сусрети с хорским девојчицама у сличним сукњама? А и оне беле доколенице на девојчици, ускоро су се нашле на мојим ногама. Не знам, тек, и то сам прибележила. Углавном, није ми се више та жена појављивала, али би ми увек искрело сећање на њу док сам стајала иза тешке плишане завесе чекајући свој ред. Пред очима ми је промицала чудна поворка, у свом језивом мимоходу: нестварна жена са девојчицом, гости, једно по једно, тамни облаци и на зачељу бумбар, велик као човек. Тада бих снажно зажмурила и, дубоко удахнувши, пожелела да се слика изгуби, отворила бих очи и с олакшањем схватила да су нестали. Преда мном је и даље стајала тешка завеса у тамноцрвеној боји која се благо пресијавала и која ми је деловала трагично озбиљна и важна. Као да иза ње кола неки други живот.

Гледаш у масу, не смеш никога да уочиш појединачно, саветовала ми је наставица српског, а понављала за њом и моја мајка, али мање строгим гласом, на свој брижан начин. Када је на ред дошао и клавир, говорила је: Ирина, свираш као да нема никог, шта те брига за те људе, као кад свираш мени и тати, исто је. Али, добро сам осећала стрепњу

у њеном гласу. Бациш поглед на публику, тек да би се поклонила, и седнеш, говорила је професорица. Постојиш само ти и клавир. Дакле, црни лакирани клавир, моје црне лаковане ципеле и беле доколенице, хаљина без рукава, из које вири уштиркана бела кошуља која ме помало гребе, али сматрам да тако мора, те да и штирак обавезно прати наступ, мрак у сали и много тачкастих лица, једно до другог, које не смем да погледам. Људи, обични људи, који су то у мраку ипак престајали да буду. Поређани блиско једно уз друго, чинили су некакво седеће заједништво, потпуно хомогено, јединствени у жељи да ме чују, и управо за ту жељу, као за конопац, закачени – нанизани једно уз друго. Сви гледају у мене, ћуте и дишу. Чекају да почнем.

Да свирам – то сам чак и волела, али тек пошто ме прође напад паничне треме, пошто умирим ноге које дрхте, пребришем марамicom дланове од зноја, одложим марамицу и спустим шаке на клавијатуру. Помислила бих да ћу управо радити нешто што тачкасти људи не умеју, осећала сам се чак и важном, у првим тренуцима, док ме моја сопствена музика не би узела, бришући ми и страх и понос. И тада сам постизала оно што су и тражили од мене, али ми се чини да све њихове речи припреме и охрабрења нису значиле ништа, јер оно што је требало, чинила је сама музика пронашавши мене као некога ко уме да је чује, ко је савршено послушан, ко удовољава њеној лепоти, ко јој служи следећи понизно њен траг, невидљив, а чујан, ко је у стању да јој се да.

Чак не знам да ли бих, да нисам преживљавала толику трему, била спремна да се отворим. Јавно. Зато мислим, драги мој докторе, да сам одувек била изгубљени случај. Морала сам да преживим напад грозничавог страха, с лупањем срца, мучнином, знојењем дланова, вртоглавицом – било је свачега на репертоару мојих ужаса – како би моје биће, поново рођено, у мукама, и специјално рођено управо за тај наступ, за јавно сједињење с музиком, било у стању да композицију, без сувишних покрета, без расипања и без гутања, прецизно следећи текст, захвати из инструмента као из извора и на сопствени начин је покаже оном племену које то једино и чека. Свирала сам одлично, тако да ми професорица не би ни поверовала да сам јој икада казала да пролазим кроз пакао пре него што засвирам. Чак ни мојима о томе нисам говорила. Можда сам се стидела, не знам. Или нисам желела да их разочарам, кад су ме већ тако много хвалили након свирки. Тада, после наступа, када бисмо се вратили кући, између нас би још неко време лебдели духови композиција које сам свирала, чинећи да ме у тим тренуцима гледају с посебним поштовањем, чак дивљењем, због чега сам у почетку осећала радост која се, ипак, лагано претапала у нејасну нелагодност, понекад и чудан осећај кривице. Тада бих једва дочекала да дође време да кренем на спавање. Завукла бих се у кревет и тихо, под прекривачем, дуго плакала.

32.

Рецитовања су пролазила с мањим узбуђењима, поготову када је то баш потрајало, из године у годину, исти празници, исте теме рецитација, патетика, узвишеност, свечаност, све оно што живот не мора да буде, као што рекох. Чула сам како многа деца говоре: зашто стално она рецитује? зато што јој је мама наставница! и све тако. Није ми то сметало, напротив, подстицало је инат у мени. Али, нисам волела припреме, учити напамет текстове рецитација које ми се често нису ни допадале, док сам их изговарала разоткривао се неко други у мени, што ме је узнемиравало, схватала сам да тај други одувек постоји, притајен, али праве речи – изговорене у заносу – учини да се промешкољи и покаже. Често су то биле мајке које кукају за синовима погинулим у биткама, или пак храбро пристају на бол, па птице злослутнице.... Сувише зла, крви и гласова боли које је требало иживети како би наступ био уверљив, како би професори били задовољни, и публика, како би се добио снажан аплауз – а мени се то баш није радило. Али, где чуда! Како бих изашла на сцену, зауставила њихова дисања, прогласивши их луткама, постигла савршену тишину, осетила бих чудну моћ у себи која ме је изобличавала, баш тако како је требало мењала сам боју гласа, израз лица, мењала сам своје биће, уз помоћ кључа од речи и емоција успевала да дешифрујем збркане, иначе тешко разумљиве записе – наравно, архетипске. Општила са својим прецима, шта друго? од којих је неко сигурно био

обележен судбином какву сам управо саопштавала са бине. О, наравно, нисам то тада себи објаснила, све се сводило на чудан занос који ће ми много касније детаљно разјаснити др Јунг.

Добра сам била у томе. У поништавању људских бића. Била сам изнад њих и физички, што ми је помагало да замислим како су неживи. Како су лутке. Можда је тако у мени, лагано, кап по кап, бубрила охолост, али у противном би значило заборавити текст рецитације, или погрешити у композицији, искочити из ритма, руке би се мимоишле, што је за моју професорицу било најстрашније, да се руке разилазе, као да не припадају истом бићу. Текст и ако погрешити, говорила је, нема везе, наставиш, никако не смеш да се вратиш, али руке морају да сарађују. Увек.

33.

Бетовен, Шопен, Рахмањин. И препуна сала људи. Али тог пута је све блештало, није било бине, ни завесе, ни тачкастих лица у мраку, били смо сви у истој равни – клавиру, ја и они. Који очекују. Прошло је добро, али сам поново пред наступ, као и у средњој школи, као и у нижој музичкој, добила напад мучнине и вртоглавицу. Срце ми је снажно тукло, тако снажно да сам осетила чудно сажаљење према њему, као да га мучим. Шта ми је ово требало? питам се, неколико минута пред почетак концерта, док слушам куцање на вратима тоалета и пригушен глас моје мајке: Ирина, је л' ти добро? отвори. Знала је да ми је позлило.

Мој једини солистички концерт, након завршене академије. Као један испад. Као када објавиш само једну књигу. Још мање од тога. Једну причу, песму, један стих. Испустиш мали глас из себе, па се питаш – шта ми је ово требало? Или као када у сали, током неке промоције, предавања, гласно ки-неш, па сви погледају у тебе, баш као да питају шта си тиме хтео да кажеш. Испад. Као што је и веза с Дејаном била један испад, као што је и Марија испад. Читав живот може бити испад.

Чим сам спазила празне столице, пола сата пре почетка, пошто сам ушла у салу, праћена корацима родитеља – мамине и моје штикле су тихо лупкале по поду – осетила сам комешање у стомаку. Сувише су близу, помислила сам гледајући столице, људи који ће ту поседати, сувише су близу мени и клавиру, али нисам се усудила да приговорим љубазној младој жени која нас је дочекала у лепој вечерњој тоалети и са свежом фризуром, помислих да је то све учинила због мене, што ме додатно порази. Тог дана је отишла код фризера због мог наступа. Празне столице, правилно распоређене, савршен ред, намештена сцена. И док сам се усвиравала, бацала сам поглед на столице. Такла ме је језива извесност, као извесност смрти: столице ће бити попуњене људским фигурама, очи ће бити упрте у мене, уши начуљене, ја ћу сести, тишина ће набубрети, спустићу руке на клавијатуру, осетићу по ко зна који пут пријатно хладан додир дирки. Које волим. То је тачно. Волим их као сићушна бића. Тако позната и драга. Али, крај. Ту је крај извес-

ности. Како ћу свирати, *не знам*, те две кратке речи ме гуше, тако да бих најрадије искочила из својих шпицастих ципела с танким потпетицама, и у свиленим чарапама изјурила из сале, такорећи прелетела кроз вреву људи у Кнез Михаиловој и сјурила се до моста, па до кеја, и онда, низводно, трчала, трчала, док ми ветар, благи пролећни ветар – био је мај месец – свеже додирује лице и купи сузе, о, било би их, сигурно! и трчим тако док ми из видо-круга не нестану светла града. И онда седнем у траву и загледам се у реку која и даље мирно тече, у крошње дрвећа које шумећи о нечему распреда у мраку, у звездано небо. И ништа не мислим, ништа не осећам, гледам и *видим* како је свет заправо једноставан и леп. И како би и живот могао бити такав, да га често непотребно не компликујемо.

Аплауз је био снажан, и потрајао је. Баш је потрајао. Осмех на лицу мојих родитеља, мамине очи цакле од суза. У мени олакшање и задовољство што сам савладала трему. А свирка? Скоро мој максимум. Тражим погледом професора. Сусрећу нам се очи, он баш као да је то и чекао, упућује ми благи осмех праћен наклоном главе, у знак подршке, али, пре него што ће подићи главу, кратко слегну обрвама, обореног погледа, стиснутих усана. Сасвим довољно, разумела сам, немо је поновио оно што ми је толико пута рекао: кад свираш Шопена онда си уметница, скоро савршено, све остало, само технички одлично, као да постоји нека дистанца, ја то стварно не разумем, знао је да дода. Ако се не отвориш и према другим композиторима, твоје уметничко биће остаће скврчено. Би-

ћу нешто као закржљали уметник, закључила сам. Што је звучало много горе него не бити уметник уопште.

Понекад мислим да ме је моја сопствена уметност некако спржила, драги мој докторе.

34.

Кројач Миле био је инвалид. Али су његове руке савршено *сарађивале*. Био је најбољи кројач у граду, мада можда и није било тако, али је у сваком случају био најпопуларнији међу младима. Тада сам већ имала неких 15, или 16 година, када сам почела с Иреном да одлазим код њега, да нам сужава фармерке. Она ме је и наговорила на то, мада сам имала снажан отпор, баш због његовог хендикепа. Сама чињеница да је морао да ради била ми је непријатна, без обзира што је од свог заната можда живео, а то што је Ирена изабрала баш њега, доживљавала сам као иживљавање, помало перверзно.

Становао је у неком кућерку на спрат. Двориште је било стрмо, уско, улазиле смо кроз капију, сасвим ниску која је изгледала смешно, не знам од чега је могла да их заштити, не сећам се ни ко је ту живео осим њега. Памтим да је често било блата на стази која је водила до степеништа и да смо тада прелазиле преко травњака, скоро шуњајући се. Гунђала сам зато што ћемо се испрљати. Шта ти фали, 'ајде, очистићемо се, рекла би Ирена, увек ју је нервирала моја педантност, тачније, мој страх од прљавштине. Спољним степеништем долазило се до његовог собичка, баш као да улазиш у голубарник,

и онда затичеш њега у колицима, као у гнезду, кошчатог, ситног и мршаваг, дугачког погрбљеног носа, мало зрикавих очију. Неодољиво је подсећао баш на некакву остарелу птицу која више не лети. Можда због своје инвалидности, никада нас није гледао у очи. Унутра је било ужасно загушљиво, на све стране били су разбацани штофови и крпице из којих су вирили кончићи, као длаке. На средини је била сингерица. Чудно је клатио главом. Лактове је држао приљубљене уз тело, руке су му биле танке и изгледале несразмерно дугачке у односу на тело, шаке уске и прсти невероватно дугачки, као да су за потребе посла додатно израсли. Шаке је подизао баш као диже терет, тако да су заправо пузиле по штофу, али и по нашим ногама, док је узимао меру колико треба да сузи купљене фармерке. Тада сам осећала највећу непријатност, баш као да гуштери ходају по мојим бутинама и листовима. Било је модерно да у коленима фармерке буду потпуно уске, а како тада није постојао цинс с еластином, није ми јасно како смо уопште ходале. Радио је брзо и одлично, баш како смо желеле. Али, како бисмо крочиле у његову собу, тако бих добијала нагон ка повраћању од устајалог ваздуха. Када сам то признала Ирени, рекла је да сам одвратна и да ће моја мајка од мене направити неуротика болесном педантеријом. Није баш те речи употребила, моје касније сећање их је превело, па сам их тако и прибележила.

35.

– Видим, средила си терасу – каже Марија. Каже то као да је матора. Као да јој је барем двадесет. Напољу дува ветар, али мени не смета, ја сам у дубини терасе. Марија је поред саме оgrade, где су и саксије са биљем чије се гранчице благо повијају. Маријина коса се не помера. Њу ветар заобилази. Добро је што је тако, кажем себи, помало стрепећи да јој се који прамен косе ипак не зањише, или се заталасају набори на хаљини. Да ли се ту налази црта, да ли је тамо даље сасвим извесно болест? питам се шарајући очима од листова до њене косе и натраг. Проверавам, тестирам себе, а помало и стражарим. Да не пређем границу.

– Да, средила сам терасу – кажем – је л’ ти се допада?

– Допада ми се, волим чистоћу – одговара.

– Немој, молим те, да ми се додвораваш таквим изјавама.

– Не знам ни шта то значи.

– Знаш, ти знаш све што и ја знам.

– Не, то није тачно.

– Добро, нема везе – кажем. Немам воље некада да се расправљам с њом. Гледам је покушавајући да погодим шта је следеће што ће рећи или урадити, вагајући колико је моја чиста измишљотина, а колико је у њеној појави неко други умешао прсте. То стално чиним, мада ме исцрпљује. Дакле, кажем себи, шта ће сада урадити? Једва стижем да уобличим мисао, магли ми се пред очима и констатујем да је нестала.

36.

Моја мајка је предавала француски језик у основној школи, а отац математику у гимназији, те се подразумевало да ћу одлично говорити тај језик, да ћу бити и сјајан математичар и одлазити на такмичења. У нашој породици много тога се подразумевало и одвијало по некаквом невидљивом плану. Била сам прилично безбрижна. Мајка и отац се нису свађали, понекад је отац викао, док је она ћутала одмахујући рукама, или би изашла из собе. После јој се улагивао, али она је дуго, скоро по читав дан остајала хладна, при чему се он правило да ту хладноћу не примећује, настављајући да се тихо, ненаметљиво додворава, те би све личило на давно утврђен ритуал: он, глава породице, мора себи понекад да дозволи да буде љут и да виче, она да негодује ћутањем и одмахивањем рукама, затим он, спреман на њено захлађење, на чему јој не замера, наставља да јој се обраћа кротким речима, без нежности ни кајања, обичним малим речима, али изговореним смекшаним гласом, а тичу се ситница, свакодневних договора, шта набавити у радњама, на пијаци. Шта ћемо имати за ручак... Волео је да изгледа како је он газда у кући, али мислим да је ипак мајка вукла главне конце. Увек би је питао за савет, за најмању ситницу, а она је одговарала смирено, као да јој није нимало стало да је послуша, додајући на крају *а ти како хоћеш*. Том реченицом *а ти како хоћеш*, имала је власт, ону мудру, из сенке, али корисну за све. Њене одлуке јесу биле мудре. Било је поштовања између њих,

али нежности не, барем је никада нису јавно исказивали. Никада се нису пољубили преда мном, осим приликом размењивања честитки за празнике и рођендане.

Све је увек било у кући и око куће чисто и уредно, што је било најважније. Као да од тога свима нама зависи и ред у животу. То је мајка наметнула. Изгледало је да док трају ред и чистота, да ће све бити добро. Блистави прозори, испеглане завесе, сложен веш, уредни ормари, опрано суђе, ниједна прљава виљушка, шоља, тацна, није смела да преноћи у судопери. С прљавштином долази зло, наметало ми се као закључак, али касније, наравно, много касније, у мислима којима сам мучила себе, тумарајући кроз своју прошлост. Кваке смо једном недељно брисали крпом натопљеном алкохолом, даску од wc-шоље свакодневно, што ћу наставити да и сама радим, кад се будем одвојила од њих. Пријала ми је уредност, светлост која се ширила нашим просторијама обасјавајући комаде угланцаног намештаја, беле зидове, кречене готово сваке године. Док су многи у комшилуку подлегли тадашњој моди лепљења украсних шарених тапета, моји су остали верни кречењу, те су ми и те радње које су се циклично понављале док сам расла, заједно с карактеристичним мирисима, мојим пијанином прекривеним најлоном, уролованим теписима који као стража чекају на тераси, са радницима забележених коса и одела – обележиле детињство.

37.

Да, све ми је то пријало, мислим на ред у кући и чиостоћу, али у исто време привлачило ме је сиромаштво и беда, прљавштина, звук смрти из плехане музике са сахрана, мирис зла који сам замишљала као мирис трулежи. И плашило и привлачило. Мислила сам, тада, као сасвим млада, да су сви људи на почетку добри. Тако се роде, а онда се нешто догоди, нешто се поквари у њима, доброта истраули и настане зло. Као болест.

Привлачио ме је и мирис земље са маховине коју сам скидала са коре дрвећа, у мојим честим шетњама с Иреном, шумом. Рекла је да сам штеточина зато што скидам маховину.

Када је Ирена имала 17 година и прво сексуално искуство, и прво велико кашњење месечнице, звала ме је да ми покаже нешто важно, када је коначно добила менструацију. Рекла сам: видиш да ипак ниси била трудна, безвезе си паничила. Не, казала је, ипак сам била трудна, побацила сам, тврдила је. Одвела ме је у дно свог дворишта, иза гараже. Поред зида, прекривена покиданим влатима траве, стајала је гужва од новинске хартије, величине кокошјег јајета. Чучнуле смо, а онда је она пажљиво размотала хартију и показала ми угрушак крви. Види шта ми је испало, казала је. Погледај, ово је главица, стомачић, ручице. Ембрион! Убедила ме је да је то било њено побачено дете – мајушно, што је и оправдавало деминутиве које је употребила описујући делове тела, мада ми је у првом тренутку изгледало чудно тепати угрушку крви,

односно, побаченој беби. Онда смо га сахраниле, ту, у дворишту. Није желела да ставимо крстић, рекла је да нема потребе. И видела сам јој сузе које су ми тада изгледале сасвим примерено, а касније смо се обе томе смејале.

38.

Нисмо се мрзеле, Ирена и ја, сигурно не, али нисмо се ни волеле, као што рекох. То себи никада нисам до краја разјаснила. Изгледа да је најтеже протумачити осећања, баш зато што су нагонска и настају у подсвести, како каже Јунг, али некакав узрок, зашто баш таква – мора да постоји. Тако да ми ни Јунг није растумачио зашто нисам волела Ирену, а највише се дружила с њом. Знам да ни она мене није волела, а да ли је себи то и признала, не знам. Наше мајке су биле колегинице, њена је предавала географију, па смо некако по природи ствари почеле да се дружимо, још као сасвим мале, пошто су се и оне одувек лепо слагале и често заједно испијале кафу. С јесени су размењивале тегле са слатким, моја мајка је њој поклањала слатко од сецканих дуња, а од Иренине мајке смо добијали тегле са слатким од истог воћа, али ренданог. Још смо и живели сасвим близу. И Ирена је, као и ја, свирала клавир, али много мање успешно. Професорица је говорила да је лења и да је техничар, а да сам ја уметник, изазивајући у мени снажну непријатност када то изговори пред њом. Ирена би тада стиснула усне и оборила главу.

39.

У комшилуку је живела још једна девојчица с којом смо проводиле доста времена, звала се Зорана. Њени су потицали из оближњег села и били су сиромашни. Оца сам ретко виђала, мислим да се бавио имањем на селу, док јој је мајка била домаћица, тако да је стално боравила код куће. Волела сам да одлазим у њихову кућу, без обзира на прљавштину, мада је моја мајка увек негодовала када би чула да сам свраћала код Зоране. Нарочито от како нам је Зоранина мајка, Мира, пробушила уши. Годинама је спомињала тај догађај, као дефинитивни доказ да је била у праву када је говорила да код њих не треба да навраћам. Није могла да схвати како је Мира могла то да учини не питајући мајке за дозволу.

Зорана је имала млађу сестру која је била врло болесна. Виђале смо је када је имала четири-пет година, а онда је у шестој преминула. Памтим њену мршаву фигуру у кревету за бебе, бледо издужено лице и изразито крупне, безизражајне, жућкастосмеђе очи. У ствари, кажем безизражајне, а заправо је реч о мом сећању на оно што су други говорили о малој. Очи су свакако нешто изражавале, али ми то нисмо разумеле. Зорана је Ирени и мени говорила како она ништа не осећа – ни бол, можеш да је голицаш, штипаш, неће заплакати. Пробајте, рекла је једном, пробајте слободно! Мајке јој тренутно није било у кући. Прва је Ирена гурнула руку и неколико пута је уштинила за голу ножицу. Девојчица се није ни померила, ни трепнула. Пам-

тим осмејак задовољства на Иренином лицу. Затим приђох и ја. Памтим и сада зрак сунца који се провлачио испод ролетне од избледелог зеленог платна, навучене скоро до симса, на коме поигравају честице прашине и који се спушта на моју надланицу, као да жели да је обележи, стави јој печат, или опомене, *то се не ради*. Памтим своју шаку, и то је једино јасно памћење на неки део мог тела, када сам била дете – малу шаку која се завлачи кроз дрвену ограду кревета, кроз вертикалне стубиће обојене у бело који личе на нему стражу. Фарба је понегде огуљена. У мојим преправљеним сећањима, понекад враћам руку, покајавши се, протурим је начас кроз ограду и извучем, баш као да сам се опекла, не додирнувши девојчицу, али ће ми прекројено сећање задати још већу муку, напоменувши ми да човек увек има могућност избора, зато што је слободно биће, тако замишљено од Бога, и да некад није довољно свестан да избор постоји, невидљиви пут који се рачва у два правца, увек је тако. Да само човек може бити свестан тога! И да се дуже задржи у тачки рачвања, е, ту, кад би могао да потисне нагоне, осећања, вољу, и ослободи разум, да он одлучи куда, лево или десно. Убити или не. Убити се или не. Украсти или не. Уштинуту болесно дете или не. Памтим крупне очи девојчице које ме гледају молећиво, при чему не знам да ли је моје сећање оптерећено грижом савешћу додало израз молећивости жућкастим очима, и памтим свој покрет кажипрстом и палцем, брз, као да нешто крадем, којима сам је уштинила за мршав лист.

Касније сам се мучила питањем да ли сам и сама имала ђаволски смешак задовољства као Ирена. Било је лето, у соби је било страшно загушљиво, памтим и не сувише јак, али отужан, сладуњави задах који се ширио око кревета и који ми се заувек урезао у сећање као задах умирућег детета. Прозор је чини ми се био затворен, баш као да су је и тим гестом крили од света.

Ти исти моји прсти много пута ће касније извести украс у композицијима, *уштинуту* клавијатуру за две суседне дирке, кратко, као да крадеш, рећи ће моја професорица, баш као да их штипнеш, такав је Бах, мирно, сталожено, достојанствено, а онда, с времена на време, тај титрај, дрхтај звука у коме су накратко сједињени лепота и немир, а који оставља за собом чежњу да буде поновљен. Да што пре буде поновљен.

Моје присећање на моменат када провлачим шаку кроз ограду кревета, касније ће ту довући и тактове једног Баховог менуета, те ћу уз слику искричавих честица прашине, које као да трепере у ритму, и непомичних, грандиозних очију девојчице, у ушима имати и музику која је можда ту да ублажи силовитост призора, уздигне га до неке апстрактне уметничке сцене, и умири моју савест.

40.

Девојчица се заиста није ни померила, након мог штипања. Али, гледала ме је право у очи, понављам, не могу рећи безизражајно, некаквог исказа у очима јесте било, али је мени тада био потпуно

неразумљив. Понекад би ме у сећањима коснула мисао да је то могао бити израз престрављености. Много касније, када је умрла, питала сам се, ако је тачно оно што се причало, да није ништа осећала, ни знала, зашто нас је гледала право у очи. Чини ми се да је зурала око себе, да је гледала негде у плафон, било где, само не нама у очи, да би оно што смо чиниле било мање страшно. И тек што сам извукла руку, чух Зорану како додаје: ма слободно, можеш и јаче! Гледам њену шаку, мало прљаву, како се увлачи између дрвених стубића, а онда чујем глас жене, јединствен, врло танак, непријатно пригушен: А, шта радите то? Памтим *своју* престрављеност, обе смо поскочиле, и Ирена и ја. Била је то Мира. А, штипате је, то вас Зорана учи? рекла је. Нисмо ни стигле да заустимо нешто у своју одбрану, већ је пребацила руку преко ограде кревета, тешку и дебелу, голу до рамена, препланулу на сунцу и сјакаву од зноја, и грубим покретом помазила девојчицу, дрмусајући јој бутине. А, Доцо, шта ти раде ове цуре, а? рекла је. Девојчица се звала Добрила, укућани су је звали Доца. Затим је снажно уштину за надлактицу, подигавши јој руку увис, па је испусти и она беживотно паде на дупек, чак мало и одскочи. Ево, видите, не осећа та ништа, ни-шта! звучало је као да нас охрабрује, пошто је видела да смо се уплашиле. Ирена ме погледа смешећи се, Зорана се гласно засмеја, па поново протури руку и уштину сестру за ногу још два-дри пута. Добро, добро, рече Мира, не претеруј, 'ајте, беж'те напоље, шта се завлачите унутра, видите каква је врућина, пустите Доцу, болесна је.

Причало се да Мира малу зна да баци на кревет, да је шамара и чупа за косу када неће да прогута кашицу, чак се чуло да јој је једном, док ју је хранила, а дете пљувало, рекла...

41.

Али! Не треба сметнути с ума да је реч о једној чаршији, а свака чаршија воли да измишља, сваки провинцијски град има приповедачки дар, нешто попут локалног духа који тумара чак и док мештани спавају, а пошто њихове душе непрекидно зевају, гладне туђих брига, невоља и срамоте, тај локални дух мало-мало па им донесе понеки причуљак, те ће доконе грађанке – у својим баштама или на терасама специјално окренутим ка улици, док испијају кафу, оне сеоског порекла забрађене, оне са дубљим градским коренима, коса направљених у пунђе, или ондулираних, обавезно офарбаних, а све редом одевене у кућне хаљине сличних дезена, туфне или ситни цветови, материјал – циц, ма шта то значило, равног кроја који прекрива сало око стомака, дужине до земље, ако се још морају прекрити и проширене вене, да их не спазе радознале очи комшилука, а са обавезним џепом са предње стране у који се гурне платнена марамича за брисање зноја, носа или пак изненадних суза ако би причуљак, што им је управо локални дух донео, био тужан, а таквих је у провинцији много – дакле, те ће госпе од причуљака лако исплести приче и причине довољно шарене и добољно дебеле да увеселавају и греју радозналце још дуго пошто их направе. Јер, људима је мало један живот.

42.

Моја мајка је стално живела у страху од причина, али и прича и причуљака, трудећи се да буде савршено узорна. Ако би отац повисио глас, знала је да каже: де, тише, чује те комшилук! То исто поновила би и мени, ако бих била бучнија у својим детињим прохтевима. Уколико би се испад с јачином гласа десио у дворишту, брзим кораком је кретала ка улазним вратима куће, изговарајући тихо исту реченицу, истежући врат ка улици, како би проверила да ли неко чуљи своје велико комшијско уво, увек отворено, увек радознано.

43.

Шта је Мира рекла девојчици, док ју је хранила, шта су говориле причине? По једној верзији је казала: цркни већ једном, по другој, нек' сам проклета кад сам те родила овакву, треба обе да цркнемо... Ето, тако нешто је казала.

Зоранин отац је био чудан човек који се ретко виђао код куће. Био је доста висок, правих леђа, за кога су комшинице волеле да кажу *као да је мотку прогутао*, рано оседео, прилично мршав, за разлику од своје жене. Причало се да је био мало уврнут, можда зато што је свима распредао како људи навлаче зло на себе што напуштају село, како се отуђују у граду. Понекад би и заустављао на улици своје комшије и друге пролазнике и понављао исту причу, о рају на селу, позивајући их у своју сеоску кућу. Причао је о кравама, како га разумеју гледа-

јући га великим очима, боље него људи, додао би. Није био без школе, напротив, мислим да је имао завршену средњу техничку или технолошку, тако нешто, и радио је у фабрици, али је рано отишао у инвалидску пензију. Пошто није имао видних недостатака, одмах се из причуљка да је имао везу тамо у пензионом, излегла причина да је *ћакнут у главу* – ту је инвалид, *у главу* – и да је зато и добио пензију. И још се причало да га Мира због тога и склања, те је углавном боравио на селу, у породичној кући, радећи на имању. Али, постојала је и друга причина, за оне с мекшом душом, која је изазивала сузе на очи осетљивих госпи које ће за ту прилику обавезно вадити своје џепне марамнице и лепити их уз образе који су мирисали на помаду (а што је такође разликовало грађанке од оних досељених из околних села). Иначе, причина је саопштавала да је човек страшно патио због млађе ћерке, да су се ноћу чули његови јецаји из спаваће собе, у приземљу, и да га је Мира зато и терала из куће.

44.

На путу до школе пролазила сам поред неколико уцерица у којима су живели Цигани. Чезнула сам да им завирим унутра, да видим какав је њихов намештај, какав је то земљани под по коме ходају. Замишљала сам како за њиховим стопалима остају трагови који се не бришу, већ се стварају нови и нови, те се чини као да унутра живе стотине људи.

У једној од уцерица становао је дечак који је ишао у наш разред и често имао вашке. Када смо

му се обраћали, звали смо га по имену, Бошко, мислим да се тако звао, али када смо говорили о њему увек бисмо казали Циганче. У мојим каснијим размишљањима, овај детаљ ме је посебно мучио. Баш као да смо говорили лонче, капче, играчка... Било је болно увредљиво. Бојала сам се да му се и приближим, камоли да дозволим да ме дотакне. Учитељица се наравно трудила да га прихватимо. Онда смо једном скоро сви у разреду добили вашке. Памтим мирис, боље рећи смрад шампона којим ми је мама прала косу, у ствари, не могу да га замислим, али се сећам његове опорости и непријатне оштрине. На срећу, брзо је успела да их уништи. Али, кад је прву спазила, вриснула сам и плакала читаво поподне, тражећи да ме ошишају до коже. Ужасавала ме је помисао да нека жива бића шетају кроз моју косу. Да ли сам мрзела тог дечака, тада? Вероватно јесам. Исти дечак донео нам је једном и шугу у разред и половина нас се заразила, међу њима и ја. Још снажније од шампона за удараће средство којим сам морала да мажем руке, нека течност, или маст. Недељу дана нисам ишла у музичку. Измислили смо да сам прехлађена, тако је мама објаснила професорици клавира, а када сам поново кренула на часове, сећам се да је чудно гледала моје прсте ишаране црвеним крастицама. Рекла сам да је у питању нека алергија. Заправо нисам ни знала дотад да се шуге треба стидети, зато што се везује за прљавштину. Чешала сам се између прстију све док се не бих раскрвавила, што је чак доносило и извесно задовољство, али сам и

плакала. Сећам се и свог хистеричног напада, тражила сам да ме пребаце у друго одељење где нема Цигана, или нека га избаце из школе, нека се прво окупа, па нек дође у школу, нек' се прво излечи, говорила сам кроз плач. Мама је ћутала. Пошто је акутна фаза прошла и по рукама ми се формирале ситне крастице, поново сам кренула у школу. Памтим своју тугу, када сам га угледала, онако маленог и прљавог. Красте између мојих прстију и оне између његових, на тренутак су ме приближиле њему. Осећала сам чудну потиштеност коју сам тек касније мисаоно уобличила: постоје ситуације када се сви приближимо једни другима, тек да не заборавимо да смо исто. Тога дана га се нисам гадиле, чак сам прижељкивала да ме дотакне. Била сам спремана за додир. Схватила сам да је чиста случајност одредила да он живи у условима где се вашке и шуга лако запате, а ја у чистој кући. И да ту нема нимало моје заслуге, а ни његове кривице.

45.

Осим Бошка, још један дечак се разликовао од нас, деце из града, и заокупљивао моју пажњу. Био је то Јоца. Он је у школу стизао из оближњег планинског села које није имало основну школу и чија деца углавном и нису ишла у школу, али Јоцини родитељи су желели да се он школује. Мирисао је на сир и сви су га помало избегавали због тога. Био је ћутљив. Израз лица му је био тужан, али су му ситне, плаве очи изгледале ведро и стално су цаклиле, као да је имао повишену температуру. Имао

је изразито бео тен, а образи су му били стално румени. Био је страшно стидљив. Учитељица је једва извучила по коју реч од њега, али се с бројевима сасвим добро сналазио. Када би га похвалила због петице из математике, оборио би главу и смешкао се, постидевши се још јаче, јер је против своје воље изненада доспео у центар пажње где му је очигледно било неподношљиво, чак би му и уши поцрвенеле и постале провидне. Био је мучан његов стид, толико да нисам волела да га гледам у тим ситуацијама.

И тај Јоцин стид спаковаћу и понећу са собом, као образац по коме ће ме ова емоција обузимати често, без наизглед јасних и оправданих разлога. Стидећу се због сувишне речи, сувишног покрета, погледа, туђих поступака.

46.

Зоранина кућа је мирисала на маст. На пржену маст, што је био белег сиромаша, или пак људи који су задржали навике са села. Они имућнији користили су зејтин. Зорана је, кад би њена мајка одлазила петком на пијацу, да продаје поврће које су она и њен муж узгајали у селу, позивала Ирину и мене да идемо код ње, што сам крила од своје мајке.

Најпре бисмо обишле њену болесну сестру, коју би нам показала ритуално, као што се представља драгоцен експонат у музеју, а онда нас је водила у летњу кухињу. Била је то заправо страћара иза куће која је гледала на поток уз који је расла висока трава. Чинило се да је никада нису косили.

Зорана нам је причала да у трави има змија, па се нисмо усуђивале да му приђемо, те је за нас остао прилично тајанствен. Тај поток. Чак и основни подаци о њему: ширина, дубина, бистрина воде. Понекад се не би ни чуо, те бисмо закључиле да је пресушио, али било је дана и када је био бучан, додатно нас дражећи баш зато што нисмо могле да му приђемо и завиримо у корито, у воду која је производила жубор. Управо због тога био је још живљи, још присутнији, и током наших тајних боравака у кућерку појачавао нам је осећај несигурности и страха да ћемо бити изненада откривене, да ће се то десити кад-тад. Искрснуће Зоранина дебела мајка и проговориће на вратима пригушено пискутавим гласом, а кораке јој нећемо чути управо због хука потока, те је, све у свему, он био наш велики непријатељ. Чак смо, с временом, схвативши опасност, почеле да утврђујемо повољне и неповољне дане за нашу авантуру. Најповољнији су били летњи, сушни, када поток утихне, а Мира оде у село свом мужу, а не на пијацу, мада у селу никада није ноћила, због мале. Враћала би се обично предвече, са сасушеним знојем на препланулом лицу, руку поцрнелих од земље.

Врата кућице су била увек закључана, али је Зорана знала где стоји кључ – у једној фиоци, у кухињи, што је чак и Ирени и мени било добро познато. Због влаге, вероватно, врата су била набрекла, мало зевала у доњем делу, те смо их с муком откључавале. Улазило се у четвртасту просторију у којој су се налазиле полице с теглама цема, слатка,

туршије, сандуци с поврћем, шерпе, лонци, бурад, баштенски алат и разне ситнице. У ћошковима је било паучине, зидови попуцали. Био је ту и креденац где су држали Зоранине старе књиге и свеске, што се налазило у његовом доњем делу, а у горњем, са стакленим вратанцима, стајале су окрњене шоље за кафу, неколико прашњавих чаша... Нису волели да ишта бацају, тако нам је објаснила.

Та прва просторија заправо и није била нарочито занимљива. Оно због чега смо ту долазиле, била је друга – ужа, а нешто дужа, у коју се улазило из прве. Врата нису постојала, већ је преко довратника висила шарена вунена крпара која је и сама већ много обећавала, закачена за зид. Једном смо је нехотице откачиле са једне стране и прилично се намучиле да је поново закачимо за ексер. Већ при размицању черге, пуне прашине, ја бих почињала да кашљем, док би ме оне утишавале и стављале ми шаке на уста. Чак ми је Зорана једном запретила да више нећу моћи да долазим ако не обуздам кашаљ. И да би је њена мајка убила када би сазнала да нас ту доводи.

47.

Шта је крила шарена черга?

Просторију коју је изгледа користила једино Зоранина мајка. Било је прилично мрачно, светло-ст је допирала кроз мали прозор постављен доста високо, још је преко њега била разапета флекава зеленкаста завеса. Прозор је био увек затворен, и с обзиром да је у сваком ћошку висила паучина, ли-

чио ми је на стаклену кућицу за паукове. У дну просторије налазио се сто, изнад њега, на плафону, сијалица. Сто је био простран, заузимао је готово целу ширину просторије, застрт пластичном мушемом цветног дезена, којом су спокојно милели мрави. На столу је било свачега, чудних стварчица које су у мени изазивале језу, али и снажну радозналост. Покушавала сам да пронађем нит која их је повезивала. Шта се са чим ту слагало? Као у игрицама у којима треба стрелицом повезати шта са чим иде. Тегла са сољу. Стаклена чаша с границом босиљка, и још једна с расковником, барем је тако Зорана рекла, нисам тада знала за ту биљку, односно, није ме занимало тако нешто. Затим најлонска кеса с клупчићима свакојакних конаца, за хеклање, за шивење, памучних, вунених – у разним бојама, али је доминирала црвена. Шерпа с пасуљем и још једна са зрнима кукуруза. Кофа с брашном. Неколико главица белог лука. Зуби од мишева, тако је рекла Зорана, и један већи зуб за који је тврдила да је вучји, и још један од дивљег вепра, и један зечји реп... Поред стола је стајало неколико расклиманих хоклица, на поду плави лавор и платнена врећа с некаквим црним камењем, тако бих ја рекла, док нам Зорана није појаснила да је то угаљ. И још много необичних ситница, разних кутија, у једној је била стара бижутерија, разнизане бисерне огрлице, поломљене минђуше, затим рамови за слике, маказе, неколико виљушака, малих огледала, један ножић с црним корицама...

Први пут кад нас је ту довела, Зорана је објаснила да је то кутак њене мајке, нешто као мала ла-

бораторија. Ту она покушава да излечи Доцу, јер лекари не знају ништа, казала је трудећи се да звучи као одрасла. Справља јој напитке од трава, гаси угљевље – то је већ морала да нам добро разјасни – све у свему, рекла је Зорана на крају, кад једном открије ко је малу урекао, она ће бити излечена! Устаће из свог кревета и почеће да расте и трчи, и да једе све нормално као ми, а не само каше, додала је слегајући раменима, и да иде у школу, да пише, да чита, и још је рекла да ће тај ко ју је урекао умрети. Последње је изговорила строгим гласом, са жаром у очима. А онда јој две сузе склизнуше низ зајапурене образе, она их брзо обриса и ушмркну ваздух. Хоће ли и да проговори? питала је Ирена погледавши ме накратко. Да, наравно, одговорила је важно, и наставила да прича шта ће се даље дешавати, али је мени у ушима остало Иренино питање. Знала сам да је то питала због штапања, мала би онда свима могла да исприча шта смо јој радиле, и морам да признам да је и мене због тога нешто стегло око срца. До тог часа смо мислиле да је девојчица изгубљена и да нема могућности да буде откривено оно што смо радиле, а због чега смо се обе помало стиделе. Упркос честим препиркама, међусобном гласном супротстављању, упркос некој благој, тихој, хроничној нетрпељивости коју смо, Ирена и ја, можда несвесно неговале између себе, попут здраве конкуренције у послу, као нешто што је на чудан начин подстицало развој наших личности – имале смо ипак много сличности, идентичних реакција на неке ситуације или

људе. Можда због много заједнички проведених сати. А можда и због нечега другог.

48.

Зорана је била наочита девојчица. Нимало није личила на мајку, једино је имала њено округло лице, али су јој очи биле изразито крупне, тамносмеђе, коса таласаста, бакарне боје и обрве јаке, готово састављене, које је већ у осмом разреду, на Иренино и моје инстистирање, почела да чупа. Тада је постала још много лепша.

Тог поподнева, све је то изговорила у даху, не дајући нам времена ни за каква питања, а затим је прешла на ствар.

Е, људи, имам идеју! казала је усхићено, још неколико дана пре него што ће нас први пут повести у своје двориште, у кућерак. Иначе, реченица *Е, људи, имам идеју*, била је јако популарна међу децом. Они који имају идеју били су важни, одједном би закупили пажњу остале деце из улице, сви би једва ишчекали да идеја буде саопштена, али, уколико би творац био mudar и лукав, могао је да одуговлачи са саопштавањем исте, што му је додатно доносило пресудни број поена потребан да се преузме власт у улици, те би се, како је време одмицало, стицао утисак да је то идеја која ће свима променити живот и да пред нама стоји онај ко ће управо то учинити, ево, само што није.

Тако је и Зорана тада поступила лукаво, те нас је неколико дана излуђивала реченицом *Е, имам идеју*. Али пре него што вам је саопштим, додала

је, морам нешто много важно да вам покажем у мом дворишту, али не могу сад, можда данас поподне, или сутра, говорила је, претходно нас издвојивши из друштва... И све тако, док је Ирена није опсовала и рекла да је то уопште не занима. Ако хоћеш кажи, ако нећеш не мораш, ко те шиша! казала је љутито. Умела је Ирена тако да се постави, поготову према Зорани, а волела је и да имитира дечаке. Њих две су знале да буду дрске једна према другој, док сам ја била поштеђена грубости. Зорана је према мени у ствари гајила страхопоштовање које се граничило с лукавом снисходљивошћу, јер јој је моја мајка предавала француски језик, а знала је да ће је и мој отац дочекати у гимназији, с математиком. Међутим, с времена на време, покушавала је да ме застрашује измишљотинама и нечим што ће ми касније заличити на болесну машту, као на пример када ми је испричала, знајући за моју фобију од инсеката, да ју је једне ноћи пробудило неко шиштање изнад главе и, када је упалила светло, видела је да је читав плафон поцрнео, начичкан бубашвабама, од којих су многе већ биле попадале по њеном прекривачу и јастуку. Мислим да је сваку такву причу развијала тачно до тренутка када би спазила у мојим очима страх или згроженост, када би, дакле, постигла ефекат, и онда би нагло мењала боју гласа. Па, ја те уплаших, Ирине, рекла би тако нешто.... Била је старија две године од мене и Ирене. Према Ирени њен однос је био много једноставнији. И Иренини родитељи су радили у истој школи, тада додуше и јединој основ-

ној школи у граду, али њеном одељењу нису предавали, те није имала разлога за додворавањем, па сам, вероватно несвесно, јер биле смо деца, пажљивије пратила њено понашање према Ирени, слутећи да је то она права Зорана.

49.

Какву је Зорана имала идеју?

Рекла је да је од мајке научила да прориче судбину, и још много тога. За почетак нам је показала прорицање с прстеном и чашом. Тражила је да јој донесемо по прстен, обавезно златан, наш, или од наших мајки, свеједно. Затим је одлучним покретом ишчупала из своје косе једну влас, закачила прстен на њу и заклатила га између зидова чаше. Тврдила је да не помера она влас већ да прстен сам удара нудећи одговоре на наша питања о будућности, постојало је већ неко правило тумачења звукова и њиховог броја. Када је видела да нас тиме није нарочито одушевила, а поготову због Ирениних сталних сумњичења у самосталност кретања прстена, при чему су се њих две поштено исвађале – прешла је на нешто друго. На конце.

Већ од конаца моје сећање на наше мале магијске огледе се прилично мрси, те ће ми, кад год се присећам тајних обреда, искрснути, час једно, час друго, некада понека реч, или низови речи, по која реченица, некада само прамен црвене Зоранине косе, заправо завршетак кике, у непосредној близини пламена свеће коју смо палиле у по дана, ради мистичности, мада тада нисмо знале да се то

тако зове. То с концима нам се прилично допало. Зорана би размотала клупче и одсекла по десетак дужих конаца и неколико краћих, а затим, претходно наменивши конце мени или Ирени, протрљала их између дланова. Ако се замрсе, бићемо несрећне, ако се лако раздвоје, пратиће нас срећа у животу, рекла је. Онда смо наше гатање прошириле на другаре из разреда. Ирена и ја смо донеле наше школске слике, Зорана је рекла да је слика сасвим довољна, није неопходно лично присуство.

Тако се колекцији сличица из сећања на боравке у учерици, придружује и разбацана гомила фотографија које смо Ирена и ја вадиле из кеса и ређале по столу. Понеки мрав прелази преко нечијег лица. Зоранина реченица *Ако желимо да се некоме осветимо*, изговорена опрезним гласом, обореног погледа, наша пажња је на фотографијама, у првом тренутку не схватамо да нас са гатања увлачи у мађије.

Не, то су мађије, ја нећу то да радим, то је следећа реченица коју сам ја изговорила, а можда је то рекла и Ирена.

Нећу ни ја, чује се и то. Чује се и поток. И гутка. Мутна светлост допире кроз мали прозор. Памтим себе како повремено истрчавам одагле, панично отварајући улазна врата, да проверим да ли неко наилази. Кратко бих одстајала у довратнику, као стражар, посматрајући запуштено двориште пресвучено тајанственом сумрачном светлошћу. Неописиви страх стезао ми је срце док сам прелазила погледом преко високе полегле траве која је заклањала поток. Кроз траву су се местимично по-

маљали љубичасти цветови кукоља. Неочекивано, чак језиво лепи, у том часу.

Нису мађије, објашњава Зорана, уперивши поглед у нас. Нису! каже строго, помало љутито. Осећам да је се плашим у том часу. Мађије су кад некоме ко је добар нанесеш зло, а кад је неко лош, па му се осветиш – нису.

А, тако, нисам то знала, каже Ирена, с олакшањем, мада осећам да не верује до краја, али јој у том часу тако одговара. Баш као и мени. Као да сада можемо да одахнемо.

50.

Настављају се речи, уситњене, већ прилично лако мравињају бајатим, мемљивим ваздухом. Могле бисмо нешто да сместимо наставнику историје, проговара Ирена кроз осмех, он нас малтретира, а, шта кажеш, Ирина, ти си наша савест?

А, Ирине? пита Зорана гледајући ме задовољно, помало ликујући што је мој отпор савладан. Слика њене накривљене главе, очи укошене, шкиље, прамен црвене косе лежи преко једне фотографије. Као реп неке животињице.

Па, добро, али нешто мало, одговарам, задовољна што траже моје одобрење, да добије, на пример, пролив, додајем.

Смех. Зоранин и Иренин гласни смех. Претходно Иренино карактеристично стезање вилице и напумпавање образа, као да покушава да задржи смех, што је чинила и када није било разлога за уздржавање од гласног смеха, а онда бучно испушта-

ње ваздуха кроз стиснуте усне. Зорана је то звала *прдеж*.

Затим Зорана узима зубе од мишева и ређа их преко слике наставника историје који стоји поред својих ђака, са смешком на уснама, не слутећи ништа, док мој кажипрст лагано спушта мишји зуб са лица на стомак. Рекле смо само пролив, подсећам. Њихов смех још траје.

У том часу осећам се заиста моћно, баш као да од нас зависи његов живот, у исто време прија ми сопствена хуманост и великодушност – само пролив, а заслужио је много више. Пролив ће му бити тек опомена, изговара неко, Ирена или Зорана. Иренин кажипрст помера зуб навише, ка грудима, нек добије и запаљење плућа, каже, речи обгрљене смехом, делују безазлено, моја шака удара њен кажипрст и одгурује га, што ипак не личи на казну, веч на игру, враћам зуб на стомак.

Све јесте игра, али ћу касније у тим призорима сасвим јасно видети зло које попут лоптице шета међу нама. Чист елемент зла од којег су се могла добити свакаква једињења, само је било питање којим путањама ће наши животи кренути. Зло је било пробуђено и спаковано. Макар то био један елемент.

Нама је, међутим, сасвим добро, сјајно се забављамо. Питам се да ли свако зло, и оно највеће, почиње овако безазлено?

Другарима пак проричемо судбину, њих за почетак не кажњавамо. Да ли су се конци упетљали, да ли ће бити срећни. Узбуђене смо као да нам је у том часу заиста дато да завиримо у њихову буду-

ћност. Сутрадан, у школи, Ирена и ја бисмо сажаливо гледале оне којима су се конци замрсили. Можда ће погинути млада у саобраћајној несрећи, можда ће се удавити у реци, можда би требало да је упозоримо да се чува, али чега? живот је сам по себи опасан. Конци су само прорекли несрећу, Зорана је рекла да се она не може спречити. Оно што ти конци кажу, то ти је.

51.

И, десило се чудо! Десила се незгода једној девојчици из мог и Ирениног разреда којој су се конци највише замрсили једног касног недељног попонева. Сећам се да смо већ стрепеле да ће се Зоранина мајка вратити из села. Е, 'ајде још за ову, још за овога, чују се речи, пригушене, понека од нас, с времена на време, истрчава напоље и проверава да ли Мира наилази. Још за ову и стварно више не, каже Ирена, а можда то кажем баш ја. Пламен свеће дрхтури под ваздушном струјом коју производе наши гласови.

Девојчица којој конци те вечери нису били наклоњени, сутрадан, у понедељак, није дошла у школу. Није је било ни у уторак. Ирена и ја смо размењивале значајне, забринуте погледе, с благом примесом нејасне кривње, ишчекујући најгоре, али морам признати, и чудног, ђаволског задовољства због коначне потврде да оно што смо радиле у собичку иза черге – има смисла.

Ишчекивала сам да ће ући разредни и саопштити да ју је ударио трактор, девојчица је живела у об-

лижњем селу, или ће рећи да је имала срчану ману и да јој је срце изненада стало... Међутим, вест је превазишла сва наша нагађања. Прогутала је иглу! Да, Бојана је, тако се звала девојчица, прогутала шиваћу иглу, али на њену срећу, игла се није забола у душник нити било где другде, те се сада чека да је избаци, или ће морати на операцију. Пре него што се вратила у школу, тих неколико дана, Ирена и ја смо биле убеђене да ће умрети, да ће се игла, у последњем тренутку, на путу кроз њено тело, ипак негде забости. Када је стигла, помало посрамљена, испричала је, на првом часу, наставници српског, да су и лекари били запањени, једноставно ју је избацила, тако је рекла, погнуте главе, а ми смо наравно знали да ју је покакила и да је нигде није ни боцнула. Иначе, хтела је мајци нешто да помогне, да ушије блузу која се распарала, облизала је конач с иглом међу прсти-ма, удахнувши ваздух, и игла је улетела у уста.

Како је нама Зорана прорицала судбину?

Мислим да је наше конце намерно трљала краће, тек овлаш, да би остали незавршени, што смо све три знале, али нам је тако одговарало – да испадне како ћемо бити срећне. Ниједна од нас није била у стању да се суочи с *правим* пророчанством.

52.

Дешавало се да у јеку нашег магијског огледа, постанем свесна хука потока који би ми тада деловао застрашујуће бучно, баш као неко превирање из самог средишта Земље. Знала сам чак и да запушим уши, док би ме њих две гледале у чуду. Једном

је чак Ирена рекла да ја увек нешто драмим и да поток уопште није много бучан. Међутим, у мени је изазивао напетост. Ишчекивала сам да се *нешто* деси. Као да су ти звуци били најавна страшне ерупције, када ће снажан млаз воде шикнути из земље и катапултирати кућерак заједно с нама, ето, то се могло догодити, али би се на путу ка небу кућерак брзо распао, а нас три бисмо зграбиле метле – јер метли јесте било у првој просторији – и узјахале их, а онда наставиле свој кружни лет над градићем. То би била прва верзија моје маште. Много касније, моје сећање на наше ритуале справља и другу верзију, по којој би Зорана узјахала свињу катапултирану заједно с малом кочином која се налазила у близини летње кухиње, тачније, наћи ће се ту доцније, пошто све три већ напустимо родно место, и када привредна криза буде стисла градић попут јаког мрза, те се однекуд појаве по двориштима и кокошке и свиње, биће то права најезда домаћих животиња, нарочито током деведесетих година. Е, та свиња, анахрона свиња, узлетела би заједно с нама у својој кочиници као у сателиту наше страћаре, па би се и кочина распала на ситне комаде, али би свиња опстала са Зораном на својим леђима, дугачке, за ту прилику распуштене косе. Унезверени мештани окупљали би се на улицама и зверали у небо, чак би Марко, који је једини поседовао двоглед од све деце из улице и био јако поносан на њега, уперии своју справицу ка нама, док би га остали вукли за рукав да каже, да коначно каже ко то, побогу, на метлама и на свињи, лети њиховим небом између црних облака, док цр-

вено-бела прашина од распаднутог кућерка и његовог сателита, пада по њима. Е, тако би било! Да се десила она ерупција.

53.

Када бих се после наших огледа, из мрака испуњеног мемљивим ваздухом, вратила у нашу страну, чисту кућу, осећала сам се прљаво, чак и постиђено. Чим бих угледала лице моје мајке, бело, изразито бело, какво више није постојало у месту, и њене бистре светлоплаве очи, покајала бих се, заричући се да тамо више нећу одлазити.

Ипак, већ при следећем Зоранином позиву, радо ћу им се придружити. Вукло ме је нешто толико различито од онога са чим сам живела, што ћу тек много касније себи растумачити – да ми је тако нешто *било* потребно: мало опипавања зла, мало прљавштине и мрака, као противтежа светлости и чистоћи. Слутила сам, већ тада, са својих 9 или 10 година, да је живот и једно и друго и да га ваља упознати и тамо иза прашњаве черге. Друго је питање којој ћеш се страни приволети.

54.

Ретко сам виђала Миру, Зоранину мајку, али ме је страшно привлачила. Чинило ми се да бих читав дан могла да је посматрам, када би пристојност дозвољавала. Имала је дубоко усађене ситне очи, тако да јој се поглед једва и хватао, дебеле образе и високо, заобљено чело, увек мало масно, као да је

стално била у великом послу од кога се непрестано знојила. Коса јој је личила на клупко вуне које је правило ореол око главе, с малим репом позади који је подсећао на реп животиње. Имала је огроман подбрадак, ситне шаке, попут дечијих, али пуначке. Говорила је танким гласом који је такође подсећао на дечији, никада много, тек покоја реч Зорани, обично опомена да је доста било игре, што је значило да треба да напустимо њено двориште, док у кућу углавном и нисмо улазиле када је она била ту. Оно што је мене интригирало код те жене била је њена тајанственост, којој су додуше доприносиле и чаршијске приче да је била груба према малој, да ју је чак и тукла. Како ју је купала, питала сам се, када је била тако млитава, и да ли ју је уопште купала. Некада би ми искрсао приказ како је, отромбољену, једном руком вади из корита, јер каду нису ни имали, и баца на кревет, као лутку. Мала не плаче, само снажно разрогачи очи. Понекад ми се чинило, када се дуже загледам у ту жену, поготову након слика које сам сама правила, да осећам зло у њој. Тада бих јој се као пас примакла, нешто бих је питала, тек да проверим оно што слутим. Она би ме помиловала по коси, са смешком на лицу, што ме је доводило скоро до ужаса. Уместо очекиване набушитости, што је, по мени, ишло уз зло, добих љубазност. Тада и нисам знала за лицемерје, за маску, тако да су моја прва истраживања људи завршавала поражавајуће. Остајала сам потпуно збуњена, чак бих себе опоменула, она је несрећна, добра, напаћена, сиромашна жена.

55.

Нашу мирну улицу једног дана је узнемирила вест да је једна жена из улице полудела. Ми, деца, баш и нисмо знали шта је то тачно значило, али нас је јако занимало шта сада она у својој лудости ради. Живела је са сином који је био аутомеханичар, није нам се никада јављао када би пролазио. Шаке су ми биле тамне и масне. Жена је стално носила црнину, откако јој је умрла ћерка, након што се вратила са неког острва где је боравила са својом фолклорном групом и где је запатила вирус. Тако се причало. Убрзо је жени умро и муж, а онда се чуло да су јој и силни рођаци са села поумирали. Понекад сам замишљала, пролазећи поред њихове куће, да им се смрт уселила и тамани их једно по једно и да је жена зато и полудела, бежећи од смрти. А смрт је сада такву луду и неће. Ирена је рекла да она прича сама са собом, и да то значи да је полудела. Марко је рекао да ноћу лута, а дању спава...

Онда се из причине о њеним несрећама излегао један незгодан причуљак: да је свима у комшилуку почела да прави мађије. Једног дана на нашем троседу затекла сам парче црног штофа и показала га мами. Она је скоро вриснула. То је она луда убацила, сто посто! рекла је. Ето, кад не закључавамо кућу! Онда је мој отац са два прста ухватио црну крпицу, изнео је на улицу и спалио. Стајала сам на капији и посматрала пламен, док ми је срце снажно тукло. Ништа нисам разумела, али ми је неки страх, архетипски, наравно, како ћу касније читати код Јунга, стезао срце. Сад је све у

реду, рекао је отац. Одахнула сам и ушла у кућу, али читаве вечери избегавала сам да седнем на део троседа где смо затекли црну крпу. Мајка, као да ми је прочитала мисли, узела је сунђер, натопила га пеном од детерџента и орибала читав мебл. Целе вечери мучила сам се да ли да кажем шта сам видела у летњој кухињи, у Зоранином дворишту, како бих несрећну луду жену ослободила оптужбе, али нисам се усудила. Осим тога, нисам ни могла бити сигурна да је то учинила Зоранина мајка. Још сам морала и да чувам нашу тајну.

После много година, та луда жена се обесила, у помоћној згради, у дну њиховог дворишта. Причало се да ју је пронашао син, иначе често пијан, и да није одмах дозволио да је скину са вешала. Подложио је ватру испод њених ногу с намером да је запали, говорећи да је била вештица и да је за све њихове несреће она крива. Тако су га и затекли, у шупи, с флашом ракије у рукама, на хоклици, како дежура поред мајчиног тела које виси, док се пламен ватре пропиње ка њеним стопалима. Неко је чак испричао да их је ватра већ била опрљила.

56.

Једном, у току нашег магијског ритуала – било је предвечерје, али смо знале да смо безбедне, пошто је Мира, због мајке која је била на самрти, остала да преноћи у селу, и чини ми се да је била рана јесен, јер се у близини чуо звук моторне тес-тере која је секла дрва, управо смо се бавиле судбином дечака који је Ирени убацио жабу у торбу и

препирале се колика би казна требало да буде и где ћемо распоредити мишје зубе, да ли, на пример, на ногу, па да очекујемо да је поломи – осетила сам, изненада, иза леђа, нечије присуство. Мада је то можда пре била нелагодност, она која вас натера да се из чиста мира осврнете иза себе. У делићу секунде помислих да је ипак Зоранина мајка, те се штрецнух и окренух главу, док су њих две непрекидно галамиле. Уместо Мире, угледах малу Доцу.

Одмах сам знала да није права, да права и даље лежи у кревету. Није то мој разум имао када да разради и изведе закључак да је тако нешто немогуће пошто је непокретна, већ сам увек јасно умела да разликујем моје ваздушне људе од правих. Били су некако лаки, њихови покрети мекани, и које год доба дана било, обасјани бледом светлошћу која је имала сопствени извор. Не могу рећи да се ипак нисам сва најезила, али нисам ништа рекла Ирени и Зорани. Благо сам се заокренула на столици како бих је посматрала. Њих две нису ни обраћале пажњу на мене. Гледала ме је у очи, као да чека да дуже задржим поглед, па ће ми нешто саопштити. Изгледала је јако мршаво, чак још мршавије и ситније, тако, док је стајала, него у кревету. На себи је имала спаваћицу, вероватно наслеђену од Зоране, од жутог платна које ми је деловало грубо, на спаваћици је било зеленкастих и смеђих флека од хране. У једној руци је држала некакав поклопац, можда од флашице за млеко. Коса јој је била ретка, кроз њу је допирала она чудна светлост. Ставила сам Жућу да спава, рече ми. Можда сам благо кли-

мнула главом, могуће је, тек да јој ставим до знања да сам разумела како би што пре отишла, мада у првом часу уопште нисам знала шта јој то значи. Какав Жућа? И заиста ми је окренула леђа и пошла. Устадох и пођох за њом, као хипнотисана. Где ћеш? питала је нека од њих, што је једва и допрло до моје свести, као да је глас долазио из даљине. Одмах се враћам, промрмљах. Девојчица се није освртала, лагано је корачала стазом поред страћаре, али када је требало да скрене десно у двориште, како би се вратила у кућу, застаде и окрену се, подиже руку и махну ми, па нестаде. Тада осетих бол у стомаку што ме је натерало да чучнем, мрак се беше већ спустио, лајао је кер у суседном дворишту, улична светла нису још била упаљена. У близини је шуштало лишће под нечијим ногама, вероватно се каква мачка шуњала. Осећала сам да ме небо сву притиска, спуштајући на мене своје облаке као тегове, али то није било ништа, то је било колико-толико подношљиво, оно што јесте било неподношљиво био је страховито јак осећај усамљености, као да се одједанпут налазим на непознатој планети, потпуно сама. Исти осећај пратиће ме и касније, кад год ме посете ваздушни људи, па нестану, додуше не у том интензитету, али ћу зато, често, и у неким обичним призорима препознавати језу усамљености. Као када, на пример, светла мог аутомобила начас осветле једину људску фигуру која стоји на аутобуском стајалишту поред магистралног пута, умочену у густу мрак. Или у призору човека који потпаљује ватру, на Ван Гоговој слици:

црни обрис у тами, нигде насеља у близини, и пламен. Човек и ватра. Кад год бих погледала слику, помислила бих да би без те ватре, човек, толико жив упркос томе што се види само мрачна силуета – истог часа умро. И то баш од усамљености. Доктор Јунг рече да визија изазива осећање нуминозног, чуђење, усхићеност, скрушеност и страх, а затим осећање спокојства, блаженства и непомућене радости. Драги докторе Јунг, и осећање интензивне, болне усамљености која разара.

57.

Придигох се тада и кренух потиштена натраг, ни трачка од оне Јунгове радости није било у мени. Вукла сам ноге пролазећи поред места где ће много година после, с кризом, стићи кочина из које ће се помолити њушка свиње, а поред кочине, отприлике у исто време, доспеће и олупина њиховог фиће – они нису ништа волели да бацају, како рекох, па чак ни фићу без точкова, и без једних врата. Чак ће тај остатак, та кост од некада баш ведрога аутомобилчића добити и надстрешницу са брижно однегованом пузавицом која га је штитила од кише.

Тада, када смо биле деца, тај фића, дречаве наранцасте боје, деловао је најживахније у њиховом дворишту. Те вечери када сам видела малу Доцу, није га било. Служио им је кад иду у село, мада када је Зоранин отац одлазио сам, ишао је аутобусом, што је вероватно Мира захтевала. Тако да можда и нису били толико сиромашни, како се мени онда чинило.

А Жућа?

Тек много касније присетићу се једног псетанцета са улице, које је случајно доспело у њихово двориште, баш кад смо се нас три тамо затекле. Сећам се да смо се Ирена и ја отимале око кера. У покушају да га истргнем из њених руку, стиснула сам му јаче стомак, топао под мојим прстима. Зацвилело је, а ја га испустих од страха и оно паде на траву. Вештице! повикала је Ирена и сагнула се да га узме. И све то под самим прозором собе у којој је лежала Доца. Било је топло, прозор отворен, а ролетна спуштена.

Тада јесам рекла мајци да сам видела Зоранину сестру у дворишту поред њихове летње кухиње, али нисам спомињала да смо тамо улазиле. Опрезно сам јој то саопштила. Како си је видела кад је непокретна? питала је. Па, створила се тамо изненада, поновила сам обазриво, да је не уплашим, трудећи се да звучим једноставно. Па, јеси ли мислила на њу? питала је. Да, да, рекох, с олакшањем, претпостављајући шта жели да каже, ако на некога снажно мислиш, можеш га видети, а управо нисам мислила на њу, мада сам, у том часу, док сам разговарала с мајком, желела да верујем у то. Па, јеси ли се уплашила? упитала је. Ма, не, глупости, па знам да не може да устане из кревета! Али, створила се, ето тако, створила! То је био можда трећи или четврти покушај да јој кажем за моје ваздушне људе. Е, Ирена, немој да фантазираш, рекла је, и ја осетих благо подрхтавање њеног гласа, а онда је стрпљиво почела да ми објашњава, тешећи и себе

вероватно, да сам ја једно јако маштовито дете, одувек сам била таква и увек нешто измишљала, још и као сасвим мала, и да сам девојчицу сигурно замислила, да ју је створила моја машта. Па, то, то! потврдила сам, осећајући да је негде остала празнина, да нешто није објашњено, нешто управо суштинско, што ми у том тренутку сасвим одговара. А и мојој мајци. Девојчицу је створила моја машта, јер она је прилично упорна и снажна, и потребна је једино моја чврста воља, па да све што пожелим и замислим, могу и видим, баш као да је стварно. Да, ја све могу да замислим и видим, понављала сам удаљујући се од мајке и поскакујући, безбрижно, док ме је она гледала с олакшањем и радошћу. Али и с малим заостатком зебње који су моја детиња чула ипак ухватила.

А управо с вољом то није имало никакве везе. Моји ваздушни људи искрсавали су преда мном по сопственој жељи.

58.

– Можда си савршена зато што не постојиш – кажем Марији. Волим да је провоцирам, понекад.

– Зашто ми то говориш? – пита.

– Тек тако... Ако ниси знала, мада ти знаш све што и ја, савршено је оно што нема ниједну ману – кажем јој.

– Која је ово биљка? – пита Марија.

– Босиљак.

– Је л' она савршена?

– Да, на први поглед. Кад почне да вене, да се суши, да јој опадају листићи, открију се мане, много

мана... Теби никада ниједна влас из косе не опадне, шта те брига!

– Идем – каже љутито, и нестаје.

59.

Захвална сам Марији што ме посећује само у кући. На улици се готово никада не појављује. Додуше, имамо један део стазе поред реке, где трчим, и где волим да прошетам с њом, што она зна и појави се скоро увек на истом месту. У школу ми не долази, једино када чује свој омиљени скерцо. Не знам зашто толико воли тај Шубертов скерцо, и то не читаву композицију, већ само трио, са спорим темпом, који Ана, моја ученица и ја, једноставно зовемо *трећа страна*. И мени се тај део највише допада. Како крену отегнути тонови, осећам да ми се нешто изнутра смекшава, као да лагани звуци равнају терен у мени, спремајући га за надолазеће украсе од таласа брзих, кратких, разиграних нота узнемирујуће лепоте који ће ту, на припремљеном терену, такнути дубоко, до саме границе боли, изазивајући чежњу за нечим више, уз нејасно осећање да живот увек на нечему закине, и сазнање да би прелажење исте границе пробудило праву бол, ону најдубљу, уграђену у наше ћелије још од зачетка, у ћелије које ће расти и трошити се у исти мах. Баш као што је и сам живот, и добитак и губитак, истовремено. Ти отмени, развучени звуци који се достојанствено нижу, поштујући један другог, елегантно уступајући место један другом, подстичући финоћу мисли и емоција, уздржаност, али и изми-

рење! – јер, од нас се, *одозго*, непрекидно тражи да се с нечим помиримо. А ти тактови су одједанпут нудили једно велико и коначно измирење са животом. Какав год био. Тај чудесан скерцо! Питам се, успут, да ли и Ана осећа исто током ове композиције, а шта ли тек Марија осећа, не знам, бојим се да је упитам, шта ако осећа исто, односно, шта ако баш осећа нешто сасвим друго? Понекад, кад почне наша *трећа страна*, зажмурим питајући се хоће ли се Марија појавити и тог пута, не усуђујући се да отворим очи, неко време, или, чак, не желећи то, како бих преиспитала своја чула – дражећи их уз помоћ скерца. Могу ли осетити Марију пре него што је видим, као што чујемо музику, а не видимо је? Ипак не могу. Не осећам је, и не чујем је. Отворим очи и угледам је, на истој столици поред прозора коју као да је неко ставио специјално за њу. Не могу рећи да нисам разочарана, Марија је твоја сличица, ништа више, такне ме мисао, и буде ми некако жао што не постоји бар мало више, мада ме то уједно и извлачи из заноса, доносиће ми пријатно отрежњење. Нека, довољно је оволико, што је *видим*, кажем себи. Ни раније никада нисам могла да осетим своје ваздушне људе, сем онда када ми се иза леђа створила Зоранина сестра, у оном кућерку, док је трајао наш магијски ритуал.

Тада, када је угледам, Марија ми се благо осмехне и настави да гледа Ану. Има тренутака и када током трија разменимо дугачке, никада дуже погледе, као да их ти тонови држе, те се упиљимо једна у другу, свака са својим мислима. Осетим да ми

се целим телом разлива нежност и нека, у почетку, апстрактна жудња за оним што се могло имати а нема се, нити ће се имати, која затим изненада, на моје очи, добије облик. Наравно да је Марија облик те чежње, облик који видим, али и ништа више од тога.

И чим се заврши величанствена секвенца скерца, она нестаје. И на томе сам јој захвална. Што нестане.

60.

– Понекад мислим да си душа која ми се дала да је видим – кажем јој.

– Настојиш да ме утешиш?

– Настојим да те објасним.

– Зашто?

– Зашто? Да, зашто? Видиш, то је добро питање. Не знам... Тако су ме научили. Да све морам да објасним... Уосталом, шта ће ти тело? Тело је ионако будући измет душе. Гованце. Обично гованце.

Марија се смеје ситно, пригушено, увлачећи главу у рамена.

Питам се како зна шта је говно. Кад га никада није покакила.

61.

Доктор је казао: присећајте се свега, и бележите. Да покушамо да откријемо зашто вам се јављају.

Једном сам му испричала о девојчици коју сам одгурнула са степеништа зграде у којој смо становали неко време, док се градила наша кућа.

И она је била ваша халуцинација? – питао је.

– О, не! – рекох, гласно се насмејавши. – Ја не гурам своје ваздушне људе.

– Ово је први пут да сте се насмејали, откако долазите. Лепо се смејете.

– Зар је могуће да је први пут? – упитах. Доктор климну главом. – Онда вам стварно нисам баш неко друштво... Добра сам према њима – наставих – као и они према мени. Она девојчица са степеништа је била права. Али мислим да је можда важна. – Онда забележите и то – рекао је.

И тај догађај је могао бити мало опицавање зла. Имам пет или шест година, стојим на врху степеништа, окренута лицем ка сунцу, али није јако, вероватно је касно поподне, лето, она стоји два-три степеника испод мене и посматра ме. Допада ми се моја позиција, вероватно осећам моћ. Још је у близини мама, на плочнику испред зграде, прича с неком женом. Сићи, кажем јој. Сасвим тихо. Она ме гледа и не помера се. Не памтим јој лик, већ обрис лица, исцртан сунчевим светлом које јој бије у леђа. Лице јој је у сенци. Глава је велика, и очи, али их се не сећам, већ само израза. Нешто језиво празно. Као да су изрезане од сивог картона и залепљене јој за лице. Као да не разуме шта јој говорим. Сићи, кажем поново, гласније, бранећи ваљда своју територију, девојчица је непомична, израз лица непромењен. Сићи! вичем, две главе у видном пољу, моје мајке и вероватно мајке девојчице, тек тада се окрећу ка нама. Бешумно, само слика. Затим се моја рука пружа ка њеним грудима. Снажно је одгурујем, и то је нечујно, она пада низ степе-

нице, неколико шумова, а потом врисак који се брзо разлива у плач. Убрзо ће се прегласни звук плача издробити у нешто тише јецаје. Сјурила сам се низ степенице и отрчала до маме. Угуравам главу у њен скут, не усуђујем се да одлепим лице са њене кухине хаљине која је мирисала на неко јело, ја, добро дете, најбоље на свету, чак и када је несташно, није неваљало ни злочесто, већ је то случајно одступање, мали, неважан испад.

Међутим, касније ћу се ипак питати да ли је то било прво јављање зла у мени, куц-куц, ту сам, постојим и ја, као реакција моје подсвести на сладуњаву сличицу коју су моји правили за мене о мени самој, *добра девојчица*, реакција као мала опомена: не, није живот тако ружичаст. Има ствари које у човеку изнуде зло, зато што је оно још од рођења утиснуто у наше ћелије, једнако као и доброта. Деси се некада критични стицај околности, угао светлости, положај тела, распоред и фреквенција звукова, одређено струјање ваздуха, критична влажност, температура – када се начас растуримо, и све оно од чега смо сачињени добије шансу. Тада људскост постане само један од градивних елемената. Тада се човек и звер загледају једно другом у очи.

62.

Шетамо стазом поред реке, Марија и ја. Често се ту појави пре него што почнем да трчим. Прошетамо један круг, онда она оде, а ја почнем са трчањем.

Вече је и доста је топло. Повремено ми ветар наноси мирис реке.

Ти наравно не осећаш овај мирис? – питам је.

Не осећам.

Не питаш који мирис.

Па, мирис реке.

Како знаш да мислим на тај мирис?

Не осећам га, али знам за њега.

Не разумем.

– Ето тако, као што знам да је сада лето, да је субота, да је вече, да смо поред реке, тако знам да се осећа њен мирис.

Поглед ми пада на моју сенку на тротоару. Ње-на недостаје. Нешто ме стеже око срца.

– Тебе и нема, Марија, на овом свету, а свашта знаш о њему.

Зашто ми то кажеш?

Онако безвезе.

Изненада ипак приметих још једну сенку, много краћу, те се начас штрецнух, али се убрзо и насмејах себи. И друга сенка је била наравно моја. Једна издужена и бледа, друга краћа и много тамнија, али су обе полазиле из исте тачке, под оштрим углом, као маказе. Као маказе које ће једног дана расећи моје међуножје како би се одатле помолила Јанина глава, пристижући на овај свет. Као маказе којима је доктор исекао мрвичасту Марију, одвојивши је од мог ендометријума.

63.

Тек са седам или осам година сазнала сам да нисам најлепша на свету. У то сам почела да сумњам листајући неке стране модне часописе где су

биле приказане девојчице манекенке. Узела бих часопис и примакла се огледалу, и онда поредила своје лице с њиховима. Натерала сам маму да призна да су оне лепше, и тек тада је до краја изрекла оно што је морала неколико година раније када ми је први пут казала да сам најлепша, коначно изговоривши познату фразу *свакој мајци је своје дете најлепше*. И тек тада сам схватила. Наравно да сам се јако разочарала, међутим, моје отрежњење није изменило чињеницу да сам више година живела са идејом о савршенству, што је вероватно био велики терет који ми је мајка несвесно натоварила. Већ са својих 5, 6, 7 година, имала сам све. Поседовали смо лепу, пространу кућу, нисам била жељна ничега, имала сам довољно играчака, гардеробе, родитељске пажње, љубави, уз то, ето случајности, толики свет, а баш ја најлепша. Ипак, несвесно, као да сам предосећала да се ту негде крије превара, па ме је зато и привлачило сиромаштво, учерице, прљави мусава деца коју сам загледала и приближавала им се до безбедне удаљености. И понекад им тихо завидела. Нисам знала на чему сам им завидела. Можда на ослобођености од обавезе да буду најлепши и најпааметнији.

Можда сам зато и изабрала музику. Једино док свирам могла сам поново да имам илузију како опијавам савршенство. Све друго било је испод мојих очекивања. Пријатељства, љубави, прва, друга веза, онда и веза са Дејаном. Увек је нешто недостајало. Празнине, празнине. То је мој живот, драги докторе.

64.

Баш у време када су се појавили моји први ваздушни људи, почела сам да патим од несанице. Мада, не могу да се сетим тачно шта је било прво. Жао ми је, докторе, али тај податак не могу да вам обезбедим, па имала сам свега седам година! Знам и сама да би пуно значило када бисмо открили шта је узрок, а шта последица, уколико је уопште у вези једно с другим. Понекад бих читаву ноћ пробдела, гледајући око себе, у мрак, у сенке, размишљајући ко зна о чему. Сећам се одлично свог страха од сна, а истовремено ме је плашио и мрак, те су ова два страха, цимајући ме свако на своју страну, успевала да ме дуго одрже будном. Ако бих пак упалила стону лампу поред кревета, постајало је још горе. Као да сам саму себе осветлила ставивши се на некаку бину, изложивши се мноштву невидљивих лица у мраку, те бих је убрзо и гасила и придишала се у кревету, буљећи око себе, у мрак, да проверим да ли су ту. Та лица. Дуго ми је требало да схватим да се са мном дешава нешто чудно. Убеђивала сам себе да сам ипак спавала, мислећи да је можда тако са свим људима. Лежиш, мало жмуриш, па мало гледаш, па послушкујеш око себе, мешкољиш се. То се све заједно зове спавање. И онда, пред свануће, углавном бих заиста и заспала.

Некад сам знала усред ноћи да устанем и изађем из собе. Затим бих лагано, боса, прешла преко дебелог тепиха у предсобљу који ме је гребуцкао по табанима, и паркета који је у мраку некако посебно блештао под сјајем танушне светлости са улице, и пажљиво бих притисла кваку спаваће собе мојих ро-

дитеља. Пришуњала бих се до њиховог кревета и неко време стајала и посматрала њихова сива лица која су ми тада изгледала невероватно ружно. Али и помало страно. Такла би ме мисао да су то њихова ноћна лица, што сам и прибележила у дневнику. Ниједном се није десило да се пробуде, што нисам ни желела, барем мислим да нисам, али ако би се неко промешкољио, брзо бих се вратила у своју собу и увукла у кревет.

– Мама, ја некад уопште не спавам – рекох јој једног јутра, за доручком.

– Како мислиш не спаваш? – упита ме, мрешкајући чело.

– Тако, само лежим и преврћем се.

– Па, то се сваком понекад дешава... Мислиш, преврћеш се и онда ипак заспиш.

– Не знам, можда и не.

– Ма, побогу, Ирина, само ти се чини, и ја се некад дуго претурам... Па, како не спаваш? кад уђем у твоју собу да те пробудим за школу, ти увек чврсто спаваш!

– Да, у праву си, вероватно ми се чини ... да не спавам уопште.

Тако је некако изгледао сваки наш разговор. Све је морало да испадне на добро.

65.

– Зашто ми тек сада кажете да сте патили од инсомније?

– Не знам, докторе, не волим да о томе говорим, потиснула сам сећање, ваљда из страха да се

не врати. Сад спавам. Углавном спавам... И мој деда, по мајци, патио је од исте болести, а можда и није, то нико није утврдио, био га је глас да воли да претерује. Тврдио је да последњих двадесет година свог живота није спавао. Да му се чак и није спавало. И за тих двадесет година, неколико година пре смрти, одспавао је једном, и то у чамцу, на реци. Нека два-три сата. Рекао је да се после тога осећао јако исцрпљено.

– А да ли сањате некада те ваздушне људе? Марију?

– Сањам повремено један исти сан... Марију не, никада... Али у том сну су ваздушни постали обични људи из моје стварности, пријатељи, деца из музичке, колеге, и сви су они на бини, нешто изводе, делују извештачено, све је, у ствари, доста збркано, не успевам да схватим да ли глуме да су ваздушни, или су то заиста. Тек, покрети су им нападно успорени, контуре трепераве, лица превише осветљена, скоро бела. У публици смо једино моји родитељи и ја, они испред мене, једно поред другог. Место где се ми налазимо не личи на позоришну салу, сасвим је мали простор, као да смо у аутомобилу који стоји. Њихове две главе испред мене, и уместо предњег стакла на ауту – велика позорница... Ја се померам лево-десно када ми прамен мамине косе заклони покоји кадар, или се неко од њих случајно помери. Моје кретње условљене су њиховим, и на чудан начин осећам се заштићеном. Ипак, после тог сна, читав дан бих била потиштена.

66.

Иренина кућа је била удаљена од моје неколико стотина метара и гледала је на реку, за разлику од наше куће којој је то било ускраћено. Њена соба је била на спрату, до кога се стизало спољним степеништем дуж којег су, уза зид, биле поређане саксије са цвећем. Као мала стража. По топлом времену читави ројеви оса зујали су око цвећа, док сам се пењала држећи се другог краја степеништа. У Ирениној соби би ме дочекала пријатна хладовина. Прозор је био окренут ка реци. Често бих устала, из чиста мира, ако бисмо седеле на поду и играле јамб, на пример, и пришла прозору, тек да погледам реку. Или речицу, како кад, у мојим сећањима, она је час велика, плава, или сива, или мрка, час оплићала, мењала се и она, а мењао се и посматрач. Ипак, није ми се дало да гледам како се излива и плави обале, што се догодило једном за двадесетак година. Били смо на мору, тада када се десила поплава. Неке куће поред реке су чак срушене, али оне са супротне обале од наше. После непогоде изградили су насип, како се поплава више не би могла догодити, али уместо поплаве, десила се супротност. Река је готово пресушила, читавих наредних 30-так година биће плитка попут потока, оивичена огромним бредима. Чак је изграђен и још један мост, људи су све учинили као да имају посла с правом реком, која кад-тад може поново да набуја и поплави насеље. Али како су године пролазиле, очекивање спласну. И речица остаде смешно заљобљена међу зидинама, кажњена преоштро. Али, у

сећањима на поглед са Ирениног прозора не видим насип, већ само реку, док је још била неукроћена, непрестрашена бедемима и ближа људима.

И чујем Ирину како виче на мене која стојим поред прозора и већ дуго зурим у реку. Дозива ме да наставимо партију јамба, или карата, мада знам да јој је било драго што ми се толико допадао поглед са њеног прозора.

Свиђала ми се и слобода коју је Ирина имала у својој соби. Могла је да ради у њој шта год жели – са зидовима и намештајем, мада сам и за себе сматрала да имам потпуну слободу и поверење својих родитеља, што ће ме натерати да касније поразмислим о томе која је од нас две имала истинску слободу. Не верујем да постоје типови. Или си слободно биће ли то ниси, тако да је једна од нас била можда обманута. Зидови Иренине собе били су облепљени постерима, ишарани стотинама потписа и разних порука, мудрих изрека, могла сам наравно и сама да цртам, пишем шта год желим. Годинама, Иренина соба није била окречена, што је сама желела. Клавир је често био прашњав. Ретко је седала да свира, мада је знала неке популарне песме забавне музике које ја нисам ни покушавала да научим. Свирала сам искључиво класику, и углавном по програму из школе, због чега ме је Ирина називала штреберком. Када смо завршиле нижу музику – она је уписала гимназију, а ја средњу музичку – престала је да ме зачикава. Тада је, у ствари, још мање свирала, а клавир више није био тема наших разговора, никада ми није тражила да јој нешто од-

свирам када бих отишла код ње, мада ни мени није било до тога. Мислим да јој је одговарало што је коначно изашла из света музике у коме смо биле заједно, шест година, и у коме су мене хвалили, а њу кудили. На извештан начин, и мени је лакнуло, мада ме је поглед на њен запуштени клавир помало растуживао.

Међутим, без обзира на то што ме је привлачила врста слободе (ако постоје врсте) коју је она имала у својој соби, и што су ми се на неки начин допадали ижврљани зидови, никада нисам пожелела да исто урадим и у својој, сматрајући да нашој кући графити и постери не пристају, чак сам мислила да би ме зидови с натписима и цртежима узнемиравали. Некад сам се питала како је уште могла да спава док је посматрају толике очи са постера. Осим тога, све ми је то изгледало прљаво, у шта сам волела да завири, али не и да имам. Било како било, нисам себи одговорила на питање о слободи. Чија је била права. Моја или њена.

67.

Осим реке, још нешто ме је снажно вукло њеном прозору. Дешавало се, нарочито када је било лепо време, да се у дворишту затекну њени родитељи. Живан је обично боравио у гаражи чија су врата била широм отворена, док је мајка била забављена цвећем, мада су имали и поврћа – лук, парадајз, можда и још понешто. Гајили су и јагоде, али и рибизле, једини у целом крају. Поврћем се искључиво бавио Живан, тако ми је Ирина причала,

а и његова је идеја била да га узгајају, јер човек је сељак, шта се може, додала би Ирена, мора да има *лукац* у башти. Тај део дворишта био је од улице заклоњен кућом. Е, баш ту, неколико пута ми се наместило да посматрам једну игру – тако сам доживела призор. Најпре сам чула кикот и вриску. Била сам тренутно сама у соби, Ирена се нечим бавила у кухињи. Примакла сам се прозору и кроз шупљикаву завесу, навучену преко широм отвореног прозора, угледала Живана како јури Радмилу, док је она трчала наоколо, мало травњаком, мало стазом, међу цвећем и приткама парадајза, па би зашла иза наслаганих дрва, припремљених за огрев, све време цичећи и вриштећи од задовољства – шта би друго могло бити? Знала сам од Ирене њихову породичну причу, колико је Радмила презирала Живаново порекло, и да је, према Ирениним речима, морала да се уда за њега због трудноће. Ето, брњула ми кева, шта је могла, знала је да каже Ирена. Иначе, *брњула* је на сеоском вашару на који ју је одвела другарица, хтела будала да види како изгледа сеоски вашар, додала би Ирена, и тако њих две, све кикоћући се, изазивале пажњу, он био згодан, прави Мик Цегер, здрав сељак чврстих мишића, правих леђа, јаких, белих зуба. После се изгрбавио, а и зуби су му поиспадали.

Међутим, тада, током те игре у башти, била сам убеђена да је Радмила уживала. Затим су нестали иза завесе, кроз врата која су водила у летњу кухињу. Ту се чуло још мало вриске и цијукања, а онда, одједанпут, њен љутит глас: свињо једна, ос-

тави ме, сељачино! И изашла је сва црвена у лицу, рашчупане косе. Њега није било неко време.

68.

Живан Илић. Родом из села П, у непосредној близини града К. Родио се негде 30-тих година 20. века, умро крајем деведестих. Радио је као наставник физике у основној школи. Ђаци га нису волели, јер је много викао, чак је и псовао и вређао их, мада је знао и да се шали на неки свој груб начин. Надувена доња усна давала му је стално израз набуцитости. Касније, у старости, усна ће још нарасти, и очне јабучице ће надоћи, можда и услед болести, тек, изгледаће као да му из главе неко мало биће покушава да искочи напоље.

Али, знао је често децу и да засмеје, додуше, никад нису били начисто када се шали, када је љут. Волео је и да филозофира, да мудрује. Читав град га је знао по опанцима. Сваки дан, како би се вратио из школе, изувао је ципеле и обувао опанке. Скидао би сако, али панталоне би задржао, облачио џемпере које му је за живота исплела мајка, или фланелске кошуље, или пак кошуље од најлона, зависно од годишњег доба, али увек дугих рукава, чак и лети. По највећим врућинама, само би мало заврнуо рукаве, те би му извириле беле, пегаве надланице. Легао је рано, с првим мраком, а будио се у цик зоре. Свима је говорио да је поносан на своје сељачко порекло, али је у село ретко одлазио, бригу о остарелим родитељима препустио је сестри која је остала с њима у селу, пошто се није

удала. Затим су им родитељи умрли, а сестра је нашла неког човека из суседног села и преселила се код њега. Отад је Живан редовно одлазио у родно село, чак је тамо проводио и викенде. И почео је да пије. Виђао се недељом увече, сав каљав, како тетура улицама враћајући се кући, у опанцима. Чуло се да је постао агресиван и да туче своју жену, мада није било поузданих доказа. О томе су распредале оне провинцијске причине. Неке од њих тврдиле су баш супротно, да је Радмила тукла њега, тада када се напијао. Живана су и причуљци волели, и они најситнији, што су се, на улици, испред капија, набацивали с ногу, онако успут, а тек причине! Онда је Радмила поднела тужбу за развод брака, и развели су се, али пошто нису успели да се договоре око куће, и даље су живели заједно, она у приземљу, он на спрату. Изабрао је спрат објаснивши да би исто тако поступио и петао – тако је бар саопштио причуљак. Једног дана сељаци су га нашли мртвог у његовој кући, у селу. Пијаног и мртвог. И ту је крај животне приче Живана Илића. Не тако необичне. Не знам зашто ме онда прогањао, након своје смрти.

У његовој близини било ми је увек помало непријатно. Имао је нагле покрете, стално мргудно лице, мада сам с временом схватила да је то заправо била његова маска. Јер, знао је, тако натмурен, да се у скоку примакне Ирени, зграби је за рамена и сочно пољуби у образ. Лутка татина! обично би изговорио. Ирена би га одгурнула, вичући да је пусти, а онда нападано обрисала образ. Сељачина! рекла би тише, по-

што би се удаљио. Образи су јој горели и неко време је избегавала мој поглед. У тим тренуцима било ми га је помало жао, мада сам и Ирени разумела.

69.

– Данас сам помазила бубамару – кажем Марији.
– Па, рекла си ми да се бојиш буба.

– То је једина буба које се не бојим. Приђем прозору да погледам да ли Настасја стиже, закаснила је јутрос на час, кад оно, на симсу – бубамара. Додирнем је, па склоним прст и поставим га испред ње, она пређе преко њега и настави свој пут. Знаш шта ме је растужило?

– Шта?

– Што нисам осетила њен додир.

– Зашто те је то растужило?

– Па, ето, постоји, живо је биће, додирне те, а ти не осећаш ништа.

– Као када те ја додирнем – каже Марија, обореног погледа.

Пружам руку ка њој, што даље од себе, она се придиже са столице и спушта прст на моју надлактицу. Светло се појачало, чим ми се примакла, али ипак видим прст.

– Да... Видим твој додир, али га не осећам – кажем, враћајући руку.

– Зато што ја не постојим.

– Сада то кажеш иронично.

– Не него понављам твоје речи. А у ствари, постојим, баш као и та буба. Ето доказа да постојим – каже смешкајући се. – Идем сада.

Некад је културна и најави да ће отићи.

– А куда заправо одеш и одакле дођеш?

– Из долине.

– Не разумем.

– Спустим се у долину, ти останеш горе. Тао, мама!

Моја добра девојчица, размишљам.

70.

Никада ме нису толико узнемиравали сами ваздушни људи у тренутку када се појаве, колико касније, моје сопствене мисли – куда оду, одакле су дошли. Знао је да ме обузме осећај нелагодности и несигурности у свету који видим, као коначан, а непоуздан. Стрепела сам да се некада не догоди да кроз пукотину у стварности кроз коју ми пристижу, али пристојно, један по један, у дужим временским размацама, изненада не нахрупи гомила ваздушних људи, читаво племе, коса и лица назубљених чудном светлошћу која као да их управо порађа, сви дрхтурави и несигурни у свом постојању, али сигурни у намери – да их видим.

Понекад бих очима тражила око себе ту пукотину у ваздуху, на стварима, било где. Јер, било ми је јасно, и то врло рано по појављивању ваздушних људи, да моја стварност јесте напрсла. Исто тако ми је, с временом, постало јасно да међу њима има и оних који нису живи, бар не у овом свету, чему се као дете нисам много ни чудила, моја подсвест је већ некако тумачила њихову појаву, не дотичући мој детињи разум који, свеједно, и не би

схватио, већ обрађујући директно емоције, штитећи, наравно, моје биће у целини, шта друго подсвест иначе и ради, или барем покушава? Зато се на репертоару мојих осећања није нашао страх, чак ни претерана зачућеност, па ни радозналост. Нисам, тада, као дете, ни размишљала много о њима, пошто се појаве и оду. Да су ме моји ваздушни људи први пут посетили у двадесетој, тридесетој години, мислим да би ме убили. Или би ми разум разорили, што је вероватно исто.

Не знам када сам се први пут питала куда оду, одакле долазе, можда са својих 15, 16 година, не знам и када сам почела да их разликујем, да полако заокружујем свест о њима, да су сви обележени одсуством времена, да се не мењају, деца не расту, нико не стари, да међу њима има и оних који нису постојали на овом свету, и оних који ће се можда тек родити, и оних који нису живи, да је свима заједничка светлост која као да их гурне у мој свет, те сам понекад, кад легнем да спавам, замишљала како тамо одакле долазе и куда се и врате, нема ничег другог осим светлости – чисте енергије, која проласком кроз пукотину, као кроз пресу, добија облик прилагођен људском оку, односно, мом оку, а да се тамо иза зида мешају једни с другима, али не без смисла. Растављају се на супстанце које чине њихову суштину, што се догађа са свима након смрти, те ће свако имати прилике да допринос, неко већи, неко мањи – пуњењу великих *здела* небеских, изнова и изнова: *здела* са идејом љубави, мржње, добра, зла, идејом знања, све разврстано,

обележено, чиме се, сматрала сам, тада, затвара кружни процес. Враћамо се у идеју. Зар свему што и сами створимо не претходи идеја? Тако сам и записала у свом дневнику, једини је он и знао за моје ваздушне људе.

Додуше, знала је и Ирена. Увек би накривила главу и мало зашкиљила када бих јој споменула своје утваре, мада не залазећи у детаље, трудећи се да звучим једноставно, као на пример: на овој раскрсници ми се некад причињава нека жена у црном, или, знаш да сам једном Доцу видела како стоји у њиховом дворишту... Ирена је ћутала, слегнувши раменима. Изгледало је као да вага колико има истине у ономе што јој говорим. Занимљиво је што је ту тајну чувала, за разлику од осталих тајни, чак је била позната по томе, међу нас девојчицама, да увек све истртља и да њој не треба говорити ништа у поверењу. Ипак, о мојим ваздушним људима никада никоме ништа није казала, вероватно зато што је сматрала да би ме искуство с привиђењима чинило некако посебном, међу децом из улице, разреда. Чак ми се понекад чинило да ми завиди на томе, макар и да је сматрала да је у питању била моја измишљотина. Како, ето, њој тако нешто није пало на памет? Међутим, игнорантским ставом, несвесно ми је помагала да и сама *сусрете* с приказима прихватим као нешто не баш битно, и не тако несвакидашње.

71.

Марија је била стварнија од свих мојих претходних ваздушних људи, њена намера није била само

да је видим, што ми је било јасно од почетка, већ и да је заволим. Али, тога сам се добро чувала. Њу нисам могла да замислим да одлазећи од мене губи облик и излива се у *зделу*, у заједничку, путујућу енергију. Још је, ето, спомињала и неку *долину* у коју се враћа, која ми је остала потпуно нејасна. Некада помислим да су сви моји претходни ваздушни људи били само њени весници. Она је померила границу мог бића, проширивши ме, од сваког њеног јављања добијала сам слатку усхићеност, али и муку. Поготову непосредно пошто оде. Као када се велики снег изненада истопа, па се питаш куда је нестао, као дух, велики бели дух који се подигао са земље и ишчилео, пошто је тако одлучио. Док ходаш улицом осећаш још увек интензивни мирис у ваздуху, и лебди ти пред очима, али га нема. Тако нешто остане када та мала оде. Нешто у ваздуху, око мене. Није мирис. Али нешто јесте, нешто за шта ми недостаје реч.

И око Маријине појаве било је увек чудне светлости, али мањег интензитета него како је то било с мојим приказима у детињству, мада се, додуше, и њена светлост појачавала када бих јој се приближила. Управо због тог светла које је стизало однекуд у исти кадар с ваздушним људима, чинећи да им контуре буду помало нејасне, трепераве, годинама касније, пошто су престали да ме посећују, знала је да ме обузме зебња да ће се неко од њих појавити у блеску на стаклу аутомобила, на које ми падне поглед док пролазим улицом, или у севу на мом сату, на стаклу нечијих наочара, у одсјају на површини воде... Та зебња могла се одсвирати као

неколико тактова брзих, напетих тонова, и пошто се моји ваздушни људи не би појавили, уследио би први такт мирних, дугачких тонова који су сасвим јасно саопштавали олакшање, али већ следећи такт истих тонова значио би нешто сасвим друго. Разочарање. Као да је један део мог света, или мене саме – већ умро.

72.

Нешто те дуго није било – кажем Марији, подигавши главу са књиге, пошто се створила на сточици. Делић секунде пре него што је искрсла, запазих светлцаву измаглицу у том делу терасе. Интересантно како ми се увек чини да пропустим трен када се појави, баш као да јој је довољан трептај ока.

Дешавало се да не дође читавих месец дана, али сам знала да ће се ипак појавити, кад-тад. Некако сам знала да није трајно нестала.

Она не рече ништа, само се насмеши.

– Читај ти – рече потом – нећу да ти сметам – казала је једноставно, баш као да је ту одавно, те ме пецну мисао, не баш пријатна, да она можда и јесте са мном, на тераси, већ доста дуго, можда никада никада и не иде из мог стана, а тек с времена на време, успевам да је *видим*. Или повремено дозволи да је *видим*. Шта ако је тако?

Једна крупна мува изненада улете у простор наше терасе и прозуја тик уз њено лице, на шта она и не трепну.

– Мала, ти дефинитивно не постојиш – рекох јој и кренух да приставим кафу. Одједном осетих

гађење према њој, необјашњиво, такво да добих жељу да бацим нешто на њу, да проверим да ли ће тада трепнути, да ли ће нестати. Али, ипак то не учиних, већ кренух унутра. Осврнух се за собом, пошто уђох у собу. Није је више било на сточици. Знала сам да ће пожурити да оде. Али, кад се вратих из кухиње, са шољом кафе у рукама, угледах је како стоји у углу терасе, умањена. Умало не испустих шољу из руке, мада није било први пут – да ми то уради. Затим, у делићу секунде блесну као сличица, овде-онде, с једног краја на други крај терасе. Осетих вртоглавицу. И онда најзад несташе. Неки гласни кикот чух из суседног стана. И то није било први пут, да тек пошто Марија нестане, постанем свесна звукова из окружења. Коначно седох, одједном страшно уморна. То њено умањено издање... Потпуно ме је слуђивало. Као изненадни поремећај перспективе. Као да је удаљена бар тридесетак метара, а није, ту је, надхват моје руке. Није већа од пилета. Као да је у питању нека игра из њеног света, коју не разумем. А опет, као да нешто очекује од мене. И баш зато што се не уклопим, она коначно нестане. Једном сам је упитала: зашто ми оно радиш, оно кад се онако изненада смањиш? Ништа није казала, закикотала се ситно, слатко, баш као да сам рекла неку глупост. А онда се нагло озбиљи и рече: Ма, причинило ти се.

О, Боже, казах, уздахнувши дубоко. Причињење ми каже да ми се причинило!

Није ми било лако, докторе, баш ми није било лако с њом, понекад. А, опет, мислим да ме је об-

ликовала, да је учествовала у развоју моје личности, да је на мене утицала као ниједно друго биће на овом свету. Више него што би то учинила да сам је родила. Не знам да ли ме разумете.

73.

Већ негде у четвртој, или петој години музичке школе, почело је да се подразумева да ћу се бавити музиком. Да виси у ваздуху нада мном као облак који ме је пратио док се крећем из собе у собу, док ручамо, радимо било шта. Не сећам се да су моји родитељи икада изговорили да морам да студирам клавир, или да би они то желели, а ипак, облак се створио – од ситних, на први поглед, ненаметљивих речи и реченица, набациваних с времена на време, које су углавном саопштавале извесност; глаголи су смештани у футур, именице казивале све саме лепе појмове, и још накићене бројним епитетима, академија као велика кућа талентованих, уметност као најбољи могући облик живота, дивна професија, радиш посао који волиш, ђаци, поштовање, можда и концерти, никада се не зна, препуне сале, узбуђење, свечана тоалета, аплаузи, слава, путовања. У међувремену ћу се удати и изродити децу.

Моја мајка је читав живот волела да испланира, и сопствени и наш. Имала је план за читаву деценију унапред, па и дуже. И није било важно ако одступимо од плана, није била нимало тврдоглава, нити је пак покушавала да наметне своје мишљење, ни вољу, ништа од тога, једино је морала у сваком тренутку да има план. Мислила сам да је то

нормално. Да сви имају план. И тада у томе нисам видела ништа необично, касније ми је тек пало на памет да је тако нагонски журила ка старости, ка дубокој старости, ако може, ка сигурној тачки са које ће се осврнути уназад и рећи: то је то, мој живот! Није испао лош. Није испао тако лош. И на тој мапи на коју ће гледати, наравно, најважније место припада мени. Какву позицију заузимам, да ли ми се живот довољно уобличио и заокружио, да за већа непријатна изненађења више и нема места.

Али, касније, када су се ова набацивања претворила у озбиљне разговоре о мојој будућности, када сам се већ била определила за музику, и када то јесте постало и моја жеља – мајка, па ни отац, више нису спомињали концерте, већ искључиво позив професора. И сви смо знали, али о томе нисмо причали, да је то због мојих снажних напада треме који су ме много пута довели скоро до нервног слома, непосредно пред јавне наступе у нижој, а онда и у току средње музичке школе. Али сам упркос томе свирала одлично. Ипак, преко чела моје мајке развукла би се дугачка бора.

74.

За разлику од мајке и оца, моја професорица у нижој музичкој била је потпуно јасна и директна у погледу моје будуће професије, што ме је понекад застрашивало. Нисам разумела зашто је њој било тако важно чиме ћу се бавити. И чему журба. Ирина! рекла би понекад, изненада, измењеним, продубљеним гласом, оштро и строго, истог часа пошто

бих завршила неку композицију. Окренула бих се и погледала је. Ирина! поновила би и неко време ме ћутке гледала у очи, док бих ја почела да се врпољим на столици, претерано свесна саме себе, сувишна. Ти мораш да се бавиш музиком, мораш! Изговарала је то баш као да се противим, или као да сам јој управо саопштила да сам се одлучила за нешто друго, због чега се она ужаснула. Знам да морам, рекох једном, зато што кад свирам изгледа као да сам срасла с клавиром, казах, понављајући, заправо, њене речи. Тачно, Ирина, тачно, одговорила је задовољно. Музика извире из тебе, ниси свесна, ви сте једно, ти и музика, не смеш да је оставиш. Тако ћеш напустити део себе. Ту последњу реченицу није изговорила, њу је моје сећање касније додало. Тек тако. То често ради. Исправља, прекраја, наставља, а ја се мучим да чувам црту између стварног и домаштаног.

Моја мајка и професорица водиле су дуге разговоре на ходнику, када би мама некада свратила по мене, углавном пригушеним гласом, при чему ми није било сасвим јасно да ли нису хтеле да ми сметају док вежбаам, или нису желеле да чујем разговор. Или и једно и друго. Тек, полушапат двеју жена, непосредно иза мојих леђа, најчешће иза одшкринутих врата, како би професорка истовремено и пратила моје музицирање, изазивао је у мени нејасне, непријатне емоције, знала сам да решавају моју судбину, без мог учешћа, управо неусиљеном, лаком разменом тихих речи, као сложни дует, због чега ћу, доцније, у многим ситуацијама осећати не-

потребну напетост, трагаћу за шапатам иза леђа који би да о нечему одлучи уместо мене, који би да управља мноме. А често, на новим *ходницима*, не би било никога, што би ми такође тешко пало. Као непријатно отрежњење да је коначно дошло време да одлуке о свом животу доносим сама.

75.

У сваком случају, не могу рећи да клавир нисам волела, већ као мала, са осам или девет година. Понекад ми се чинило да је нешто почињало да ме гуши, ако читав дан не бих села да свирам. Био ми је потребан, али у исто време несвесно сам се опирала њиховој решености – и мојих родитеља и професорке – да музика буде моје коначно опредељење, што су они потпуно погрешно тумачили. Ако бих се понекад инатила и занемаривала вежбање, имали су припремљену реакцију, инструкирани од професорице – знате, лењост је велики непријатељ, деца су мали уметници, али су деца, спремите се на то да ће је понекад мрзети да свира, пубертет је посебно кризни период, добро се припремите – тако да сам се чак прибојавала пубертета, прижељкујући да коначно у њега уђем и суочим се са својом неурачунљивошћу која је извесна, јер тако је са свом децом, једино се не зна када тачно почне – тај пубертет. Некоме са 10, некоме са 11, 12 или 13 година. Дакле, кад уђем у пубертет, изгледаће као да сам ушла у друго биће, бубуљичавог лица, неразумних захтева, бунтовно, својеглаво биће које занемарује школу, клавир, бежи са часова, свађа се с

родитељима. Али, ништа од тога се није догодило, изузев ситних бубуљица на челу које сам прикривала дугачким шишкама. Свирала сам још више и страсније, и све остало се није много мењало. Разум ме није напуштао.

Морате понекад и да је терате да свира, говорила је даље моја професорица мајци и оцу, и не смете због тога осећати кривицу. Наравно, врло пажљиво. Тако је и било. Ирина, ти си дете, јако надарено, али си дете, говорили су, те сам слутила да то заједно доноси проблеме, ми разумемо да те некада мрзи да свираш, да би се играла, изашла на улицу, све је то нормално...

А заправо, све те речи су ме страшно гњавиле. Уопште није била у питању лењост, већ отпор према њиховој сигурности да је клавир прави избор за мене, и жељи да ми наметну своју вољу, а нарочито према покушају да ми је потуре као властиту. Када се сада сетим тог периода, дође ми да вриснем и кажем им: пустите ме! Требало је само *пустити ме*. И било би исто. Опет бих изабрала музику. Само чистије, одморније душе.

76.

А онда се све окренуло. Мој живот се потпуно променио када сам за једно такмичење, при крају ниже музичке школе, добила да припремим Шопенов валцер у *cis* молу. Не сећам се да ли сам и знала за Шопена пре него што ми је професорка донела ноте. И, почех да свирам десну, па леву руку, лагано, ноту по ноту, такт по такт, страну по страну. Осетила сам

нешто чудно у себи, између узнемирености и усхићености, памтим како скачем са столице и излећем из собе, претрчавајући у чарапама преко белог вуненог тепиха, прилазим оцу и саопштавам му да желим плочу са Шопеновим валцерима, мора одмах да ми је купи! Зашто? Зато што желим да знам како тачно да свирам, није ми сасвим јасна професорица, желим да знам баш како треба! што су они схватили као изненадно буђење амбиције, које су тако дуго чекали. Мислим да је отац одмах отишао да потражи плочу, можда сам је имала већ исте вечери.

И пустих је. Валцер у *cis* молу је, чини ми се, био други или трећи по реду. С првим тоновима још је све било мирно у мени, чак сам задовољно констатовала да моја свирка није лоша, а онда у часу када се композиција претвори у вртлог звукова, осетих како се нешто отвара у мени, негде најдубље, и како се ситни, брзи звуци сливају унутра, као да се враћају у гнездо. Да, баш тако, као да су се вратили. Као да је та музика одувек била у мени.

Тако је почело моје опијање Шопеновом музиком. По 20 и више пута пуштала бих исти валцер, како би се завршио, тако бих као хипнотисана пришла грамофону и враћала иглу на почетак, а потом настављала да обављам неки посао, сређујем собу, било шта. Плочу ће касније заменити касета, премотавање на почетак, затим много касније CD, клик мишем на почетак, изнова и изнова. Као да нисам умела да одредим тренутак када могу да престанем. Почело је с валцером у *cis* молу, а онда се наставило, још горе, снажније, са оним у *h* молу,

с фасцинантним, разоружавајућим почетком, са звуцима који нагоне на безусловно предавање чистој лепоти, невидљивој и недодирљивој, а тако снажној – без икакве жеље да ишта разумеш. С једном једином темом која се обнављала и још, с времена на време, једним низом од осам силазних тонова који као да се спуштају до неког дна да би дирнули исту тему, ону болну с почетка композиције, начас притајену. Дотакнута, будила се и развијала из почетка. Три минута и 22 секунде колико траје валцер, било је кратко да би се стишало оно што је будио у мени, а што је било тако снажно да сам морала да му дам времена да се исказе, и да себи дам времена да схватим оно што се разоткрива у мом бићу, али су се ови покушаји увек завршавали поразом – ништа ми није било јасно. Када бих коначно решила да престанем да враћам иглу на почетак композиције, и изашла из собе, још неко време у мени је нешто буктало, оно исто, непознато, необјашњено.

77.

Дешавало се да се током валцера у h молу поштено исплачем, након чега сам се осећала прочишћена, очовечена још мало. Можда сам слутила да што год у животу урадим неће бити савршено као та музика и да је моја несрећа у томе што сам то сазнала сувише рано. Касније, кроз моја сећања на те тренутке питаћу се да ли је у болној фасцинацији која на први поглед делује племенито, као да је добила благослов са неба – било и прљавштине,

можда љубоморе, не према нечему што сама не умем да створим, наравно да нисам као дете могла да имам таква очекивања, већ оног још горег облика љубоморе, фаталнијег, према узвишеном и величанственом, пред чим се ваш властити живот изненада скврчи и покаже вам се ништавним, а што ће ми пасти на памет, једног лета, док у дубоком боровом хладу, на некој плажи, уз музику зрикаваца, будем читала Мишимин *Златни павиљон*. Читав дан мучила сам себе преиспитивањем, ставила се на оптуженичку клупу и засула се питањима. Дивиш ли се ти Шопену или плачеш унапред над својим животом? Да ли се одбранила она која је седела на клупи? Не знам.

Пошто бих тада обуздала сузе, ухватила би ме паника да неко од мојих не бане у собу, како бих објаснила плач? У нашој породици све је морало да се објасни и разјасни до детаља, нарочито ако би нам негде запело, чинило се да ако се чвор не размрси, живот се неће наставити. А ја тада никако не бих била у стању да објасним зашто плачем кад слушам Шопена. Мислили би да нешто кријем од њих. Зато бих брзо скакала са фотеле, брисала сузе, седала за радни сто, окренувши леђа вратима, спремна да почнем да претурам по фиокама стола, ако би неко ушао, и у том положају одговарам на питања. Неколико пута мама ме је питала зашто толико дуго слушам исту композицију, волим је, рекла бих и слегнула раменима, и на томе би се наш разговор завршио. Мислиш, свиђа ти се? питала је даље, али у мом надограђеном сећању. Не, то је мало, то је тако смешно мало, одговорила бих,

већ баш тако – волим је. Као што се воли живо биће. Једном је само рекла: Боже, Ирина, чудно ми је да слушаш једно те исто. Осетих јој у гласу нејасну бригу. Када се сад присетим тих дана, помислим како је добро, заиста је добро што нисам имала још коју плочу са Шопеновом музиком. Не усуђујем се ни да замислим себе са 12 година како слушам им-промпту, или било који ноктурно. Не треба превише журити са откривањем света, чак и када се ради о лепоти. Има ситуација када и она својом снагом може да разори ум, начас створивши свест, као крик, да живот то управо *није*, да неће ни бити.

78.

До тих валцера моја жеља да се бавим музиком била је обезобличена, изгњечена, измучена туђом вољом и очекивањима. Тог часа као да се свог тог баласта отресла и очврсла добивши коначни облик, али овога пута мој властити. Рекла сам себи, много пута док сам свирала валцер, или слушала плочу – морам да се бавим музиком, то је једини начин да *будем* са Шопеном. Ето, тако је гласила моја жеља, због чега сам се у себи кришом помало наслађивала, осећајући слаткоћу своје мале, а можда и велике, прве преваре. Није реч о томе да сам коначно послушала своје родитеље и професорицу, нисам ни сама *изабрала* музику као професију, што ми је изгледало смешно и банално – *изабрати* професију! Шопен је пронашао мене! Додирнуо ме је и обележио, и то је све. Ја и немам избора, никаквог, тако сам размишљала, што ми није пада-

ло на памет да откријем родитељима, јер не би ни поверовали, ни разумели. И отад, па заувек, за мене ће постојати Шопен на једној страни, и још неколико музичких генија заједно, на другој страни.

79.

Дејан је говорио да је то хистерија, по 20, па и 30 пута слушати исти валцер, исти ноктурно, исту етиду. Колико дуго већ то радиш? питао је, једном, што је звучало као да је питао колико дуго се дрогираш. Не знам, одговорила сам, када сам тако некако расположена. Како тако некако? Не рекох ништа, слегнух раменима. А слушала сам Шопена не само из потребе која ме никада није ни напустила, већ и онда када ми нешто између Дејана и мене није било по вољи, када сам бежала од њега. Пустила бих касету, села у фотељу и отворила неку књигу, правећи се да читам. А заправо сам слушала. Трпела рад звукова у себи, по не-знам-који пут допуштала им да обликују читав садржај. Да негде додирну, негде притисну, загребу, нежно такну, убоду. Како где, како кад. Никада није било потпуно исто. Нисам никада ни рекла Дејану колико дуго је заправо трајало моје опијање том музиком. Никада нисам ни била искрена према њему. Између нас је увек постојао зид који сам изгледа само ја видела. Он се увек уљуљкивао мислима да је све у реду. Можда је у почетку и било, док нисмо почели да живимо заједно, када су зевнуле наше разлике. Можда сам само одлични слушалац Шопена, рекла сам тада, можда сви превише очекујете од мене.

Малодушна си, знао је да одговори.

80.

Још један валцер је владао мојом дечјом душом, онај у *ges* дуру. Како би отпочели први тонови, тако ми се пред очима стварала слика неколико девојчица у светлим хаљинама, с машнама у коси, како скакућу сеновитим степеништем, безбрижно, толико безбрижно да ми се урезује сликовитост тог појма. Ова слика ће надаље увек пратити појам безбрижности, кад год чујем за њега, или сама помислим на безбрижност. Изнад девојчица је ведро небо прошарано лишћем високог дрвећа које наткриљује степениште, кроз лишће се оштро пробијају зраци сунца. Оне скакућу док наиђе мирнији, спорији део валцера, када надахнуто ходају подно степеништа, благо се њишући лево-десно, у ритму, затим поново почињу да скакућу. Не сећам се да ли сам била једна од девојчица. Мислим да нисам. Али се добро сећам да сам, како би наишао спорији део валцера, знала да устанем и зањишем се, у ритму, жмурећи. Мислећи ко зна шта.

Додуше и још један валцер ми није давао мира и терао ме да га слушам по много пута изнова: Минутни валцер. Онај који ухвати залет, па се растрчи некуда страшно журећи, онда направи сасвим кратак предах, па поново појури, као да бежи од нечега, и баш као да ће сваки час излетети кроз неку рупу у стврности, и наставити своју трку негде где га нећу чути, док ће мени остати заглушујући мук. А да се то не би догодило, прилазила сам грамофону и пуштала валцер изнова и изнова.

81.

Опет то радиш, знао је да каже Дејан, по уласку у стан, ако би ме затекао како слушам Шопена, обично радећи нешто уснут. Ретко када сам себи дозвољавала да седим или лежим – и слушам, што је било прејак, морала сам да будем у посебном стању да бих тако нешто пожелела – толико незадовољна и нерасположена, да сам посезала за Шопеновом музиком као за нечим што ће ме изнутра изнова правити. Чешће бих радила нешто по стану, нешто што се обично обавља механички, сређивала кухињу, брисала прашину... Свакодневне радње стварале су заштитну мрежу кроз коју је довољно снажно и ефектно музика улазила у моје биће.

Кажеш то као да радим нешто нечасно, рекох му једном и искључих музику. Понекад сам прижељкивала да каже: идем, не могу ово више да поднесем! И онда заиста оде. Остави ме због Шопена! што ми се чинило врло достојанственом судбином. Али, знала сам да то неће учинити, најпре зато што ме је волео, а затим зато што је и сам словио за љубитеља класичне музике. Штавише, он је био тај који је редовно куповао карте за концерте, и не питајући ме да ли желим да идемо, сматрајући вероватно то природним – забога, већ сам на самом крају студија – уживајући, у ствари, у улози младића девојке која ће убрзо добити диплому музичке академије а који је и сам заљубљен у класичну музику, чак, ни он није без музичког образовања, завршио је нижу музичку школу, одсек за флауту, и био је виђен за надареног дечака, али је, ето, кре-

нуо другим путем. Тако је, дакле, нормално да нас двоје посећујемо све концерте класичне музике у граду! А мени се често није ишло. Понекад сам осећала презасићеност. Нисам могла ни да свирам, ни да слушам, изузев Шопена, наравно. Једино он нудио ми је истовремено и музику и тишину.

82.

Дејан, намирисан и избријан, увек привлачан, морам да признам, показао би ми карте за концерт уз значајан осмех, очекујући ваљда да ћу поскочити од среће и изљубити га, као да нисам могла и сама да их набавим. Све је заправо било усиљено – никада није имао дара за истинска изненађења. А моја реакција? Ствар расположења. Понекад бих одглумила одушевљење, бацила му се око врата и цмокнула га у глатки, миришљави образ, али сам знала и да кажем: па, шта мислиш, да ћу сад пасти у несвест од усхићења, зашто ме ниси питао пре него што си купио карте, да ли некада помислиш да сам мало и сита музике? Радије бих у биоскоп, право да ти кажем! Смркнуо би се, не казавши ништа, али је једном поцепао карте и бесно их бацио у канту за смеће. До краја дана није проговорио ни реч са мном. Прошло је неколико месеци, а онда је једног поподнева поново донео неке карте, обнављајући своју невешту игру изненађења.

Дејан није ни слутио да оно што ме је највише привлачило код њега, што ме је задржало поред њега толико година, није био његов шарм, ни интелект, ни наша слична интересовања, како је сам

знао да каже, већ његово тело. Али не његово згодно тело, већ његово чисто, уредно тело. Избријана брада, миришљав врат, бела, чиста кожа. Била сам заљубљена у тренутак када скине кошуљу – најчешће је носио белу кошуљу – и баца је на кревет. Мој поглед пада на оковратник који је остао бео и после целог дана ношења. Над нашим голим телима виси извесност да неће бити никаквих непријатних мириса током нежности, уз њу и неверица да би исто могла поново да пронађем, шта ако налетим на недовољно чисто тело, изгубим ово савршено уредно? Затим би уследила моја тиха грижа савести због оваквих мисли. Свести сложено људско биће, какво је свако, на тело, на материју, мирис, укус, задовољство пути. Свести човека на скуп мишића обавијен глатком чистом кожом – каква је вирила и из откопчаних белих кошуља хорских дечака поређаних заједно са девојчицама, одмах поред пијанина за којим седим. Чекамо да на знак професорице почнемо. Они певају, ја их пратим, све блешти. Груди дечака се шире, сијучка благо ознојена кожа на њиховим прсима на којима још увек нема маља.

Бити остављен због Шопена! Још кад би се ту сместила и патња за вољеном особом, баш особом која се дрзнула да те због таквог генија остави, генија који је створио величанствену музику, и то за свог тако кратког живота, и исту оставио свету, изволте, свете, уживајте, радујте се, волите се, патите уз њу, плачите, радите шта желите, ја сада одох – да те због таквог генија остави не било ко, већ во-

љена особа, то би сигурно била патња која би својом узвишеношћу такла самог Бога. Таквим сам се мислима забављала!

Охоло! Драги мој докторе, ово је заиста било охоло.

83.

Не сећам се лика моје професорице клавира, не могу ни да замислим њена уста која су толико пута изговорила: Ирина, ти мораш да се бавиш музиком! Сећам се великих, разрогачених зелено-смеђих очију око којих лебди покоји прамен тамно-црвене косе, њене ондулиране косе. Била је лепа жена, али јој не памтим лице. И не само то, читаво моје сећање на многобројне сате проведене у малој просторији Дома културе која је заједно са две још мање, чинила нашу музичку школу – крзаво је и оскудно. Када помислим на мој разред у основној школи, јасно видим готово целу учионицу, клупе, велике прозоре, таблу. Да ли је моја перцепција околине била сужена зато што сам, тамо, за клавиром, откривала ново биће у себи? Памтим делиће амбијента: лаковане ципеле професорице и обавезне танке потпетице, лепо извајана колена у свиленим чарапама, која су ми била у видном пољу док свирам, њена шака дугачких белих прстију који су увек изгледали помало отечено, али су врхови били шпицести. Видим ту шаку преко своје док ми намешта зглоб, или окреће ноте, или пак, затвара ноте усред композиције, у жеку моју свирке, израјајући гласно *довићења*, не, није љута, у питању је

њен стил – тај гест, ефектни, театрални крај часа. Као и када свирам лествицу, на почетку часа, па се свирка одужи, и већ помислим да се занела и да ме и не слуша, постане ми мука од лествице, али се не усуђујем да се побуним – она се огласи: доста, доста, шта си навалила! Дај етиду! Те речи у том тренутку учине да изгледа као да јесам *навалила* на клавијатуру – те ме накратко дотакне стид, баш као да сам по сопственој вољи толико дуго свирала лествице. Ето, и то је био део њеног стила.

Али, да се вратим шаци коју живо памтим и која се покреће кроз моје сећање, као да је независна од тела. Сад узима оловку и нешто испишује по мојим нотама, упире кажипрстом на неки такт, ударајући оловком бесно на повисилицу или снизилицу, ако их заборавим, као полицајац који палицом показује на саобраћајни знак који си превидео, сада склања моју шаку са дирки, која истог часа некуд шмугне, не да ми се да и њу видим, и спушта своју на клавијатуру. Прсти се покрећу и свирају, показујући ми како то треба да звучи, али чујем и лупкање дугачких црвених ноктију по диркама, као сувишно, питам се како то њој не смета. Сада гледам шаку како шљепе Иренину, док ја чекам свој ред и слушам њу како свира. Често је викала на Ирину зато што не вежба довољно. Видим и Иренину малу четвртасту шаку која подсећа на дечачку, малчице прљаву, јер је Ирина знала да пре музичке сврати у школско двориште и игра кошарку, или чак и фудбал са дечацима. Углови просторије, плафон, не постоји ништа, све је опрљено временом, као нагорела фотографија, ту је још и лице пијани-

на, лакиране смеђе боје, моје раксриљене ноте, ра-
склимана G дирка, и још пламичак ватре у фуруни.
И још нешто. Петао.

84.

Један шарени, крупни петао, везане ноге за но-
гару столице, у углу учионице, како покушава да
се ослободи. Додуше, петао се појавио једном за
свих шест година, али је заузео трајну позицију у
мом сећању. Ту је и пламичак ватре у фуруни који
баца светло право на меснату црвену кресту која
дрхтури, као парче живог меса. Ту сам и ја која оп-
резно, оклевајући, седам на столицу, спуштајући
ноте, зар ће овако изгледати мој час? нешто касни-
је, моје њихање у ритму неке сонате, клати се и
професорица, повремено жмурећи, чују се и звуци
батргања везаног петла. И пуцкетање ватре.

Наиме, Велинка, моја професорица, стигавши
у наш град – а долазила је из суседног, већег, у ко-
ме можда није било сточне пијаце, не знам – прво
је свратила на ту пијацу која се налазила на неко-
лико стотина метара од музичке школе, низводно,
поред реке, и купила петла. Не сећам се других де-
таља, једино знам да је тог дана дошао муж колима
по њу. И још се сећам да сам током мог повратка
кући замишљала петла затвореног у гепеку како
избезумљено лепета крилима у мраку, као бубе ко-
је су дечаци затварали у кутије од шибица и онда
приносили нама, девојчицама, уз уши.

Како ли је био истраумиран тај петао? Најпре
одвођење на пијацу, грубе, али познате руке сеља-

ка, дотадашњег газде, стискају га око тела пружа-
јући га ка пару белих шака, није важно што су нове
шаке нежне и неговане, несрећном петлу сигурно
су деловале језиво. Затим петао стиже у нашу учи-
оницу, везују га за столицу, вруће му је сигурно,
Велинка је стално захтевала да додају још и још
цепаница, била је јако зимљива, осим тога, наше
руке нису смеле да буду хладне. Шта даље бива с
петлом, из његове перспективе? Стижу деца, доб-
ро, деца као деца, виђао је толико деце у селу, али
ова деца нешто раде у његовој непосредној близи-
ни, док је он везан и не може да побегне: произво-
де звуке какве његово ухо никада није чуло, што га
престрављује. Затим га стрпају у мрачни гепек, где
ће се коначно избеумити. А заправо, размишљала
сам исте вечери када сам легла да спавам, све је то
скупа личило на анестезију, на припрему за смрт.
Петловску смрт. Нисам се усудила да даље замиш-
љам како ће га убити, само сам слутила да ће то
учинити њен муж. Највећим кухињским ножем.
Још неколико пута сам имала прилике да видим
тог високог човека с наочарима, мало погрбљеног
носа. Увек би ми прошло кроз главу да је убио пе-
тла, оног који ме је једном – током тог касног зим-
ског поподнева када се већ спуштао мрак и снег
вејао, то такође памтим, јер сам са своје столице
за клавиром гледала право кроз прозор – слушао
док свирам, хтео то или не, и тако привезан за сто-
лицу, начас ме подсетио на мене саму, *привезану*
за клавир, за композицију којој служим, те ћу касни-
је, баш захваљујући петлу, помишљати да уметно-

ст, осим што значи бескрајну слободу као најузвишенији човеков циљ, значи и ропство, безусловно давање, служење њој, као богињи.

Те вечери, када сам се враћала кући са часа клавира, мислећи непрекидно на петла и његову судбину, нисам свратила у посластичарницу, на једној раскрсници где прелазим улицу, што сам редовно чинила након часова у музичкој. Увукла сам главу у рамена да ме не види Рале посластичар, било би као да сам га изневерила. Једноставно, није ми било до баклаве, ни тулумбе, ни крем-пите, ни до бозе разблажене лимунадом, ни до жутих и розе кугли зимског сладоледа. Присећам се како с ранцем пуним нота, с капом на глави, са чијег врха се њише кићанка, као заставица, пролазим главном улицом поред реда ниских зграда, продавница и свакојаким малих радњи и покоје кафане, док ми ситне пахуље падају по лицу – из неба које ми се нудило, у целости. Тада, још је све било могуће, живот је могао кренути у безброј праваца. Када имаш 10 или 12, 13 година, још увек можеш готово све, али ниси свестан тога. Касније се круг могућности сужава. Ја сам тада, на својим леђима, већ носила једну своју могућност – животну. Ону у нотама, у наизглед обичним црним тачкицама у које се пакује сва та величанствена музика.

85.

Неки мјузикл у позоришту. Не знам како се догодило да Ирена и ја одемо скупа у позориште, никада нисмо заједно ишле на таква места, увек су

то биле дискотеке, приватне журке, или касније одласци на вечере, у ресторане, учетворо, Дејан и ја, Ирена и неки њен. Тако смо звали мушкарце с којима је излазила. Неки њен.

Гледам сада у младиће како у мраку мењају сцену. Пре тога су глумци нестали са позорнице, светло је пригушено и појавили су се мушкарци у црном од главе до пете, у чарапама, сви редом витки, у хеланкама и уским мајицама дугачких рукава, личећи на мачоре. Ирена претура по торби, тражећи нешто. И главе у реду испред нашег се померају лево-десно, сви се мешкоље, ово је кратка пауза, кажем себи, али не могу да се опустим. Потпуно сам укочена. Напето гледам у обресе тела младића. Вешти, брзи покрети, лаки и нечујни, сада столица овде, сто тамо, саксија даље, параван лево, кауч на средину. И ствари се нечујно покрећу. Тиха музика у позадини. Одједном осетих снажну узнемиреност. Овако нам неко ради иза леђа, у неком мраку, размишљам, док смо за столом, ручамо, док белина и чистота столњака обећава само добро, док блешти дан и све је наизглед мирно, док ћаскам телефоном, док се шминкам, док свирам, док се туширам – у мраку, тамо на наличју дана, нечије руке намештају нову сцену. Ухватих Ирину за надлактицу, стегнувши је, морам да изађем, рекох јој, нешто ме гуши.

Следеће што памтим јесмо нас две у тоалету, речи, много речи које изговарам, хватам се за главу, наслањам се на зид и клизим наниже док не чучнем, јако ме боли стомак. Говорим Ирени да се упра-

во нешто лоше дешава, коме? не знам коме! мислим Дејану, ваљда њему, то је зато што сте се свађали ових дана, шта ти је, не паничи! Иренине речи, након тога белина *ws-шоље*, повраћам.

Те вечери Дејан је имао удес аутом у граду, управо се враћао из посете родитељима. Али, није много страдао. Задобио је једну посекотину на челу и два ребра су му напрсла. Међутим, за мене више није био жив, хоћу да кажем, тада, у толету позоришта, након што сам повратила, помислила сам да је настрадао, осетила оштар бол, а убрзо и одвратно олакшање.

Након тога схватила сам да је крајње време да му саопштим да више не желим да будемо заједно.

Није било велике драме. Само је намрешкао чело, одједанпут ми је заличио на лепог, згодног старца. Деловао је љутито и увређено. У тишини је спремио своје кофере, док сам му ја помагала, ћутке. Изгледало је као да се спрема за пут. Једино што је рекао било је: да ли ћеш моћи сама да плаћаш кирију? што ми је зазвучало глупо, али знам да је и тада истрајавао у својој улози онога ко брине о мени, не би ли подстакао моју грижу савести. Да, да, не брини се, рекох, ту су и моји да помогну, ако затреба.

86.

– Не могу да те замислим са стомаком, никако – говорила сам Ирени када ми се јавила телефоном, негде при крају своје трудноће. То је био и једини пут да смо се чуле током њеног боравка у

Канади. – Муњевито сте све одрадили – рекох јој – венчање, беба, иностранство, код тебе све иде лако и брзо.

– А шта теби фали? – питала је.

– Код мене је баш запело – одговарам јој.

– Мислиш на Дејана?

– Па, рецимо, мада ми је лакнуло откако нисмо више заједно.

– Имаш ли некога?

– Не, и уживам у самоћи.

– Не претеруј у томе.

Речи. Речи којима на први поглед ништа не фали. Али, речи које нису размењене, већ спуштене у међупростор. Као добровољни прилог. Нечему. Три године је била у Канади, с мужем кога сам видела једанпут, накратко. Не памтим му лице. Мислила сам да ће и он бити један од многих с којима ме је упознала, *неки њен*.

Вратили су се и већ је прошло више месеци. Крајње је време било да је обиђем. Не иде ми се, али ипак се спремам, као да морам да поднесем жртву, не Ирени, наравно, већ нечему што смо ипак створиле скупа током толиких година, нарочито док смо биле деца. Рецимо да је то само наш богпатуљак. Е, њему кренух да поднесем жртву, њему накеженом над нама и нашим животима, у покушају да их исмеје. Не знам зашто. Али не можемо му ништа. Одувек је постојао, и увек ћемо му приносити жртву. Барем ћу ја то чинити.

Мучим се да се сетим лица Ирениног мужа док пролазим поред радњи у тржном центру у који свра-

тих да купим поклон девојчици, рече да се зове Уна, лепо име. Напокон најбох на продавницу играчака и убох. Два дечака, браћа вероватно, препирала су се око аутомобилчића, док је мајка превртала очима, а продавачица се смешкала. Упутих се ка полици где су стајале плишане играчке. Загледах се у низ медведа, међу којима је био и понеки бели зец, одмах схватих да се нећу лако одлучити, а онда ми се у видном пољу, на неких метар или два од мене, на доњој полици, где су стајале крупније играчке, појави Марија. У седећем положају. Између једног тигра и жирафе. У делићу секунде, блесну и нестаде. Потражих је очима, брзо, али није је било. Никада раније ми то није урадила, да сине и нестане, и можда баш зато осетих нелагодност. Међутим, како је време одмицало, почех себе да убеђујем да ми се ипак причинило, баш као што ми је сама једном рекла, за оно своје умањено издање. Касније, у ауту, док будем возила ка Иренином насељу, смејаћу се сама себи. Причинило! Па шта друго и ради Марија свих ових година него ми се причињава, шта су уосталом и моји претходни ваздушни људи чинили?

Добро је да сам се одлучила за тигра, помислих, гледајући га у ретровизору, меду сигурно има, можда и више њих, а тигра можда нема.

Причинити. Вратих се том глаголу, прилично понижавајућем, заправо. Као издаја властитих чула. Да ли је Марију створила моја слабост или моћ? Грешка у функционисању мозга или је, напротив, Марија продукт његовог додатног рада? Који му је задао ко зна ко и ко зна зашто.

Укључујем радио. *Хеј, моја душице, избаци бибице...* Боже, колико дуго нисам чула ову песму! рекох гласно. Појачавам музику и отварам прозор, баш је вруће, а тек је почетак маја, не укључујем климу, јер не волим вештачко расхлађивање. Избегавам све што је вештачко, кажем тигру, он ћути, наравно да ћути, није он Марија, рекох себи смећећи се, он је стваран, али нема ничега живог у њему. Он је ствар. Додуше, ни у Марији нема ничег живог, али она није ствар. Сигурно није ствар. Не знам шта је. Граматички, Марија је именица. Можда је појава. Да, сигурно је појава. Именице су речи које именују бића, предмете и појаве. Тигар је предмет, ја сам биће, Марија је појава.

Тек што помислих на њу, она се створи. Да ли сам је навукла мислима? ипак сам ја њен творац, додуше и убица. Ево је, седи поред тигра и мазига. Има наочаре за сунце, по први пут, оквир је од розе поластике, скида их и ставља тигру, па их поново враћа на свој нос, ништа не говори, не гледа ме. Хаљиница јој је жута, с црвеном крагницом. Невероватно колико се неукусно облачи, ретко ми се допадне како је обучена. И то је детаљ који не умем да објасним.

Нас троје, тако, биће, предмет и појава, возимо се градом. Прија ми да је посматрам у ретровизору како се нечим забавља. Никад је нисам видела да се игра са играчком. Никада јој наравно нисам ни купила играчку. Замислих себе како јој купујем плишаног меду и стављам јој на ону столицу на тераси да је изненадим. Како би реаговала? Не, не-

ћу то да урадим, превелика доза радозналости, преко црте где разум више не нуди одговоре, може одвести у лудило. Нећу! понављам гласно, погледавши је у ретровизор. Она истог часа подиже главу и погледи нам се сретеше, поново ме такну мисао да гледам сопствене очи, те осетих благу језу, али не могу рећи непријатну, питах се да ли је уопште била језа. Или опет нешто за шта ми недостаје реч. Неко померање бића изнутра, као код дупле слике, које је трајало кратко, док се контуре поново нису преклопиле и указао привид јединства. Привид.

Не знам зашто ме не пита за кога је тигар. Можда зна и љубоморна је, не усуђујем се да ишта кажем, ја, биће, занемех пред предметом и појавом, само возим. Трудим се да их не гледам у ретровизору, нек' раде шта хоће, кажем у себи, кроз осмех, не смем да угрозим своју безбедност, можда ми се зато Марија и не обраћа, никада и не прича док возим, додуше ретко се и појављује у ауто и увек седне на задње седиште, ваљда зато што је ту сигурније, ха, ха! чува се, та мала баш уме да се чува! размишљам.

Тачније, правим мисли. Што безвезније, бучније, то боље, тек како бих затрпала нејасну зебњу која ми нараста у грудима.

87.

Скрећем, децо, још мало и стигли смо, кажем свом друштву, они опет ништа, ћуте, као и сваки други предмет и појава што би ћутали. У ствари, појаве и знају да буду гласне, на пример, ветар, или

киша, или грмљавина. Марију никада не чујем. Она је од оних нечујних појава. Марија је као светлост. Или тама.

Улазим у Иренино насеље, лепо је, допада ми се положај, нарочито поглед на Дунав, знам да је она бирала локацију. По сваку цену је желела да стан буде окренут ка реци, баш као што је у свом, односно, нашем градићу, гледала на реку са прозора своје собе на спрату. У телефонском разговору нагласила ми је да и сада са терасе дневне собе гледа право на реку. Али се све увећало. Њихова породична кућа, мада на спрат, није била велика, док јој је стан баш простран, четворособан, причала је – увек је волела да се хвали – планирају наравно још деце, можда и троје, четворо, увећао се и град, увећала се река, и Иренин осећај задовољства. Мада, нешто у гласу, неки тон, нијанса, нешто осећам што не ваља, чујем једну једину раштиману дирку у раскошној композицији коју изводи њен глас, и знам да ми о томе неће причати, изнеће ми само лепе стране свог живота како би све изгледало савршено. Ирена, дипломирани архитекта, тренутно без посла, али ће га лако наћи, Ирена која се и после порођаја држи одлично, нигде стомака, Ирена згодних ногу, за којима су се фрајери увек окретали, у краткој сукњи, увек, и лети и зими, Ирена чији је муж инжењер, Ирена мајка трогодишње девојчице. Срећен живот. А ја чујем раштиману дирку. И знам да је њен муж не чује. Сазнах од Анђе, она воли да брбља, да га Ирена *мота око малог прста*. Мада ми се такве клиширане

изјаве никада нису свиђале и углавном их избегавам зато што су површне, зато што сузе видик и као да гледаш кроз тунел – не верујем да је баш таква будала – осећам да то јесте суштина њиховог односа, али и да постоји нешто због чега је дозволио Ирени да завлада.

Пењемо се стрмом улицом ка зградама међу којима је и њена. Била сам свега једном, кад су тек купили стан који су после издали неким студентима из Грчке, али се сећам положаја зграде. Ево нас, говорим свом друштванцету, стижемо. Они ћуте. Бацам поглед на ретровизор, Марије нема. Нешто ме пресече преко стомака, нека туга. А можда и није била туга, не знам, тек, изненадила ме, нисам видела тренутак када је нестала, углавном се поздравимо, углавном видим кад оде, што ми више одговара, јер тако имам илузију да колико-толико владам својом стварношћу.

Да, отишла је зато што није позвана, мада ми се никада и не појављује када сам у гостима, таман посла. На томе сам јој захвална. Паркирах аутомобил у хладу једног крошњатог багрема, чудо да има места, помислих, гледајући густо паркиране аутомобиле који су блештали на сунцу, вероватно је одавде неко управо изашао, закључујем. Узех тигра са седишта, и ташну, закључах врата и кренусмо, нас двоје, биће и предмет. Тек тада ми паде на памет да га нисам упаковала. Потражих продавницу, али такве није било, само једна самопослуга, где не нађох ни украсни папир, ни кесу тако велику, извинићу се, размишљам, тигар има етикету,

што је довољно, оправдаћу се величином, ма, побогу, то је Ирена, као да ће ми она замерити. Ипак, косну ме помисао да смо се удаљиле. Никада заправо нисмо ни биле блиске, барем сам тако сматрала свих година нашег одрастања, али сада када смо се и просторно и временски удаљиле, током њеног боравка у Канади, додуше и последњих година наших студија када смо већ биле проредиле сусрете, неки зид полако се уздизао међу нама – више и нисам сигурна да онда, као деца, нисмо биле блиске, можда и јесмо, не знам више, али смо из неког недокучивог разлога, заједно поставиле темељ зида који ће нас једном коначно раздвојити.

Пети спрат, беше пети спрат, преслишавам се, и позивам лифт. Пријатна је свежина у ходнику. Пријатно је и видети овако чисте зидове, види се да је зграда нова, размишљам. У тренутку кад чух звук лифта, осетих да се нешто помера у мени, нека сила која је вукла моје тело у супротном смеру од раздраганости, због сусрета. Али лифт стиже сувише брзо, морамо да идемо, рекох тигру. Отворише се врата и изађе једна жена неуредне косе с кесом ђубрета у рукама. Улазим и мрштим се, заудара ми смеће. Сад би се Ирена насмејала, рекла би: ниједан једини смрад ни смрадић ниси у стању да истрпиш. Или, тај твој нос! Иди дођавала с тим носом! С тим прцвољком од носа! И то је знала да каже.

Стижемо, тигар и ја, трудим се да га држим под пазухом, мада ми то баш тешко иде, како бих другу руку ослободила и отворила врата од лифта, начас ми се реп заглављује, нервирам се бојећи се

да сам га испрљала, пуштам врата и проверам да ли се испрљао. Тигар ме гледа, онако обично, пластичним очима. Добро је, кажем му, ниси се испрљао. Звоним, чујем гласове, један дечији, други је Иренин, њен наравно препознајем. Рекла је да јој муж ради, њега можда нећу ни видети. Била је субота, око поднева.

88.

Отворила је врата и развукла уста од увета до увета, што је увек радила кад се не бисмо виделе дуго, док сам ја била уздржанија, обрадовала сам се, наравно, али не бих умела тако да се насмејем, истог часа, треба ми мало више времена за такав осмех. Мало више. То личи на тебе, да довучеш оволику животињу, ниси нормална! чаврљала је, видело се да јој се допао тигар и да јој је драго што сам се посветила њеној девојчици.

– ‘Ајде, упадај – додала је. – Уна, дођи да видиш ко је стигао, доођи, рекла је запевајући. – Јеб‘о те, да се не препадне оволике животиње, чекај да је припремим – рече, пруживши ми натраг тигра и отрча у дневну собу чија су врата стајала отворена, али ми мала није била у видном пољу. Њено присуство слутило се по разбацаним играчкама по поду и по мирису карактеристичном за кућу у којој има мале дече. Чула сам како Ирена говори девојчици да је стигла њена другарица о којој јој је причала и донела њој, лично њој, дивну, велику, оволику играчку, наранџастог тигра. Оволику? чула сам дечији глас који понавља за њом. Да, толику, потврђује Ирена. У том

часу ми Иренин глас звучи помало страно, ово је наравно њено ново издање, Ирена као мајка. Пред очима ми искрсну угрушак крви који смо онда прогласиле њеном побаченом бебом, мајужна хумка и крстић који нисмо ставиле. И он ми залебде пред очима, те помислих како се у прошлости архивира једно поред другог, оно што учиниш и оно важно што помислиш а не урадиш, и како, с временом, бледи црта која то раздваја. Хоћеш ли да видиш играчку? пита Ирена. Тишина. Она слаткаста, мека, топла тишина коју ствара ћутање детета. Претпостављам да мала клима главом и њих две крећу ка мени, појављују се у довратнику.

И, згражавам се! Осећам вртоглавицу, имам потребу да седнем, али нема нигде столице, испуштам тигра и губим свест. Када сам се пробудила, лежала сам на неком кревету, Ирена је седела поред мене и гледала ме забринуту, полако долазим себи, како ли ме је довукла догде? питам се присећајући се лагано свега, за почетак ништа не говорим. Шта ти би? пита она, препала си ме, јеб‘о те бог, мораш баш код мене да се онесвестиш, не видимо се сто година, дођеш и онесвестиш ми се на вратима, шта ти је, је л‘ ти се то дешавало раније? пита, ређајући речи које ми у том часу изгледају као да долазе из другог света у коме сам била једном давно, док ја и даље нисам у стању да ишта кажем, климам главом два-три пута и дајем јој руком знак да сачека, да ћу јој објаснити. Али нисам сигурна да могу да јој објасним. Чекам да повратим снагу, потпуно непомична. Гледам у свеже окречен плафон, у леп рукохват од бамбуса на лежају на коме

се налазим, на фотеље са истим рукохватом, закључујем да сам у дневној соби. Осећам да ми се очи пуне сузама, брзо их упијам надланицом, Ирена разрогачи очи, тек ово не знам како ћу објаснити. Допада ми се цветни дезен на меблу, преовладава маслинастозелена, прошарана ситним наранџастим листићима – увек смо имале сличан укус, скоро исти – на сточићу је миље од наранџастог конца и жута ваза, нема цвећа у вази, можда сам могла да јој купим и цвеће. Размишљам, тачније, пуним свој разум обичним, питомим мислима које би требало да ми помогну. Као ова чаша воде са шећером коју ми је спремила. И коју још увек не узимам. Не могу да померим руку. Ни главу, ни очи. Не смем. Треба ми још мало времена.

Поново гледам око себе и осећам како ми је одједанпут жао Ирене која је средила свој живот, и њена уређена соба изгледа ми дирљиво лепа. Наједанпут ми је жао свих људи на овом свету који се толико труде да среде свој живот. У том часу све ми изгледа узалудно. Увек постоји нека напрстина коју не видиш. Само осетиш да једном пропаднеш.

89.

Како најпре *себи* да протумачим ово, и где је сада Марија, ако је то уопште била Марија, и како је тако ниска, зашто ми је ово урадила, како се смањила за ову прилику и још материјализовала, ништа не разумем, имам бол у глави од неразумевања сопствене стварности.

– Да зовем хитну помоћ? – чујем Ирену.

– Не, не, биће ми добро – проговарам коначно, глас ми је чудно продубљен – дај ми један кафетин, скувај ми кафу, не знам шта ми је било, завртело ми се, мислим да сам анемична – лажем – пре неколико месеци ми се исто догодило, тада јесам била малокрвна, пила сам гвожђе – лажем и даље – можда сам сада поново, а и лоше сам спавала ноћас. – Опрезно се придижем. Хвата ме паника да ћу угледати малу. А то мора да се догоди, она је ту негде, можда у тоалету, или у својој соби... Појавиће се сваког часа. Дај боже, да ми се причинило, кажем у себи. Ово је први пут да сам тако нешто пожелела.

– Добро је, мало ти се вратила боја – каже Ирена. – А сузе?

– Шта сузе?

– Зашто си заплакала?

– Ма, не знам, глупо, ваљда од страха, помислила сам шта ако умрем.

– ‘Ајде, не кењај, да умреш зато што си пала у несвест, и то баш код мене да умреш!

– Ма, безвезе... – додајем. И тада се појави Уна. Пришла је тигру, села на тепих и почела да га мази, повремено га вукући за уши.

– Одушевљена је – каже Ирена – мада се уплашила кад си се срушила.

Девојчица се придиже са тепиха и опрезним кораком ми се приближи. – Шта ти је било? – пита ме.

Не, ово није Марија, констатујем с олакшањем, израз лица је потпуно другачији, мада су црте невероватно сличне, само је Унино лице шире од Ма-

ријиног. Доста је нижа, уосталом и млађа је три године. Опиљива је, мирише на кисело млеко и уста су јој умрљана. Тек је доручковала, рече Ирена. И коса јој је благо таласаста као Маријина, али је тамнија и коврца се на крајевима. Маријина се не коврца. Међутим, разлике су минималне. Разлике су застрашујуће минималне! Као да је њена млађа сестра.

– Не знам – одговарам девојчици – завртело ми се у глави.

Више бих волела да се удаљи од мене, што она и учини. Отишла је до неког сточића на којој је стајао сок, узима флашицу, цуцла и гледа ме у очи, вртећи локницу око кажипрста. За то време Ирена нам кува кафу. Знам да ће ми требати много времена да ово себи разјасним, како је могуће да оvolико личе, шта ако уопште не успем, како живети с тим? Ша ако једног дана родим дете са истим ликом? Први пут тада, први и једини пут, уплашила сам се лудила. Сасвим јасно дотакао ме је страх. Примакао ми се са леђа и спустио ледену шаку на моје раме. Сад је ред на мене. То је казао.

Не, није ред на тебе! рекох му. Сваки страх је штетан осим урођених, од висине, пада и буке, присетих се Јунга. Немам чега да се плашим. Објашњење постоји, наћи ћу га, говорим у себи, настојећи да повратим самопоуздање, док гледам Ирену како улази носећи послужавник над којим се уздише пара из шоља. Мирише кафа. Осећам како се лагано враћам у стварност. Објашњење постоји. Полако. Да сада попијем кафу.

Причај ми о Торонту, рекох, приневши шољу устима, потпуно исцрпљена, као да сам управо завршила тежак физички посао. Ирена је то, наравно, једва дочекала и распричала се, што ми је сасвим одговарало. Сасвим.

90.

Са седам година, када сам кренула у школу, мој свет је наравно постао сложенији. Одједном сви ти људи, деца, наставници, клупе, много истих предмета, дугачак ходник, мирис дезинфекционог средства, пећ на угaљ, црни прах на поду. Служитељ Јова. Јако висок, дугачких руку, великих, тамних шака, хода низ ходник мени окренут леђима, међу децом која трче и галаме, не обраћајући пажњу на њега. Обучен у плави мантил. Одмах сам знала да није прави, да је ваздушан, да се створио не знам због чега и да воли да шета ходницима. Тада ми је већ било јасно да га нико други не види и да о томе не вреди причати. Није он био моја прва визија, али јесте једна од првих. Многе сам и заборавила. Застала бих на ходнику и отпратила га погледом. Јутарње сунце је допирало кроз стакла са наше десне стране, али је и он, као и сви други моји ваздушни људи, имао властито светло које је негде са плафона било право на њега оштро му исцртавајући силуету. Прижељкивала сам да се окрене да му видим лице. У почетку сам мислила да је и он једна од утвара без корена, какве су биле моје прве визије, барем корен нисам открила, али касније, када чух за служитеља Јову који је тог лета,

пред почетак школе, умро – рекоше у сну – одмах сам знала да је то он. Сећам се да ме је нешто стегло око срца када сам чула ту причу и да сам осетила гађење према човеку који повремено хода ходником, а није жив. Реших да побегнем када га следећи пут угледам, али нисам. Опет сам застала као укопана, кад га спазих, ишчекујући, чак прижељкујући да се окрене.

91.

Касније, размишљајући о својим приказима, потврдићу себи, што ћу рећи и доктору, да ми се чини да је моје биће подвојено. Једно је обично, друго је оно које *види*, али које се *искључује* тек у тренутку када се утвара појави, и *искључује* кад нестане.

– Немојте мислити да сам лаички дошла до закључка да је реч о шизофренији – рекох доктору настављајући.

– Није шизофренија – каза он, озбиљним гласом.

– Ваљда су људи с том болешћу подељени једном засвагда – наставих – код њих постоји зид, доста чврст, код мене мала капија – тако сам казала доктору – ограду једва и видим. Сасвим мала капија, хтедох му рећи, трошна, дрвена, као на платни-ма импресиониста, али не казах, никада никоме не кажем све, ни њему, а таква ми се капија ствара пред очима, из призора сеоских кућица и дворишта омеђених ниским оградама без којих се може, и још с маленом капијом – са слика које често гледам слушајући неки Шопенов ноктурно. Питома огра-

дица која је ту више симоблике ради, тек да се зна докле се протеже двориште, личи на претечу правих ограда, бетонских и гвоздених, које ће људе раздвајати и штитити од зла које је у њима самима, тако да ће и такве озбиљне ограде и капије, у суштини, бити једнако сувишне.

– Та моја минијатурна капија, докторе – тако сам некако рекла – притвори се када ме неко посети, и ја се обрем у некаквом врту у коме ми није лоше, ето, видите, служитељ Јова то доказује, зар не? У том врту сам у посебном стању, у благом заносу из којег могу да изађем ако желим, али ја ипак остајем неко време. Реч је о томе, докторе, да ако је нешто из ткања мог бића за лечење, онда је управо то што ми се не излази из *врта*, тачније, што ми се не жури одатле. Ту жељу ми лечите, ако можете, поништите је некако. Мислим да ће тада бити све у реду.

– Да ли се некада окренуо? – упита доктор.

– Ко?

– Служитељ Јова.

– Ах, да! Јесте, једном. И пришао ми је. Истегла сам врат колико сам могла како бих му погледала у лице. Имао је празне очи којима ме није видео, мада ме је гледао право у очи, озбиљног лица. Рекао ми је нешто што сам једва разумела: Столе ме је прешао, стварно ме је прешао... Тако нешто. Нисам открила који Столе. Зашто ме питате да ли се окренуо?

– Да знам да ли сте и ту жељу себи испунили.

– Зар не мислите да ју је он испунио? – рекох кроз осмех.

Доктор заврте главом, смешећи се и ширићи руке ка плафону. У смислу, шта да радим с вама?

92.

Сјурила сам се низ степенице, тада када сам изашла из Ирениног стана, какав лифт, лифт је за нормална стања, моје није било нормално. Из станова су допирали мириси хране, али нисам осећала глад, напротив, ти мириси су појачавали мучнину која ме још увек није потпуно напустила. Ирена ме је понудила да останем на ручку, али нисам желела, једва сам чекала да излетим из њеног стана.

Колико ли ће проћи, па ће се Марија појавити? Можда ме чека у ауту, с објашњењем које ми дугује, тако ми се чинило. Имала сам осећај да сам преварена, да су ме сви изневерили, и она, и Дејан, Ирена, чак и мала Уна. Да су сви део сценарија који ме полако гура у лудило. Е, нећете вала! казах гласно, а онда се осврнух око себе. Није било никога, на срећу. Док сам прилазила ауту, учини ми се да видим Марију на задњем седишту, те потрчах, да не нестане. Али, није је било.

Није се појавила ни наредних месец дана. Како бих ушла у стан, излетела бих на терасу очекујући да ћу је угледати на сточици. Тражила сам је и поред реке, али узалуд. Онда, једне вечери, падала је киша и прилично је било захладнело, мада је био почетак јуна, моје расположење је било доста тмурно – запалих свећу, што понекад чиним кад свирам, и засвирах Шубертов скерцо, и то одмах нашу *трећу страну*. Не знам како ми то раније

није пало на памет. Негде напола зауставих свирку, устадох и лаганим корацима, да је не уплашим уколико је стигла, кренух ка тераси. Учини ми се да кроз завесу назирем њену малу прилику. Размакох завесу и угледах је кроз стаклена врата. Седела је на сточици у платненом, светлоплавом мантилићу с капуљачом, какав обична, данашња деца не носе, мада јесте био прикладан временским приликама, имала је и смеђе панталонице и гумене чизме у истој боји. Гледала је у мом правцу. Пружих руку ка ручки да отворим врата, па се сетих да није неопходно. Довољно је било да седнем и позовем је, мислима, наравно, што и учиних. И она се створи на фотељи. Мантил је био потпуно сув, као и чизме. На тренутак се упитих шта бих да није тако, шта бих учинила да, пошто нестане, на тепиху и паркету, куда је прошла, остане влаге. И блата. Шта бих с тим? То је увек било оно што ме је једино истински плашило кад су у питању моји ваздушни људи. Материјални траг за њима, пошто нестану.

– Није ти хладно? – упитих је, кроз осмех, покушавајући заправо да стишам сопствено узбуђење, али и у жељи да је повредим. Радим то понекад, врло свесно, мада она лако излази накрај с мојим свађалачким распосложењем, само нестане. Руке су ми подрхтавале и стезало ме је у грудима од напетости.

– Знаш да није – рече једноставно, оборене главе.

– Ко је Уна? Ко си ти?

– Зашто ме то питаш?

– Знаш ти добро.

– Зашто си љута?

– Како је могуће, Марија, како је могуће? – упитах је, осетивши да сам на ивици да гласно проговорим, да вичем, али и да заплачем, уместо тога дубоко уздахнух и наставих да је гледам обраћајући јој се на наш стари начин, мислима, како једино и разуме – како си успела да се с њеним ликом појавиш много пре него што се она родила? Скоро сте потпуно исте.

– Та мала те, видим, баш слудела – рече нехајно, скидајући мантил. Затим га баци на тресед и завали се у фотељу. Ово је први пут урадила: одложила одевни предмет поред себе, односно, било какав предмет. Изгледала је тако одрасло, зрело, у том часу ми је деловала зрелије од мене, и старије, без обзира на сићушну бестежинску фигуру. Оштро и јасно моју свест пресече једна мисао, први пут тада, да Марија није ништа друго него Мисао. Моја сопствена мисао коју неким чудом видим. Мисао коју сам обукла као девојчицу. Какав фетус, какве глупости, то је додала моја машта! Доктор је рекао да визије могу имати једино јако маштовити људи. Али ме истог трена стегну и зебња од нечега горег што ме можда тек чека, зато што се моја визија проширује, као болест. Досад је то била девојчица. Сада је то девојчица и плави платнени мантилић одмах поред ње. Јасно га видим. Сувише јасно. Моји дотадашњи ваздушни људи, укључујући и Марију, нису радили ништа, поготову не тако обичне ствари. Јесу се кретали, обраћали ми се тако да их нисам чула, већ сам мислима учитавала оно

што су ми саопштавали, али нису никада јели, ни облачили се, ни свлачили...

Кратко сам прелетала очима са ње на мантил.

– Хоћеш да га обучем, ја се овде баш одомаћила? – рече.

– Ко си, ко си ти, заиста? – чух себе, чух сопствени шапат од кога се најезжих. Чух и како свећа догоревала. Чух и неку шкрипу у стану изнад мог. И удаљене гласове. Затим смех. Чух и ромор кише.

– Твоје дете које ниси родила.

– То не може.

– Видиш да може.

– Ко ће мени ово објаснити, ако не ти? Вас две невероватно, одвратно много личите једна на другу!

– Као јаје јајету, то си хтела да кажеш?

– Не, нисам.

– Уопште и не знам ко је та девојчица.

– Лажеш, ти све знаш, зато си ми и сумњива, правиш се луда, то је оно што ме забрињава, све ми личи на неку превару, заверу.

– Мама, постајеш...

– Реци, реци слободно, параноична!

– То.

– И не зови ме мама. Нисам ја теби мама.

Тог часа је нестала. Успела сам да видим како је устала зграбивши мантил, затим се окренула ка вратима од терасе, или ми се учинило, а онда ми се замаглило пред очима од брзине њених покрета, да би последње што видех био пламичак светлости и на крају одсај са стакла, који и остаде. Уздахнух дубоко неколико пута, да савладам мучнину у желуцу.

93.

Да, осећала сам се изневереном. Рекох себи: ово ћу да рашчистим! Располажем двома девојчицама, једном стварном, другом од ваздуха, које ми нису од помоћи, Дејаном с којим се не виђам и не чујем, који ништа неће признати, чак и ако пристане на сусрет, и Иреном која такође неће ништа рећи. Која је иначе о својим везама последњих година мало говорила, а тек, ако је била у вези с Дејаном! Па затруднела, па родила! Или с његовим братом. Тај клинац је баш трзао на њу. Располажем и својом прошлошћу. На њу ћу да се обрушим за почетак. Њу ћу да рашчеречим и рашчланим на сцене и призоре, па ћу полако, кадар по кадар, да их увеличавам и осветљавам, трагајући за доказима који дубоко прикривени постоје. Сигурна сам да постоје!

94.

Дејан и ја смо тада већ живели заједно, у нашем изнајмљеном стану. Обоје смо били при крају студија. Хватала ме је понекад нека отупелост, физичка исцрпљеност, поглед на пијанино знао је да ме разнежи, баш као да ме зове, али бих само окренула главу и отишла у спаваћу собу, затим се бацила на кревет. Спавала сам по 16 и више сати. Бежала од свог живота, не знајући зашто. Ирина, ништа ниси свирала ових дана, знао је да каже Дејан, као да је мој тата. Мрзела сам тон којим би ми се обратио, али сам се трудила да што више ћутим, како се не бисмо свађали.

Један од таквих мојих дана. Враћам се са факултета. Било је пролеће, диван, сунчан дан. С јакном у рукама улазим у стан, откључавши, нисам звонила. Видим своје црвене ципеле с малом шпицастом штиклком, на нашем чистом, сјајном паркету и светле фармерке, моја рука притиска кваку, видим рукав црвеног џемпера од шетланда. Већ то оштро сећање на детаље навлачи ми сумње. Затичем Ирену и Дејана за трпезаријским столом, како играју ја-мб. Ирина је такође била при крају студија. На радију је песма коју смо волели: *Хеј, моја душице...* Видим Ирену како певуши и поскакује на столици, у ритму. Једна нога је опружена до пода, а друга склупчана, испод задњице. Често је тако седела.

Чим сам им се приближила, заплуснула ме је нека топлота. Иренин врат је био чудно црвен. Кратка коса офарбана у црвено, благо разбарушена, што је био њен стил, тих година. Дејан је гледао у коцкице. Тао, љубави, каже не дижући поглед.

Умутила сам шлаг, рече Ирина. И она гледа у коцкице, једва да су ме и окрзнули погледом. Глуми домаћицу, помислићу касније. Затим је видим с двома чинијама у рукама, пуним јагода, и на врху шлаг. Потом прекид те сцене. У наредној сцени видим је како стоји поред стола, налакћена на његово раме, што је често знала да уради. Много си размазио ову твоју шмизлу, каже. Не знам зашто то изговара, тог пута. Не сећам се ничег другог, једино те реченице.

Никада није кокетирала с њим, то не. Али, тог пролећног дана, када ме је у стану дочекала песма *Хеј, моја душице, избаци бубице из твоје луде, сла-*

тке главице... створила ми се слика њиховог сношаја, на поду у спаваћој соби, нашој спаваћој соби, на мом белом тепиху с љубичастим цветовима. Ирена је имала тог дана кратку сукњу од тексас платна. Он јој задиже сукњу на брзину, све мора да се обави брзо, не смеју на кревету, да не поремете затегнути прекривач, она скида унихоп са једне ноге, исто тако и гаћице, смотуљак јој остаје око чланка ноге и меко пријања уз мој тепих. Уз љубичасте цвет на тепиху. Грубим покретом, јер је љут на себе што ме вара – ово је чиста телесна страст, тренутна, животињска пожуда, она је крива, завела га је, не би ниједан мушкарац одолео – размиче јој ноге једном руком, другом откопчава шлиц, журно, јер, шта ако се случајно вратим раније са факса, и продире у њу док она почиње да гласно дахће. Причала ми је да док води љубав, воли да замишља како се преображава у керушу, јер је то додатно узбуђује. Уста, њена велика месната уста, Живанова, отварају се и она плази језик који се цакли на сунцу које неометано продире у собу. Заборавио је да спусти ролетну, честице прашине подрхтавају им над главама. И крај. Облачење на брзину, одлазак у купатило, шум воде. Јамб. Јамб ће спасити ствар.

Није то била моја визија, већ машта, сцена која се обнављала и учврстила свој сценарио и која се играла понекад, али ништа нисам могла да докажем, тек, нањушила сам нешто у ваздуху.

95.

Блештало је сунце, као што често блешти када се дешава нешто важно, и када си дете. Тада је сунце наравно било много веће, а небо шире. Ирена и ја смо на бини, постављеној на фудбалском игралишту. И игралиште је огромно пространство. Читав зелени океан. Испод нас пружа се травњак на коме је много људи. Све је шарено, ту је и много деце у костимима која су већ наступила или чекају свој ред. Балони, траке, заставице, обручи. Узбуђење, ознојена лица, румени образи. Нас две смо први или други разред основне школе. Наравно, у питању је Дан младости, 25. мај. Пре него што је дошао тај дан, приликом сваке пробе рецитације, Ирена је грешила. Знала сам да ће погрешити и на самом наступу, некако сам знала, али се не сећам да сам ишта предузела да то спречим, односно, не сећам се да сам је терала да боље научи песму, јер уколико погреша, блокира и мене. Текст је био повезан, као што ћемо и нас две бити повезане, током читаве школе, све до поласка на факултет, а и тада, прилично, мада је у току студија почело наше удаљавање, односно, разоткривање нечега што се догађало свих година нашег интензивног дружења: све време смо, приближавајући се једна другој, трагале и за простором где бисмо могле да одступимо једна од друге. Једног дана. То нико није знао, наше дружење свима је изгледало савршено, и нашим пријатељима, и родитељима, и наставницима. Ирена и Ирина. Као две половине једног бића.

Тада, када је блештало сунце, нас две на бини, дотеране, вероватно у белим доколеницама, свеже

опраних коса, очешљане, дирљиво сређене, како ми се сада чини – почињемо рецитацију. Неко време је ишло добро, а онда је она напола једне строфе застала. Наступила је мучна тишина. Комешање у публици. Чекала сам да се сети, не знам ни ја шта сам чекала, тек, стајала сам укипљена, не знајући шта да радим, да ли да кренем са својим текстом, мада би звучало бесмислено, или да и даље чекам. У првом часу није ми пало на памет да јој дошапнем њен текст, јер знала сам га одлично, а онда чух њене речи *кажи ми, кажи*, док ме је благо гуркала лактом. Изговорила је то гласним шапатам, тако да су неки у публици почели да се смеју. Тек тада сам се потпуно укочила, спремна да ћутим и да се не померам до краја приредбе, до мрака, данима ако треба, привремено искључена из стварности. Тoliko је снажан био мој стид у том часу, и потреба да се од ње дистанцирам, у смислу, ја немам ништа с тим, ја свој текст знам одлично. Ја сам добра.

Поновила је неколико пута, *кажи ми, кажи ми* – што ће се после препричавати, неко са симпатијама, деца углавном с подсмехом – али ја не рекох ништа. Да ли сам била зла? То је питање које ће ме мучити кад год се сетим нашег несрећног наступа. Не знам чак ни како се завршио, за мене се све окончало њеним шапатам који је микрофон усисавао у себе и надувавао, а затим у етар пуштао крупне, крештаве речи, као престрашене кокошке – међу људе који су се смејали.

96.

– Најгоре, докторе, јесте то што постоји још једна девојчица. – Причам о Уни.

- Не претварајте свој живот у детективску причу
- Мислите да је неважно, то што личе?
- Неважно је... А можда вам се и чини. Знате, ипак је ово што се вама дешава облик депресије, изазван осећајем кривице.
- Али...
- Мислим, на несвесном плану. Вероватно има корен у претераном осећају одговорности који су вам родитељи наметнули.
- Опет несвесно?
- Да, вероватно.

97.

Слика тротоара, мокрог од снежних пахуља које се топе у додиру са бетоном. По њему неуједначеним корацима, мало посрћући, хода блатњави пар гумених црних опанака. За почетак *не видим* ништа друго. Наносим пудер на лице. Бацих поглед на сат. Ирена не воли када се закасни на славу. Ипак, морам да попијем кафу пре него што кренем. Мутно ми је у глави. Брину ме они опанци. Можда да уђем за Иреном у кухињу, као, хоћу да јој помогнем, и једноставно је питам, да ли сте ти и Дејан... Шта? упитаће ме, шта ја и Дејан, разрогачиће очи, своје велике округле браон очи, и нећу ни завршити питање. Стављам шољу с врелим напитком на сточић, измичем столицу и седам. Неко време посматрам свој одраз у огледалу. Допада ми се моје лице, не бих ништа мењала. Знам да се и другима допада. Али га не волим. Шта сад? Руменило. Из опанака вире вунене чарапе у боји маховине,

око којих се, под ударима кошаве, увијају ногавице панталона које су некада биле у саставу одела, што је очигледно, некако се такве панталоне распознају, делују недовршено, чак напуштено.

Мој прозор стење. Закључујем да је Живан негде у близини, а ко би други могао бити, у тим опацима? Снег, ветар, сумрак, временски услови су потпуно исти, и доба дана. Сигурно је у близини.

Тело човечуљка је мршаво – Живан је за живота био много крупнији, човек се у смрти углавном смањује, односно, његова пројекција у свести живих се умањи у односу на оригинал, шта год био за живота и шта год за собом оставио, част изузетцима, а овај Живан, шта је он оставио? Гомилу празних, лимених, пластичних и стаклених боца пива и ракије. На себи има капут од црног велура који допире негде до средине бутина. Из ревера вири вунени шал карираног дезена. Лице, да, Живаново лице! дођох коначно до лица, намрштено је, поглед оборен.

Не замишљај га, докторе, да то буде јасно, не маштај, што бих се тиме сада бавила? Кад маштај онда ја водим, такорећи режирам, кад *видим*, онда сам гледалац, и то једини гледалац у мраку сале. Додуше, овог пута оно што *видим* није непосредно пред мојим очима, већ негде даље, иза *преграде* начињене од свега што је доступно обичном виду. Е, ту се шуња тај Живан. На глави му је замотуљак који је ко зна када у кројачкој радњи неки пар руку израдио с идејом да то буде капа, или пак качкет, међутим, с временом је комад штофа гото-

во срастао с лобањом, као њен природни продужетак, мастан од зноја и прљавштине, сада и влажан од снега. Присетих се да је годинама носио тај капичак, те је део Живанове личности сигурно прешао на њега.

Видим га како хода повремено застајкујући и посматрајући пролазнике, руку дубоко завучених у џепове. Они наравно не обраћају пажњу на њега, не виде га, заправо. С времена на време, посрће под налетом ветра. Или је пијан. Е, да га ‘ебем! чујем како псује, издукавши руке из џепова, накратко, како би одржао равнотежу. У ствари, не чујем, већ *знам* да то говори. Осврће се за неком женом која пролази поред њега. Нокчики за мерак! виче потом за једном другом госпођом у сукњи до колена и кратким чизмама, окренувши се за њом за читавих 180 степени. Заборавивши начас да се окренуо, креће за њом, непрестано гледајући у чврсте листове. Хватам себе како се смешим, док наносим маскару.

Е, да га ‘ебем! опсова поново, схвативши да се креће у погрешном правцу. Одмахну руком и окрену се. Сада му у сусрет иде трудница у краткој кожној јакни с крзненим оковратником испод које вири заобљени стомак. Нарасло стомаче! Богами, нарасло! К‘о погача нарасло! Да ми је да га омиришем, мрмља себи у браду, вртећи главом. Онда се нагло смркну. Клизим ружем преко усана осетивши како уклизавам у његове мисли. Присећа се Радмиле, када је била трудна, како је бежала од њега. Стално је бежала, а тек тада! Чело му се бора. Треба ло је да најурим то ђубре, још онда! каже пласно.

Док пролази поред једног парка, чопор паса луталица зарежа на њега, неки и залајаше, али се Живан не осврће. Снег се појачава. Губи ми се у међави и више га *не видим*. Да ли си спавала с Дејаном? поново замишљај своје питање упућено Ирени, непрекидно гледајући у огледало. На тренутак, уместо свог лица видех њено. Штрецнух се и склоних поглед ка прозору. Напола спуштена ролетна подрхтава под ударима ветра. Као да је заробљена и покушава да изађе одатле. Испод ње, као на малој позорници, промичу ситне пахуље, под косим углом.

98.

Гласови. Као да сви причају у исто време. Људски гласови. Истовремено треперење мноштва гласних жица које производи звук. Мушки и женски гласови, помешани, зачињени дечјим, пискавим, повремено плач неког детета. Као да ваздух звони. Мирише печење, сарма, лучене паприке, салата од киселог купуса посута туцаном паприком, и уљем које се пресијава на светлу. Комади жуте проје. Масно печење. Неколико длочица на кожици једног комада прасетине. Као да се јежи – можда последица претрпљеног страха од ножа. Бели столњак. Белина невиности. Угланцане виљушке, ножеви. Троуглови црвених салвета. Дим цигарета. Много дима од којих ми очи сузе. Згуснут живот. У ствари, зар је ово живот, достојанствен живот? Заријеш нож у врат животиње, одслушаш њен крик, да ли збрчкаш чело када чујеш крик? затим пустиш да

крв истече, као да цедиш сок из воћке, ставиш месо у рерну, испечеш. Уживаш у мирису, мислиш на укусан залагај, мислиш на госте које очекујеш, не мислиш на злочин који си починио, макар да то и ниси лично урадио. Учинио је човек. Човек за човека. Зато је исто.

И увек је исто, на слави, сваке године. Иста лица. Иренини пријатељи. Покоје ново дете. Како се зовеш, колико имаш година? Зар је то све што имамо да питамо нова бића на планети? Већ неколико година, откако виђам Уну, како расте, чини ми се да сличност с Маријом помало бледи. И сваки пут осетим олакшање због тога. Као и сада, на слави. Мада, ако се дуже загледам у њено лице, поново ми се учини да су црте лица претерано сличне и ухвати ме нервоза. Што је још чудније, мала ме сада, у једном часу, подсетила и на мене саму. Не физички, већ по свом односу према Ирени. Ирена, забављена разговором с гостима, повремено баца поглед на девојчицу, пућећи усне и говорећи јој *кис*, али јој Уна не узвраћа, окрзне је погледом и настави да се игра с луткама. У смислу, ‘ајде, о‘лади, шта глумиш. Да ли је могуће да смо Ирена и ја толико једна на другу утицале да је понешто од мог бића преко Иренине подсвести продрло у њено биће, а онда се пренело на ембрион? Не, наравно, није могуће.

У друштву Ирениних пријатељица никада ми није било пријатно, вероватно се ни ја њима не допадам, увек је то узајамно. Тиха размена енергије, хладне или топле, као хладан или топао чај. Ирена

вероватно мисли да ми је непријатно што долазим сама, без Дејана, и да сам зато ћутљива. Греша, долазим зато што је ред, јер су ме тако васпитали, иначе, не волим славе. Поготову не волим Иренину славу.

Какви су ти прваци ове године? пита ме Анђа, гледајући ме очима пикинејзера. Откако сам јој упознала пса, кад год је погледам, помислим на њено куче.

Ирена је, као и сваке године, важна и нападно непосредна, а ја, као и увек, испод коре вештачке лежерности, наслућујем њену напетост коју нико други не види, јер је познајем боље од свих. И осећам да она то зна, што јој нимало није пријатно. На комплименте својих пријатељица за тоалету, одговара правећи гримасе задовољства и захвалности. Затим обилази једног по једног госта, грли их, срдачна је, претерано је срдачна. Мене не грли. Са мном је чак увек била најприроднија, заправо до границе колико је то умела да буде. Потпуно природна није знала да буде никада. Али, пошто смо још као мале рашчистиле, односно, пошто сам јој више пута казала: е, не фолирај се, знам добро сваки пут кад се фолираш – некако се преда мном уздржавала. На изванредан начин, ја сам њу спутавала, терајући је да се понаша природно, а она је заправо имала потребу за претварањем, што ми је постало јасно много касније.

99.

Док је Ирена истрајавала у својој пози опуштености и срдачности, али и блискости са свима при-

сутнима, мада поуздано знам да је неке од гостију виђала једино за славу – увек је патила од тога да изгледа као да има много пријатеља – Милош, њен муж, који је, чини ми се, био жртва њеног шарма, јер морам да признам да су Иренина фолирања донекле ипак била шармантна, током читаве вечери је имао позу мушкарца који у свему следи своју супругу, у значењу – да, мила, реци, љубави. Ирена је издавала упутства, овај тањир овде, овал тамо, корпа с хлебом овде, тамо додај предјело... Додуше, приносила је и она, а Милош је, следећи њене речи, непрекидно правио гестове безусловне послушности, карикирајући однос доминантне жене и потчињеног мушкарца, што је, чини ми се, и била суштина њиховог односа. Све у свему, обоје су играли улоге, као на сцени.

Ирена је увек имала слабиће поред себе, мада то никада није признала. Сада је глумила срећну жену, још и врло амбициозну. Управо је била уписала магистарске студије. Уну је чувала Милошева мајка, што ме није чудило, знала сам одавно да кад једном роди дете, никада му се неће потпуно посветити. Након што је завршила с послужењем, Ирена је села за сто, дубоко уздахнувши. Кренула су уобичајена питања *јеси ли уморна, свака част, оволика храна, ко је спремио*, онда њени прецизни одговори, шта је она правила, шта свекрва, а шта је, признаје, наручила. Затим, по устаљеном ритму, барем за мене устаљеном, полако је кроз мрежу таквог разговора убацивала по који низ речи хвале, да би лагано уклизала у монолог који ће присутни

углавном пропратити климањем главама, и с понек-ом речи одглумљеног одушевљења, а заправо ће у ваздуху титрати непријатност коју Ирена никада није умела да препозна. Једноставно, имала је потребу за хвалисањем, одувек, мењале су се само теме. У школи се хвалила оценама, успесима у спорту, сјајно је играла кошарку и одбојку, хвалила се дедом по мајци који је био поп и бабом учитељицом која је била права дама, мада ми никада није било јасно како је њена мајка, будући да је потицала из такве породице, могла да се уда за Живана. Чак, нисам никада до краја ни поверовала у причу о авантури на сеоском вашару. Хвалила се Ирена и фрајерима који је нису остављали на миру, оценама на факултету, сада и Уном као чудом од детета која чита од треће године, у четвртој увелико рачуна... Понекад су ми била мучна њена хвалисања, док је некада не бих ни слушала, сачекала бих да заврши, као да је добила неки напад.

100.

Те вечери, на слави, Уна је пришла, без речи, и села поред мене. Седела сам на троседу и одговарала на Анђина питања, изабравши сам угао поред прозора, и одшкринула га. Нас неколико који смо стигли последњи, чекало је на свој ред да седне за сто, и испијало пиће или кафу, како ко. Ја сам, додуше одбила и једно и друго, затраживши чашу воде. Рекла сам да ћу касније уз вечеру узети вино. Повремено сам бацала поглед кроз прозор, пријало ми је да гледам ситне пахуље које су промицале у

тишини која се није могла чути, али се јасно слутила из буке у коју сам била умочена, мимо своје воље. Не знам ни зашто сам дошла, помислих, могла сам нешто да измислим. Боље бих се осећала да сам шетала по снегу. Као да баш морам сваке године... Сувише је гласова око мене, и дима, чега сам поново превише свесна. Питаћу је, кажем себи, одлучно. Извињавам се Анђи, она склања ноге у страну како бих прошла, и упућујем се ка кухињи. Ирена се управо са кухињском крпом у једној руци и флашом вина у другој, упућује ка трпезарији и погледи нам се сусрећу. У том часу је неко пустио музику, врло гласну. Неки народњак. Ирена загалами на свог мужа, те схватих да је то био његов избор. Је л' ти треба нешто? добаци ми у пролазу. Не, ништа, процедих. Спустила је флашу на сто, пребрисала руке крпом и упутила се ка музичком уређају. У глави ми бубња сопствено питање које ми у том часу делује скаречно. Затим ми до ушију допреше звуци баладе која ме начас разгали – одувек смо имале исти музички укус, у томе смо се савршено слагале. Не могу да је питам, рекох себи, враћајући се на тросед. Не могу.

Анђа је у међувремену почела да гњави Уну, стално је имала спремна питања за децу. Ко ти је купио хаљину, а ципелице, која ти је другарица најбоља у вртићу, волиш ли да идеш у вртић... Уна окрену главу ка мени, као да тражи помоћ. Ни на једно питање није желела да одговори. Само је сагнула главу и ћутала. Ја је помазих по коси. Не прича јој се, рекох Анђи. А што се ти, лутко, стидиш, дођи ти код мене! рече Анђа. И тада крену мучно

развлачење, покушавала је да је смести у крило, док се Уна опирала колико год је могла, приметих чак да јој брада подрхтава. Опет ме погледа молећиво. Један кук јој је већ био у Анђином крилу, када зачух звоно на вратима.

– Ево, Уна ће да отвори – рекох – неки гост, вероватно.

– Ја нисам чула звоно – рече Анђа.

– Ја сам чула! – каза Уна и коначно се ослободи Анђиних руку и отрча у ходник да отвори врата.

Поново ми се збркаше гласови на гомили, од дима ми засузише очи. Нисам се осећала најбоље. Устадох, с намером да изађем на терасу. И тада угледах Живана, одмах иза леђа госта који је управо ушао, образа црвених од хладноће, чух да је гост заправо Милошев брат, држао је Уну за руку. Изгледало је као да им се Живан шуња иза леђа, провиривао је истежући врат. Помислих како погледом тражи Ирену. Неколико гостију, два брачна пара и још једна жена у црвеном костиму коју раније нисам виђала на слави, управо су устајали са стола да уступе место другима. Видим Живана како пролази поред њих и седа у угао троседа, тачно тамо где сам домалочас ја седела. Гледам Ирену како излази из кухиње с послужавником на коме је овал са ситним колачима. Гледам у њено чело, мало наборано од умора, што никад не би признала. Видим Живанов профил и поглед ка њој. Гледам у мрвице кокосовог брашна, у чоколадну глазуру. Гледам у Ирену како криви врат и добацује некоме: тамо је на радном столу! Окрећем главу ка прозору,

снег више не пада, што ми заличи на изненадну промену сцене и као да се сада и од мене нешто очекује. Одустајем од изласка на балкон, већ поново седам, на други крај троседа. Осећам као да неко други управља мојим кретањем. Не гледам у Живана, гледам право испред себе. Анђа је у међувремену устала и некуд је нестала. Можда је отишла у тоалет, а баш би ми сада одговарало да седи између мене и Живана. Не знам шта тај пијанац хоће од мене. Не могу да кажем да осећам његов поглед на свом профилу, никада нисам ни могла да осетим поглед мојих ваздушних људи на себи, можда једино Маријин, кад се први пут појавила у болници, али некако *знам* да ме гледа, окрећем главу и суочавам се с његовим очима. Знам да ће кратко издржати мој поглед, што сам давно научила. Гледам их право у очи и они први одустану. Зато што нису живи. Али, Живан, тог пута, не скреће поглед. Осећам језу, видим како отвара уста и изговара: питај је, синко, питај. Устајем као хипнотисана и тражим погледом Ирену. Хоћу, питаћу је, кажем себи. Али, облива ме хладан зној, осећам малаксалост и седам поново на тросед. Живан је у међувремену нестало. Присећам се како је често Ирену ословљавао са *синко*, али знао је и мени тако да се обрати. Добар дан, чика Живане, је л' Ирена код куће? Јесте, синко, уђи.

Ирена спушта овал с колачима на сто. Милош нешто говори, не разабирем шта, сви гледају у њега и осмехују се. Поглед ми шета његовим телом, заврнути рукави беле кошуље, откопчано дугме на

оковратнику, и још једно, правилни набори на панталонама у нивоу препона. Оштре ивице. Сјај тамносивог штофа. Избријано лице. Смеје се и даље. Зар му је живот тако леп? питам се. Уна га вуче за ногавицу, покушава нешто да му каже. Прсти су јој умрљани чоколадом. Он не зна за флеку на панталонама, једном руком је мази по глави, друга је и даље у ваздуху, њоме гестикулира. Изгледа, неко добронамерно зезање на рачун његовог брата који је управо пристигао, те овај креће да га, у шали, песницом удари у стомак, још једна мини сцена. Милош ме подсећа на Дејана помало, у том часу. Напокон посвећује пажњу Уни, кажи, мила, говори јој, што разабирем, сагиње се и потура јој уво да му шапне, околу је смех, галама, а ја са ужасом констатујем да ме тај обичан комад меса, чисто, глатко, лепо обликовано уво – привлачи. Устајем, прилазим Ирени и кажем да морам да идем. Ирена ме гледа збуњено.

– Како, бре, да идеш, не разумем!

– Морам, извини... – кажем једва чујно.

– Ирина, нема смисла, заиста нема смисла – додаје нервозно, знам да би ме најрадије опсовала, али се уздржава. – Ниси ни села за сто, ниси се ни послужила! Ниси ни проговорила, који ти је ђаво? Не капирам те. Осећам све време да си напет, попиј нешто, женска главо, опусти се!

– Ти мени кажеш опусти се – промрмљах, сасвим тихо, не знам ни да ли ме је чула. Узех капут са чивилука у предсобљу и изађох. С кнедлом у грлу.

101.

Густ биоскопски мрак. Смлачен топлотом тела у препуној сали. Светла рефлектора над нама путују до бине као реке. Дејан је десно од мене. До њега је Ирена, до Ирени Дејанов брат. Филм је развучен и мучан, пажња ми попушта. Мислим на Дејановог брата, млађег од нас троје 3-4 године. Мислим на његову руку опружену уз саму Иренину ногу у црној грилонској чарапи која вири из беле кожне сукње. Коју је скраћивала. Је л' ти видиш да је тај клинац одлепио за тобом? рекох јој једном. А, она моја беба? рече Ирена мазећи се. Али та беба би да те кресне, казах. И Дејан каже да је Далибор заљубљен у тебе, зар ти није рекао? Ко, Дејан? Дејан да ми то каже, та пизда! Никад ми није пријавио ни да иједан његов другар трза на мене... Тако некако иде наш разговор. Избегла је одговор, у чему је била вешта, увек. Најчешће не зато што је желела да нешто прикрије од мене, већ зато што није умела да буде искрена, на чему сам понекад тврдоглаво инсистирала, а она се повлачила још више. Као да за наше пријатељство, и за пријатељство уопште, тако нешто нимало није важно. Давати праве одговоре на питања. Бити искрен. У неку руку, то је код ње била мода. Њен стил, потпуно уврнут, барем се мени тако чинило. Као што је годинама ходала улицама с једном руком подигнутом баш као да под њом лебди кошаркашка лопта. Оних година када је Ирена свакодневно играла кошарку. Када јој је посебно ход био као ход у мушкарца.

Сада, у биоскопу, док седи, у тесној кожној су-књи, делује крајње женствено. Удубљена је у филм. За разлику од мене, свему се предавала лакше и брже. Спорту, књизи, филму, чак и клавиру, али јој је свирка била површна, а занос плитак. Ипак, на брзом одвајању од сопственог бића, благо сам јој завидела. Знала је да сврати до мене, почеле бисмо да причамо, а онда би јој нешто скренуло пажњу са ТВ-а, могао си да вичеш, не би чула, Ирена је тада већ била у апарату, није важно ако је то филм који је давно почео, у тренутку би нешто зграбило њену пажњу и готово, ње више не би било на овом свету. Таква је била. Знала сам да је вучем за руку, еј! викала сам, чујеш ли ме, Ирена! А? упитала би, не скрећући поглед са екрана, чекај... промрмљала би. Нико јој тада није био важан, могла је зграда да се руши, Ирена би и даље пиљила у екран. Морам да признам да је била шармантна у тим тренуцима.

Дејан вади из цепа жваке, најпре нуди мени, узимам једну, затим пружа руку ка Далибору. Рука је положена преко Ирениних бутина. Целом површином подлактице пријања уз њене ноге. Длан висе ка Далиборовој бутини, док овај, сагнувши се, покушава да дође до једне плочице, стрпљиво, нагиње се још више и завирује у пакетић, дишући тик уз њену бутину. То траје. Дејанова рука, која је заправо моја, чији сваки делић коже знам, која се завлачи у моја најскровитија места, којој је све дозвољено, та рука сада лежи у њеном крилу. Његова подлактица прекрива кратки рајсфершлус на средини

сукње, откопчан. Немогуће је да не осећа топлину њених бутина читавом површином подлактице, и још додир хладног метала, у исти мах.

Могао је Дејан, наравно, да Далибору пружи паковање жвака, па да овај сам извади једну и онда дода и Ирени. Али, удубљен је у филм, па и не размишља о томе, сви су окупирани филмом осим мене. А о чему размишља док му је рука положена у њено крило? Шта ако баш мисли на врућ ваздух између њених ногу, благо раширених на седишту. На њене тесне црне хулахопке. Замишљам како Ирена окреће главу ка Дејану и гласним шапатам му се дерња на уво: Ајде, буди фрајер, завуци руку где треба, откриј једним покретом све, откриј *њој* све, пружила ти се ручетина преко мојих ногу као мртва риба, и шта очекујеш, да уживам?

Нисам могла ништа да кажем, тада у бископу. Дејане, зашто тако дуго држиш руку у њеном крилу? Зар то да изговорим? Били су као брат и сестра. Испало би да сам ја перверзна. Сами су ми испричали, једном, да је Дејан, много пре него што ме је Ирена и упознала с њим, ноћ уочи Ирениног абортуса, спавао код ње, у истом кревету с њом, да је теши, јер је плакала читаву ноћ. И сутрадан ју је одвео у болницу. Шта после тога рећи?

102.

– Овај антидепресив пије пола Европе – каже доктор. – Одличан је. И врло моћан. Знате да ми је долазила једна жена која је имала присилне мисли, чули сте за то, да, наравно, кажем, имала је порив

да убије децу кад год би отворила фиоку у кухињи и угледала ножеве. После два месеца терапије, ослободила се тих мисли, али смо, наравно, још неко време продужили с леком. И ви ћете га пити дуже, можда и годину дана, у почетку иде цела таблета, касније ћемо смањивати дозу.

– Али, ја немам присилне мисли.

– Имате нежељене визије као последицу депресије.

Ћутим, нисам сигурна да су нежељене, и не бих рекла да сам депресивна. Оваква сам одувек, иста. Морам да слушам Шопена, морам да додирнем бар један лист на дрвету кад прођем поред њега. У неком другом животу, причаћу с дрвећем. У овом не, довољно је што причам с Маријом. И то је све што морам да радим. То је све од присиле. Нисам плачна, мада признајем да ми се очи редовно пуне сузама кад слушам Шопенове валцере и ноктурна. Али, радујем се сунцу. Понекад се радујем и киши. Нисам уопште захтевна када су у питању временски услови. Они са депресијом се ваљда смркнучим угледају први облак на небу. Са мном није тако. Осим тога, никада нисам много ни очекивала од живота. Мислим да ипак волим живот, хтедох да кажем доктору, али се уздржах. Делимично из разлога да га не увредим – видим да се баш труди око мене, нека буде како он каже, да сам депресивна – а донекле због зебње да можда и није тако. Ако немаш велика очекивања од живота, значи да га не цениш. Да ли уопште можеш нешто да волиш уколико га и не поштујеш? Не знам. На крају ипак не знам да ли волим живот. Као Вера из Чикага.

– За два месеца ћете доћи на контролу, наравно и раније, ако је потребно, ако се стање погорша.

Ћутим и размишљајем шта би било погоршање. Можда ако Марија почне да долази чешће, више пута на дан, и ноћу, док спавам, ушуња ми се у кревет и дише ми у лице, и не само Марија, већ и многи други ваздушни људи, читава племена ме посећују, да, то би било незгодно, то би заиста било погоршање. Поготову ако ме походе на јавним местима. Уђем у градски аутобус, они за мном, у продавници, поред касе, мирно чекају иза мене, да платим, па да идемо. У музичкој школи, док моји ђаци свирају, они стоје, попунили целу просторију, и слушају. Погоршање би било и када би Марија коначно проговорила људским гласом, гласно. Или почне да испушта неартикулисане гласове, што би било још горе. Или се појави и заплаче. И не престаје да плаче, годинама. Или вришти, без престанка. Вриштећа Марија. Или цокће као некад Ирена, или звижди. Или пева неку досадну дечју песмицу: ринге ринге раја, дош'о чика паја, ендендину саваракатину... Од тога би се заиста дефинитивно полудело. Не вреди да запушиш уши, звук не долази из спољашњости, већ из твоје главе. Становници твога мозга прозборили! Свако за себе. Тотални хаос.

Да, то би било погоршање. Тек сад, док о овоме размишљајем, схватам колико заправо имам среће са својим ваздушним људима. Што су неми и пристожни. Да сам желела, могла сам сваки пут кад се појаве да зажмурим. Неки избор су ми ипак остављали. Мада, никада нисам то урадила. Можда зато што би ми тако измакли контроли, овако сам имала ил-

узију да владам ситуацијом. Гледам доктора и смешкам се. Настојим да изгледам задовољно, али и потиштено, како би он и даље чврсто веровао да је дијагноза права.

– Зашто сте отишли са славе? – упита он, изненада.

– Ваљда да је не бих питала. Оно, о њој и Дејану.

Узимам рецепт. Доктор устаје са столице да ме отпрати. Некако смо се зближили, помишљајем. Знам да нећу пити лекове, ужасно ме гризе савест због тога, у том часу, једва чекам да изађем, бојим се да не проникне у моје мисли, ипак је он психијатар, али знам да неће. Нико то не може. Осим Марије.

103.

Док смо ишле у гимназију, Ирена и ја смо имале свој зидић, како смо звале место на коме смо се растајале, након повратка из школе, или из вечерњих излазака. Била је то заправо бетонска ограда једне куће, на раскрсници. Одатле, Ирена је кретала право, а ја десно, она наниже према реци, ја равном, кратком улицом званом Учитељска, зато што је у њој становало много учитеља и наставника, мада је званични назив био другачији. На истој раскрсници, више пута, по мраку – али била сам сама тада – видела сам једну старицу у црнини, забрађену, како непомично стоји. Једна од мојих, ваздушних. Од других се издвајала по томе што се није кретала, што светла око ње готово да није ни било, тек блага измаглица, ни лице јој нисам никада ви-

дела. Оно што ме је узнемиравало била је њена непокретност чиме је накратко, приликом наших сусрета, ако се то тако могло звати, стицала предност у односу на мене која није спремна да се заустави. Шта више, сећам се да сам увек, како бих је угледала, журно скренула у своју улицу и брзим коракком, мада нисам трчала, настављала свој пут. Једном, по мрклом мраку – није било уличног светла – пре него што се приближих раскрсници, помислих да заобиђем то место и другим, нешто дужим путем стигнем кући, али ипак кренух туда, кушајући своју храброст. И видех је поново. Стајала је као кип. Увукох главу дубље у рамена и тек што скренух у своју улицу, чух звук стругања по асфалту, те се окренух. Угледах магарећу запрегу која је ишла право на њу. Осетих како ми срце снажно лупа, од страха да ће се мени нешто догодити ако кола ударе у ваздушну жену. Запрега је била права, што ми је одмах било јасно. На тамном небу оштро су се оцртавале црне силуете магарца и кочијаша који правих леђа, граби ка мојој прикази. Али, ништа се није десило, кола су мирно прошла тик уз њу и наставила својим путем, наниже, према реци, старица је и даље непомично стајала, а ја потрчах ка својој кући.

Ирена и ја бисмо селе поред ограде на два већа камена које смо и довукле саме однекуд и нико их није дирао. Шћућурене једна поред друге, причале смо о свачему, најмање о будућности, о свакаким ситницама, уживале, а да тога нисмо ни биле свесне, управо једна у другој, али и у чистом ваздуху,

у мирису реке, шуму ветра у крошњи дрвета изнад наших глава, које је расло у дворишту на чију ограду смо се наслањале, у спорадичном јављању керова, ако је зима, у мирису чистог снега, у додиру хладног ваздуха који нам је лизао лица, нашу глатку, младу кожу – ни она ни ја нисмо имале буљунице – уживале у мирису цветова кад исто дрво с пролећа олиста и процвета, мислим да је била трешња, у пресијавању снега на месечини, или под блеском уличног светла. Уживале и у нашој позицији да из мрака посматрамо ретке пролазнике који нас нису могли препознати, у анонимности, у блискости и у опуштености, тада никада из Ирене нису избијале варнице према мени, била је то нека друга Ирена, можда баш она права, уживале у безбрижности, сопственој, али и у томе што нико не брине за нас, јер наш градић је миран, могле смо остати скоро колико смо хтеле. У свему томе несвесно смо уживале, као у богатству које се касније, када се живот усложи – ипак нема. Вероватно и у убеђењу које је тињало у нашим бићима да ћемо у животу остварити све што желимо – можемо све, ми можемо све, чинило нам се, тада.

ЕПИЛОГ

Када сам родила Јану, осетила сам да почињем да волим и Марију, ту мрву светлости у облику девојчице. Као да је љубав према Јани показала путоказ мојим збрканим емоцијама према девојчици од ваздуха. Тако треба, сад ћеш их волети обе једнако, говорио је неки глас у мени, који је личио на глас старице. Како бих узела Јану из кревета, тако би се створила Марија, помази је, рекао би глас, да не буде љубоморна. Кад дојиш, нека седи поред вас. Пусти је да помилује бебу... Тада сам се већ прилично забринула за своје душевно здравље. И први пут јесам пожелела да Марија оде. Не знам куда, тамо куда увек и оде кад нестане. У Долину. И да се више не враћа. Не могу рећи да ми није било потребно много снаге, концентрације, воље, много мисли нациљаних ка њој које су све редом гласиле: желим да нестанеш. Доста је било. Време је да одеш.

Растале смо се поред реке, на стази на којој трчим, где се иначе често појављивала. Стајала је у црном капутићу и кратким црним чизмицама пор-

ед једног дрвета јаблана, окреченог стабла. Дрво је деловало циновско спрам њој, као фигурици. Није нам био леп дан, мислим на време, крај фебруара, али није било хладно. Небо је било тмурно, облаци су се гомилали, дувао је ветар. Вода реке била је мутна, водостај доста висок, понегде се чак излила на пешачку стазу. Међутим, ипак је било шетача. Марија је стајала преко пута једног сплава офарбаног у тамноцрвену боју, са зеленим кровом. Испред њега пловила је патка нестварно бела према тој мутној води.

Гледала је у патку. Зна да сам стигла, али намерно ме не примећује, помислих. Посматра патку и даље, с тајанственим смешком на лицу. Прићох јој сасвим близу. Хоћемо ли? упитах. Она климну главом, накратко ме погледавши, и насмеши се. Кренусмо у шетњу. Бацала сам поглед искоса на њу, трудећи се као и увек да не померам главу. Због људи, наравно. Она је грабила напред, као да пред собом има јасан циљ. Први пут тада помислих како је мршава. И како је чудно да то тек тада примећујем. Пола корака је ишла испред мене. Осећала сам чудну празнину у глави. И равнодушност. Нисмо до краја стазе размениле ниједну мисао. Затим стадосмо. Када сам трчала, Марија би ме ту сачекала, мало бисмо попричале, ја бих се вратила трчећи, она би ме чекала на другом крају. Сада није било тако. Некако се све припремало да не буде тако. Облаци су се спуштали све ниже и згушњавали. Дођосмо до краја стазе. Марија лаганим кораком продужи напред, преко травњака. Затим се окрену

начас и махну ми. У делићу секунде успех да видим осмејак. И онда нестане.

Кренух натраг. Сишавши са кеја, упутих се тротоаром ка својој згради. Поглед ми паде на аутобуско стајалиште. Није било никога. Застадох, не знам ни сама зашто, тек да мало одложим повратак кући. Ово је место предвиђено за чекање, рекох себи, и ја ћу ту мало стајати и чекати. Додуше, нећу чекати аутобус. Чекаћу да прође мало времена. Зашто једно аутобуско стајалиште не би могло да послужи и у ту сврху? Загледах се у бару која се пружала улицом, дуж ивичњака. Тек тада постадох свесна кише која ко зна колико дуго већ пада кад се већ створила бара. Подигох руку и опипах главу. Капуљача је навучена, помислих. Овај пасив је био потпуно оправдан. Нешто ме стеже око срца због непријатног осећања да ми је капуљачу неко други навучео. Не, не покушавам да кажем да је то учинила Марија. Таман посла. Навукла сам је сама, и добро је што је тако, један део мене функционише нормално, помислих. Промисао одлучи да киша почне да пада, моја рука навлачи капуљачу, све је повезано, ми смо мале карике у ланцу, ако се не уклопиш, испадаш. Али, ја, мала карика, *не знам* за тај тренутак, као што *не знам* за кишу, док не видех како се ситне, округле напрслине разилазе површином воде, баш као да невидљиви пијаниста управо изводи неку композицију. Све је музика. Заиста, све је музика. Чујна или нечујна, свеједно. Ту и тамо појавио би се и понеки блистави мехур, као украс у композицији, који би се кратко задржао и нестало.

Око тачкастих улегнућа на површини воде ширили су се концентрични кругови, наравно, савршено правилни. Природа има своје законе, своје строге законе, помислих. Који важе једнако за све. За капљицу воде, за језеро, за океан. Тако и живот, вероватно. Ако не откријеш законитост свог живота, трајно си изгубљен.

Не знам где сам нестала накратко. Можда сам мало отпратила Марију. Можда сам кренула за њом, па сам се предомислила и ипак вратила. Ко то зна? Дobar дан, свете, по други пут.

* * *

Ирену нисам видела никада више после славе. Прошло је већ више од двадесет година од тада. Да ли ми недостаје?

У неким тренуцима – да. Наши интелекти су се додиривали, чак стапали у једној јединој тачки: у тачки хумора. Смејале смо се истим стварима. Понекад, ако ми нешто са ТВ-екрана, на пример, или било шта из мог видокруга, изненада закупи пажњу и праснем у смех, дешава ми се да ме људи погледају с неразумевањем, буде ме и мало срамота, и тада помислим да би се још једино Ирена томе насмејала, на свој карактеристични начин, гласно испуштајући ваздух кроз напумпане образе и стегнуте усне, а затим би обрисала сузе. Ту, у тој тачки, имам празнину. У свему осталом ми одговара што се више не виђамо. Одмориле смо се једна од друге. Вероватно тако стоје ствари и с њом.

А Марија?

Недељом, када се једино и окупимо за ручком, нас троје, Сергеј, Јана и ја, тада Јана понекад каже: 'ајде, мама, причај опет тати и мени о оним твојим *ваздушастим* људима. Ваздушним, исправљам је. Сергеј слегне обрвама, обореног погледа, знам да не воли да слуша о њима, мислим да се помало и прибојава да ми се не врате. Као болест.

Ја, да бих удовољила Јани, причам.

– А она девојчица? – пита Јана.

Причам мало и о Марији. Мало. Не спомињем јој име. Ни она ни Сергеј ме не питају за име, вероватно мисле да је тако нормално, односно, да није нормално да ваздушни људи имају имена. Да ли ми недостаје, тада, кад је споменем?

Не, тада не...

Једино, ако за ручком, на наш бели столњак ка не мало поподневног сунца, што се деси само у лето, е, тада, када се светлост – која се одбила од прозорских окана зграде преко пута наше, и случајно свратила до нас, блага и већ доста потрошена, мало уморна – излије на део нашег стола и зажути га, учини ми се да ако бих ту спустила длан, да би топлота коју бих осетила била баш онаква какву је Марија остављала за собом, кад оде. Само тада би ми недостајала. Али ја ипак не пружам руку да такнем – ту светлост.

Соња Атанасијевић
ВАЗДУШНИ ЛЈУДИ

Уредник
Јован Јањић

Графички уредник
Драгана Ристовић

Издавач
ИП „Просвета“ а. д. Београд
у реструктурирању
Београд, Кнеза Михаила 12

За издавача
Јован Јањић, директор

Штампа
„Невен д.о.о.“ – Београд

2013.

ISBN 978-86-07-02041-6